

PRAVNO MIŠLJENJE

Ovo pravno mišljenje dr. sc. Romana Matanovac Vučković, zaposlena kao redovita profesorica na Katedri za građansko pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, daje temeljem članka 5. stavka 2. Zakona o odvjetništvu.¹

NARUČITELJ IZRADE OVOG PRAVNOG MIŠLJENJA POSTAVIO JE SLJEDEĆA PITANJA:

1. Što je autorsko djelo arhitekture sukladno članku 14. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine, posebno s osvrtom na novo utvrđeni širi opseg uređenja autorskih djela iz područja arhitekture? Posebno je potrebno obrazložiti pojam elementa, tj. pojavnog oblika autorskog djela arhitekture i cjelovitog autorskog djela arhitekture u kontekstu faznosti nastanka i cjelovitosti složenog autorskog djela arhitekture.
2. Što znači da djelo arhitekture mora imati individualni karakter? Pojasniti individualni karakter djela osobito s obzirom na potrebu postizanja funkcionalnosti i utilitarnosti djela arhitekture.
3. Koje su posebnosti u članku 96. stavku 5. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine u pogledu narudžbe djela arhitekture?
4. Kako se uređuje naknada u ugovoru o narudžbi djela arhitekture?
5. Kakav je pravni status djela arhitekture koja su stvorena u radnom odnosu, s obzirom na članak 100. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine?
6. Pojasniti članak 115. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine, posebno u kontekstu „interesa vlasnika“, „nužnih izmjena“, „odluke nadležnog tijela“ te zaštite autorovih moralnih prava.
7. Koje mogućnosti postoje u slučaju kad nositelj isključivog prava iskorištavanja stečenog na temelju ugovora ne pristupi iskorištavanju djela arhitekture?
8. Pojasniti autorskopravne aspekte pri nastanku urbanističkih i sličnih planova u kontekstu članka 58. Zakona o prostornom uređenju?
9. Pojasniti stjecanje autorskih prava na djelima arhitekture u kontekstu članka 132. Zakona o prostornom uređenju.
10. Pojasniti stjecanje autorskih prava na djelima arhitekture u kontekstu članka 75. Zakona o gradnji.
11. Pojasniti nastanak autorskog djela arhitekture i stjecanja autorskih prava u kontekstu izrade cjelovite projektne tehničke dokumentacije čiji sadržaj i opseg reguliraju propisi kojima se uređuje građenje (Zakon o prostornom uređenju, Pravilnik o obveznom sadržaju idejnog projekta, Pravilnik o obveznom sadržaju i opremanju projekata građevina)

¹ Zakon o odvjetništvu objavljen je u Narodnim novinama 09/94, 117/08, 50/09, 75/09, 18/11 i 126/21.

12. Pojasniti mogući utjecaj provođenja aktivnosti projektantskog nadzora na autorskopravni status djela arhitekture, u kontekstu članka 55. Zakona o poslovima i djelatnostima prostornog uređenja koji uređuje projektantski nadzor.
13. Pojasniti način sklapanja ugovora o narudžbi djela arhitekture (ugovor o izradi projektne tehničke dokumentacije) temeljem stečenih prava iskorištavanja, uključivo osvrt na primjenu navedenog u kontekstu cjelovitosti projektne tehničke dokumentacije i autorskog djela arhitekture.

SADRŽAJ PRAVNOG MIŠLJENJA:

- I. Odgovori na postavljena pitanja**
- II. Propisi na kojima se temelje odgovori na postavljena pitanja**
- III. Obrazloženje odgovora na postavljena pitanja**
1. Komparativan prikaz: Originalnost (individualnost) kao centralna pretpostavka autorskopravne zaštite djela arhitekture i definicija djela arhitekture
 - 1.1. Uvodne napomene
 - 1.2. Kontinentalnoeuropski pristup
 - 1.2.1. Francuski pristup
 - 1.2.2. Njemački pristup
 - 1.2.3. Austrijski pristup
 - 1.2.4. Slovenski pristup
 - 1.3. Europska unija – prihvaćanje kontinentalnoeuropskog pristupa
 - 1.4. Anglosaksonski pristup
 - 1.4.1. Pristup u Ujedinjenom kraljevstvu
 - 1.4.2. Pristup u Sjedinjenim Američkim Državama
 - 1.5. Pristup u Hrvatskoj
2. Izražaj a ne ideja
3. Područje umjetnosti, književnosti i znanosti
4. Elementi ili pojavnici oblici djela arhitekture
 - 4.1. Skice, studije, plastični ili drugi prikazi i nacrti
 - 4.2. Idejna rješenja i idejni projekti
 - 4.3. Glavni projekt, izvedbeni projekt i drugi projekti
 - 4.4. Planovi
 - 4.5. Zahvati u prostoru
 - 4.6. Izvedene građevine
5. Sadržaj autorskog prava na djelima arhitekture
6. Djela arhitekture stvorena po narudžbi i u radnom odnosu
 - 6.1. Djela arhitekture stvorena po narudžbi
 - 6.2. Djelo arhitekture naručeno putem javnog natječaja
 - 6.3. Djelo arhitekture stvoreno u radnom odnosu
7. Posebno o imovinskom pravu prerade i moralnom pravu na poštovanje autorskog djela u kontekstu odnosa između autora i vlasnika uređenom člankom 115. sadašnjega ZAPSPa
8. Prostorni planovi i konzervatorske podloge kao nezaštićene tvorevine

9. Posljedice neiskorištavanja djela na strani nositelja isključivog prava iskorištavanja
10. Odnos novoga ZAPSPa i propisa kojima se uređuje gradnja
 - 10.1. Članak 58. Zakona o prostornom uređenju naspram sadašnjeg ZAPSPa
 - 10.2. Članak 132. Zakona o prostornom uređenju naspram sadašnjega ZAPSPa
 - 10.3. Članak 75. Zakona o gradnji naspram sadašnjega ZAPSPa
 - 10.4. Ostali propisi o gradnji naspram sadašnjega ZAPSPa

I. Odgovori na postavljena pitanja

1. Što je autorsko djelo arhitekture sukladno članku 14. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine, posebno s osvrtom na novo utvrđeni širi opseg uređenja autorskih djela iz područja arhitekture? Posebno je potrebno obrazložiti pojam elementa, tj. pojavnog oblika autorskog djela arhitekture i cjelovitog autorskog djela arhitekture u kontekstu faznosti nastanka i cjelovitosti složenog autorskog djela arhitekture.

Djelo arhitekture i njegovi pojedini elementi tj. pojavni oblici (skice, studije, plastični i drugi prikazi, nacrti, idejna rješenja, idejni projekti, glavni projekti, izvedbeni projekti, planovi te izvedene građevine i zahvati u prostoru iz područja arhitekture, urbanizma i krajobrazne arhitekture) bit će zaštićeni autorskim pravom kao autorska djela ako su originalne intelektualne tvorevine svojih autora koje imaju individualan karakter, sukladno članku 14. stavku 1. i stavku 2. alineji 6 Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine.

Djelo arhitekture od začetka kao idejna skica do realizacije kao izvedena građevina ili zahvat u prostoru predstavlja jedinstvenu autorsku zamisao. Istovremeno, pojedini elementi tj. pojavni oblici djela arhitekture mogu sami za sebe biti pojedinačno zaštićeni kao autorska djela ako su originalne intelektualne tvorevine svojih autora koje imaju individualni karakter. Ipak, bez obzira na to što pojedini elementi tj. pojavni oblici djela arhitekture moru biti zasebna autorska djela, to ni na koji način ne umanjuje jedinstvenu autorsku zamisao i jedinstvenost autorskog prava u pogledu djela arhitekture kao cjeline svih njegovih elemenata tj. pojavnih oblika.

2. Što znači da djelo arhitekture mora imati individualni karakter? Pojasniti individualni karakter djela osobito s obzirom na potrebu postizanja funkcionalnosti i utilitarnosti djela arhitekture.

Djelo arhitekture u cjelini, kao i svaki njegov element tj. pojavni oblik, da bi se smatrao autorskim djelom, mora imati individualni karakter, biti originalan tj. subjektivno nov za svog autora te biti izražaj a ne ideja. Razina individualnog karaktera koja se traži za autorskopravnu zaštitu djela arhitekture ne razlikuje se od razine individualnog karaktera koja se traži za bilo koju drugu vrstu autorskog djela. Sud Europske unije uskladio je traženu razinu individualnog karaktera za sve vrste autorskih djela na način da je ocijenio da se individualni karakter postiže davanjem osobnog pečata autora koji nastaje zbog njegovih slobodnih i kreativnih, estetskih izbora.

Prema Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine (jednako kao i po ranijem Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine) djelo arhitekture može postići individualni karakter i samim kreativnim izborima autora – arhitekta, kojima on odabire između više postojećih i autorskim pravom nezaštićenih tehničkih rješenja i koja u svojem međuodnosu i u odnosu s okolinom ostvaruju autorov osobni pečat, upravo zbog načina na koji su odabrani i smješteni u prostor iako sama za sebe svako od tih rješenja predstavlja poznatu ili tehničku tvorevinu. Dovoljna je i takva niža razina individualnog karaktera za postizanje autorskopravne zaštite.

Autor – arhitekt ne mora biti školovani i licencirani arhitekt, već se u smislu autorskoga prava kao autor – arhitekt može pojaviti svaka osoba koja je u stvaranju djela arhitekture postigla individualan karakter, bez obzira na vrstu i stupanj obrazovanja ili druge formalne pretpostavke.

To što djelo arhitekture ujedno ostvaruje funkcionalnu ili utilitarnu svrhu, što je izrađeno po uputama investitora, što se u njemu koriste poznata tehnička rješenja samo po sebi ne otklanja mogućnost da je ujedno autor svojim kreativnim izborima između više mogućih rješenja odabrao ona koja djelu daju osoban autorov pečat te ga time svrstavaju pod autorskopravnu zaštitu.

3. Koje su posebnosti u članku 96. stavku 5. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine u pogledu narudžbe djela arhitekture?

U članku 96. stavku 5. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine propisana je posebna odredba o narudžbi djela arhitekture koja djelo arhitekture zbog njegove faznosti u izradi – kroz različite faze projektiranja, gradnje i projektantskog nadziranja izvedbe radova, svrstava u poseban pravni režim. Ako se sklapa ugovor o narudžbi djela arhitekture, u njemu je potrebno točno navesti koji element, tj. koji pojavni oblik djela arhitekture se naručuje zato što se predmnijeva (presumpcija) o stjecanju prava iskorištavanja u korist naručitelja odnosi samo na taj element tj. pojavni oblik koji je naveden u ugovoru i ne uključuje preradu u one elemente tj. pojavne oblike koji nisu izričito navedeni u ugovoru. To se uređenje za djela arhitekture razlikuje od uređenja za ugovore o narudžbi svih drugih vrsta autorskih djela kod kojih ugovora o narudžbi se predmnijeva da naručitelj stječe prava iskorištavanja u sadržaju i opsegu koji je potreban za ostvarenje djelatnosti koju obavlja, bez prostornog i vremenskog ograničenja.

4. Kako se uređuje naknada u ugovoru o narudžbi djela arhitekture?

Ugovorom o narudžbi djela arhitekture autor se obvezuje stvoriti autorsko djelo i primjerak predati naručitelju a naručitelj se obvezuje autoru za to isplatiti naknadu i iskorištavati djelo u skladu s ugovorom o narudžbi, ako njime nije drukčije određeno. U ugovoru o narudžbi djela arhitekture potrebno je točno navesti koji pojavni oblik, koji element djela arhitekture se naručuje a ovisno o tomu određuje se i naknada. Naknada za stvaranje i naknada za korištenje autorskog djela arhitekture stvorenog po narudžbi dvije su različite naknade ali mogu biti izražene i jedinstvenim iznosom. Iznos naknade treba odražavati cijenu za stvaranje djela i cijenu za stjecanje prava korištenja, osobito kad je riječ o pravu korištenja preradom iz jednog pojavnog oblika djela arhitekture u drugi.

5. Kakav je pravni status djela arhitekture koja su stvorena u radnom odnosu, s obzirom na članak 100. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine?

Autorska imovinska prava iskorištavanja na arhitektonskim djelima stvorenim u radnom odnosu temeljem Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine pripadaju poslodavcu, ako ugovorom o radu ili drugim aktom kojim se uređuje radni odnos nije određeno drukčije. Sadržaj stečenih prava uključuje pravo poslodavca da arhitektonsko djelo javno objavi i prerađuje te kao takvo koristi, da ga sastavi s drugim djelom radi zajedničkog korištenja te uključi u zbirku ili bazu podataka te tako koristi, da ga predstavlja javnosti pod imenom poslodavca, zajedno s autorovim imenom. Nadalje, poslodavac može bez posebnog odobrenja arhitektonsko djelo dovršiti ako ga autor ne može ili neće dovršiti iz bilo kojeg razloga. Sve ovo primjenjuju se na djela arhitekture u cjelini te na sve elemente, tj. pojavne oblike djela arhitekture. Poslodavac može koristiti sve ili neke elemente djela arhitekture stvorene u radnom odnosu za izradu drugih elemenata istog ili drugog djela arhitekture, bez ograničenja i ikakvog dodatnog dopuštenja autora, ako nije drukčije izrijekom ugovoreno između autora i poslodavca. Elementi, tj. pojavni oblici djela arhitekture su skice, studije, plastični i drugi prikazi, nacrti, idejna rješenja, idejni projekti, glavni projekti, izvedbeni projekti, planovi, te izvedene građevine i zahvati u prostoru iz područja arhitekture, urbanizma i krajobrazne arhitekture.

6. PojasnitI članak 115. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine, posebno u kontekstu „interesa vlasnika“, „nužnih izmjena“, „odluke nadležnog tijela“ te zaštite autorovih moralnih prava.

Sukladno članku 115. stavku 1. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine vlasnik odnosno investitor može zahtijevati od autora - arhitekta da učiniti nužne izmjene koje proizlaze iz potrebe poštovanja temeljnih zahtjeva za građevinu a autor - arhitekt se tome ne može protiviti. Pri tomu, izmjene se mogu raditi na svakom elementu, tj. pojavnom obliku djela arhitekture. Ako se arhitekt ogлуši na zahtjev vlasnika odnosno investitora, izmjene može učiniti vlasnik odnosno investitor i bez odobrenja autora a može angažirati i drugog arhitekta da ih napravi ako ih autor ih ne želi ili ne može sam napraviti. Kad se kaže da se kod nužnih izmjena moraju uzeti u obzir interesi vlasnika misli se na interese vlasnika odnosno investitora da djelo arhitekture koje naručuje bude usklađeno sa svim temeljnim zahtjevima za građevinu kako bi mogao ispuniti sve tehničke propise i zahtjeve te građevinu koristiti u skladu s njezinom namjenom.

Članak 115. stavak 2. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine odnosi se na situacije kad je djelo arhitekture već izgrađena građevina. Ako izgrađeno djelo arhitekture treba obnoviti zato što su narušeni temeljni zahtjevi za građevinu, a uočilo se da su materijali od kojih je zgrada bila napravljena pokazali nedostatke za korištenje ili te materijale nije moguće više nabaviti ili ih je moguće nabaviti samo uz nerazmjerni trošak, tada vlasnik odnosno investitor može uporabiti druge materijale.

Stavke 1. i 2. članka 115. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine treba sagledavati u kontekstu moralnog prava na poštovanje djela iz članka 29. istoga Zakona. Autor djela arhitekture ima se pravo usprotiviti deformiranju, sakaćenju i sličnom naruženju djela, pri

čemu se neznatne izmjene, prerade ili prilagodbe, kojima se ne dira u osnovni karakter djela, neće smatrati deformiranjem, sakaćenjem i naruženjem. Iako je u stavcima 1. i 2. članka 115. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine propisano da se autor ne može protiviti nužnim izmjenama djela arhitekture proizišlim iz razloga narušavanja temeljnih zahtjeva za građevinu i da se u određenim slučajevima kod obnove građevine mogu koristiti drugi materijali, takve prerade ne smiju dovesti do deformiranja, sakaćenja i sličnog naruženja djela arhitekture. One se moraju izvesti na način koji omogućava poštovanje autorova moralnog prava iz članka 29. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine.

Ako je riječ o izmjeni ili obnovi djela arhitekture nastalog na temelju javnog natječaja ili financiranog javnim sredstvima ili ako je djelo nagrađeno strukovnom nagradom, u članku 115. stavku 4. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine propisano je da se za svaku izmjenu mora ishoditi suglasnost autora. U takvim situacijama nije moguće da vlasnik odnosno investitor izmjene napravi bez suglasnosti autora ili da angažira nekog drugog umjesto autora da izradi izmjene ako ih autor odbije napraviti. Autor ne smije uskratiti suglasnost bez opravdanog razloga te je dužan dati suglasnost na način da ne uzrokuje nerazmjerni trošak ili značajno produženje vremena potrebnog za izmjenu ili obnovu djela arhitekture. Ako autor ipak neopravdano uskrati suglasnost potrebno je pokrenuti sudski postupak radi ishođenja suglasnosti u kojem će sud ocijeniti je li uskrata suglasnosti bila opravdana te, u skladu s tužbenim zahtjevom, ako nije bila opravdana naložiti autoru da dade suglasnost.

Ako je djelo arhitekture koje se mijenja ili obnavlja zaštićeno kulturno dobro, sukladno članku 115. stavku 5. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine, autor djela koje je kulturno dobro ne može se protiviti izmjenama koje se zahtijevaju sukladno Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Izmjene se mogu napraviti bez suglasnosti autora. Ako smatra da su mu takvim izmjenama povrijeđena moralna autorska prava, autor može zahtijevati sudsku zaštitu i zabranu takve izmjene.

Ako se obnavlja kulturno dobro, sukladno članku 115. stavku 6. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine, autor djela obnove ne može se protiviti izmjenama djela obnove kulturnog dobra koje se zahtijevaju sukladno Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Izmjene djela obnove mogu se napraviti i bez suglasnosti autora. Ako smatra da su mu takvim izmjenama povrijeđena moralna autorska prava, autor djela obnove kulturnog dobra može zahtijevati sudsku zaštitu i zabranu takve izmjene djela obnove kulturnog dobra.

7. Koje mogućnosti postoje u slučaju kad nositelj isključivog prava iskorištavanja stečenog na temelju ugovora ne pristupi iskorištavanju djela arhitekture?

Ako je netko stekao isključivo pravo iskorištavanja djela arhitekture na temelju ugovora, pa u ugovorenom ili u zakonskom ili u primjerenom roku uopće ne pristupi iskorištavanju djela arhitekture, autor ga može pozvati da ispuni obvezu iskorištavanja u naknadnom primjerenom roku. Koliki je primjereni rok ovisi o okolnostima konkretnog slučaja. Ako ni nakon isteka naknadnog primjerenog roka nositelj isključivog prava iskorištavanja ne pristupi iskorištavanju djela arhitekture, autor može jednostranom izjavom raskinuti ugovor na temelju kojeg je stečeno isključivo pravo iskorištavanja. Nije dopušteno jednostrano raskinuti taj ugovor ako

postoje opravdani razlozi za neiskorištavanje djela koje je moguće otkloniti, pod uvjetom da se nositelj isključivog prava iskorištavanja pozove na te razloge u roku od osam dana od dana primitka poziva na ispunjenje obveze iskorištavanja u naknadnom primjerenom roku. U tome slučaju, autor je dužan dati nositelju isključivog prava iskorištavanja primjereni rok za otklanjanje razloga za neiskorištavanje djela. Kao posljedica raskida, svaka strana vraća ono što je na ime raskinutog ugovora primila te odgovara za štetu koju je neispunjenjem prouzročila. Nakon raskida autor može stvoreno djelo dati na korištenje nekome drugome ili ga samostalno koristiti. Ako autor ipak ne želi raskinuti ugovor, umjesto raskida može jednostranom izjavom otkloniti isključivost prava iskorištavanja te isto djelo arhitekture dati nekome drugome na korištenje. Ove mogućnosti uređene su u članku 70. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine.

8. Pojasniti autorskopravne aspekte pri nastanku urbanističkih i sličnih planova u kontekstu članka 58. Zakona o prostornom uređenju?

Sukladno članku 18. stavku 3. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine prostorni planovi, kao što su plan prostornog razvoja, urbanistički plan i slično te njihove zbirke, autorska su djela od trenutka stvaranja ako su originalne intelektualne tvorevine koje imaju individualan karakter. Međutim, u trenutku kad autori ovih planova predaju te planove u bilo koju službenu proceduru, oni prestaju biti zaštićeni autorskim pravom. Od tada postaju javno dobro koje se bez odobrenja autora i bez plaćanja naknade mogu na bilo koji način koristiti, a osobito mijenjati u skladu s propisima i u propisanoj proceduri. Nastavno na članak 58. stavak 1. Zakona o prostornom uređenju gdje je propisano da javnost ima pravo sudjelovati u postupcima izrade i donošenja prostornih planova, bez obzira na sudjelovanje javnosti, davanje primjedaba i prijedloga, mijenjanje plana tijekom postupka donošenja, ni javnost u cjelini ni bilo koji pripadnik javnosti niti bilo koja službena osoba neće i ne može postati autorom plana jer autorskog prava na planu više nema.

9. Pojasniti stjecanje autorskih prava na djelima arhitekture u kontekstu članka 132. Zakona o prostornom uređenju.

Članak 132. Zakona o prostornom uređenju sam je po sebi suprotan temeljnom i međunarodno općeprihvaćenom autorskopravnom načelu da autorsko pravo nastaje u trenutku stvaranja djela, na temelju samog Zakona. S druge strane, Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine je u odnosu na Zakon o prostornom uređenju poseban zakon (*lex specialis*) ali i kasniji zakon (*lex posterior*) pa se i temeljem toga članak 132. Zakona o prostornom uređenju ne može primijeniti. To sve iz razloga što se ne može ugovorom odrediti stjecanje autorskog prava na strani autora kao stvaratelja autorskog djela. Ugovorom o izradi projekta moguće je jedino urediti stječe li na temelju toga ugovora investitor kakva prava iskorištavanja u pogledu projekta a ne stječe li autor takvog projekta autorsko pravo i je li projekt autorsko djelo. Na pitanje je li projekt autorsko djelo odgovara članak 14. stavak 1. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine te će on biti autorsko djelo ako je originalna intelektualna tvorevina njegova autora koja ima individualan karakter.

10. Pojasniti stjecanje autorskih prava na djelima arhitekture u kontekstu članka 75. Zakona o gradnji.

Članak 75. Zakona o gradnji sam je po sebi suprotan temeljnom i međunarodno općeprihvaćenom autorskopravnom načelu da autorsko pravo nastaje u trenutku stvaranja djela, na temelju samog Zakona. S druge strane, Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine je u odnosu na Zakon o gradnji poseban zakon (*lex specialis*) ali i kasniji zakon (*lex posterior*) pa se i temeljem toga članak 75. Zakona o gradnji ne može primijeniti. Ugovorom o izradi projekta moguće je jedino urediti stječe li na temelju toga ugovora investitor kakva prava iskorištavanja u pogledu glavnog projekta koji je autorsko djelo ili građevine koja je autorsko djelo. No, na pitanje je li glavni projekt ili građevina autorsko djelo odgovara članak 14. stavak 1. , Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine. Projekt ili građevina bit će autorsko djelo ako je originalna intelektualna tvorevina svojega autora. Ugovor nema ništa s time.

11. Pojasniti nastanak autorskog djela arhitekture i stjecanja autorskih prava u kontekstu izrade cjelovite projektne tehničke dokumentacije čiji sadržaj i opseg reguliraju propisi kojima se uređuje građenje (Zakon o prostornom uređenju, Pravilnik o obveznom sadržaju idejnog projekta, Pravilnik o obveznom sadržaju i opremanju projekata građevina)

Autorsko djelo arhitekture mora zadovoljavati zakonom propisana tehnička i druga obilježja kako bi zadovoljilo funkcionalne i utilitarne kriterije. Međutim, to ne utječe na pretpostavke za ostvarivanje autorskopravne zaštite. Ako je djelo arhitekture originalna intelektualna tvorevina svojega autora koja ima individualni karakter i koja je izražena, bit će zaštićena autorskim pravom jer tada ispunjava pretpostavke za autorskopravnu zaštitu. Činjenica da su tehnička, funkcionalna i utilitarna obilježja djela arhitekture ujedno ispunjena u skladu s odgovarajućim propisima kojima se uređuje projektiranje i gradnja ne utječe na to da djelo arhitekture stekne autorskopravnu zaštitu. Rečeno se odnosi na djelo arhitekture kao cjelovitu autorsku zamisao, od početne skice do realizirane građevine ili zahvata u prostoru. Također, odnosi se i na pojedine elemente tj. pojavne oblike djela arhitekture poput idejnog ili glavnog ili izvedbenog projekta. Ako su ti projekti originalne intelektualne tvorevine svojeg autora koje imaju individualan karakter, činjenica da ujedno ti projekti zadovoljavaju sve propisane tehničke i druge karakteristike ne utječe na autorskopravnu zaštitu. Pravilnik o obveznom sadržaju idejnog projekta i Pravilnik o obveznom sadržaju i opremanju projekata građevina ne uređuju autorskopravna pitanja. U svim autorskopравnim pitanjima povezanim s idejnim i glavnim projektom kao i drugim vrstama projekata primjenjuje se Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine.

12. Pojasniti mogući utjecaj provođenja aktivnosti projektantskog nadzora na autorskopravni status djela arhitekture, u kontekstu članka 55. Zakona o poslovima i djelatnostima prostornog uređenja koji uređuje projektantski nadzor.

Zakon o poslovima i djelatnostima prostornog uređenja i gradnje ne uređuje autorskoppravna pitanja. Projektantski nadzor iz članka 55. toga Zakona može dovesti do prerade projekta ako se tijekom gradnje uspostavi da je potrebno nešto u projektu mijenjati iz bilo kojeg razloga, no autorskoppravni aspekti te promjene reguliraju se Zakonom o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine, a ne Zakonom o poslovima i djelatnostima prostornog uređenja i gradnje. S obzirom da prema stavku 1. članka 55. Zakona o poslovima i djelatnostima prostornog uređenja i gradnje projektantski nadzor može obavljati samo onaj tko je izradio glavni projekt prema kojem se gradi građevina, kroz pružanje usluge projektantskog nadzora u pravilu ne nastaju nikakva „nova“ autorska prava već projektant obavlja projektantski nadzor u skladu s Pravilnikom o standardu usluga arhitekata. S obzirom na standard usluga projektantskog nadzora i tamo navedenih poslova koji se obavljaju u okviru projektantskog nadzora, valja primijetiti da u načelu projektantski nadzor ne podrazumijeva intervencije u projekt koje bi bile autorskoppravne naravi. U svakom slučaju, odredba iz članka 55. Zakona o poslovima i djelatnostima prostornog uređenja i gradnje prema kojoj projektantski nadzor obavlja osoba koja je izradila glavni projekt logično je rješenje i usklađeno sa Zakonom o autorskom pravu i srodnim pravima, budući da autor projekta obavlja nadzor nad realizacijom tog „svog“ projekta u obliku građevine ili drugog zahvata u prostoru.

13. Pojasniti način sklapanja ugovora o narudžbi djela arhitekture (ugovor o izradi projektne tehničke dokumentacije) temeljem stečenih prava iskorištavanja, uključivo osvrt na primjenu navedenog u kontekstu cjelovitosti projektne tehničke dokumentacije i autorskog djela arhitekture.

Ugovor o izradi projektne tehničke dokumentacije u pravilu sadržava u sebi i narudžbu izrade djela arhitekture, precizno uređujući koje elemente tj. pojavne oblike djela arhitekture autor-arhitekt treba izraditi. Da bi se iz jednog elementa tj. pojavnog oblika djela arhitekture, npr. iz idejnog projekta, napravili drugi elementi tj. pojavni oblici djela arhitekture, npr. glavni projekt, autor mora dati odobrenje za preradu iz jednog elementa u drugi. Bez izričitog pisanog odobrenja autora (koje se u pravilu javlja u obliku ugovorne klauzule) ne može se jedan element djela arhitekture preraditi u drugi. To zbog toga što djelo arhitekture, od početne skice do realizirane građevine ili zahvata u prostoru predstavlja jedinstvenu autorsku zamisao. Stoga ugovor o izradi projektne tehničke dokumentacije investitor može sklopiti samo ako je prethodno pribavio odobrenje autora idejnog projekta ili idejnog rješenja ili skice za preradu tog ranijeg elementa tj. pojavnog oblika djela arhitekture u glavni ili izvedbeni projekt ili nešto treće, ovisno o tome što u konkretnom slučaju ima ili mora imati kako bi realizirao konkretan interes. Naknada koja je ugovorena treba odraziti naknadu za stvaranje djela arhitekture ili nekog njegovog pojavnog oblika te naknadu za stjecanje prava iskorištavanja stvorenog djela arhitekture ili njegovog pojavnog oblika.

II. Propisi na kojima se temelje odgovori na postavljena pitanja

Odgovori na pitanja koja je u zamolbi za izradom ovog pravno mišljenja postavila Hrvatska komora arhitekata kao podnositeljica temelje se na:

1. hrvatskim propisima:

- Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine NN 111/21 (u tekstu sadašnji ZAPSP);
- Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine objavljen u NN 167/03 te višekratno mijenjan i dopunjavan Zakonima o izmjenama i dopunama toga Zakona NN 79/07, 80/11, 141/13, 127/14, 62/17 i 96/18 (u tekstu Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine);
- Zakon o gradnji NN 153/13, 20/17, 39/19 i 125/19;
- Zakon o prostornom uređenju NN 153/13, 65/17, 114/18, 39/19 i 98/19.
- Zakon o poslovima i djelatnostima prostornog uređenja i gradnje NN 78/15, 118/18 i 110/19;
- Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara NN 69/99, 151/03, 157/03, 100/04, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12, 136/12, 157/13, 152/14, 98/15, 44/17, 90/18, 32/20, 62/20, 117/21 i 114/22;
- Zakon o obveznim odnosima NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22 i 156/22;
- Pravilnik o obaveznom sadržaju idejnog projekta objavljen je u Narodnim novinama 118/19 i 65/20;
- Pravilnik o obaveznom sadržaju i opremanju projekata građevina objavljen je u Narodnim novinama 118/19 u 65/20;
- Pravilnik o standardu usluga arhitekata od 13.12.2013. kojeg je donijela i objavila Hrvatska komora arhitekata Dostupan na <https://arhitekti-hka.hr/hr/komora/akti-komore/pravilnici/pravilnik-o-standardu-usluga-arhitekata/>;

2. međunarodnim ugovorima koji su na snazi u Hrvatskoj:

- Bernska konvencija za zaštitu književnih i umjetničkih djela (*Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works*, dostupna na: <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/283698>; posljednji posjet 20.5.2023 (u tekstu Bernska konvencija)
- Sporazum TRIPs (*Agreement on Trade-Related Aspects on Intellectual Property Rights*) koji čini dodatak Ugovoru o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije; dostupan na: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/trips_e.htm#part1; posljednji posjet 20.05.2023. (u tekstu Sporazum TRIPs)

3. direktivama koje su implementirane u sadašnji Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine:

- Direktiva 2009/24/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2009. o pravnoj zaštiti računalnih programa (kodificirana verzija) OJ L 111, 5.5.2009, p. 16–22. (u tekstu Direktiva o pravnoj zaštiti računalnih programa)
- Direktiva 96/9/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 11. ožujka 1996. o pravnoj zaštiti baza podataka OJ L 77, 27.3.1996, p. 20–28 (u tekstu Direktiva o pravnoj zaštiti baza podataka)

- Direktiva 2006/116/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2006. o trajanju zaštite autorskog prava i određenih srodnih prava (kodificirana verzija) OJ L 372, 27.12.2006, p. 12–18 (u tekstu Direktiva o trajanju zaštite autorskog i srodnih prava)
- Direktiva 2001/29/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 22. svibnja 2001. o usklađivanju određenih aspekata autorskog i srodnih prava u informacijskom društvu OJ L 167, 22.6.2001, p. 10–19 (u tekstu Direktiva o autorskom pravu u informacijskom društvu)
- Direktiva (EU) 2019/790 Europskog parlamenta i Vijeća od 17. travnja 2019. o autorskom pravu i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu i izmjeni direktiva 96/9/EZ i 2001/29/EZ OJ L 130, 17.5.2019, p. 92–125 (dalje u tekstu Direktiva o autorskom pravu na jedinstvenom digitalnom tržištu)

4. inozemnim propisima (Francuska, Njemačka, Austrija, Slovenija, Ujedinjeno Kraljevstvo, Sjedinjene Američke Države):

- *Code de la propriété intellectuelle*; dostupan na: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006069414/LEGISCTA000006133323/#LEGISCTA000006133323; posljednji posjet 11.12.2022.
- *Urheberrechtsgesetz vom 9. September 1965 (BGBl. I S. 1273), das zuletzt durch Artikel 25 des Gesetzes vom 23. Juni 2021 (BGBl. I S. 1858) geändert worden ist*; dostupan na: <https://www.gesetze-im-internet.de/urhg/index.html>; posljednji posjet 11.12.2022.
- *Bundesgesetz über das Urheberrecht an Werken der Literatur und der Kunst und über verwandte Schutzrechte (Urheberrechtsgesetz). StF: BGBl. Nr. 111/1936 (StR: 39/Gu. BT: 64/Ge S. 19.), das zuletzt durch BGBl. I Nr. 244/2021 geändert worden ist*; dostupan na: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001848>; posljednji posjet 9.1.2023.
- *Zakon o avtorskih in sorodnih pravicah (Uradni list RS, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 68/08, 110/13, 56/15, 63/16 – ZKUASP, 59/19 in 130/22)*; dostupan na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO403#>, posljednji posjet 13.1.2023.
- *Copyright, Designs and Patents Act 1988*; dostupan na <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/48/section/1>; posljednji posjet 10.1.2023.
- *Title 17 of the United States Code*; dostupan na: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.copyright.gov/title17/title17.pdf>, posljednji posjet 11.12.2022.

5. analizi dostupne sudske prakse u Hrvatskoj, Sloveniji, Austriji, Njemačkoj, Francuskoj, Sjedinjenim Američkim Državama i Ujedinjenom Kraljevstvu, i to prvenstveno u pogledu pretpostavke individualnog karaktera i originalnosti za postizanje autorskopravne zaštite.

III. Obrazloženje odgovora na postavljena pitanja

Gore navedeni odgovori na postavljena pitanja rezultat su detaljne analize sadržane niže u točki II. ovog mišljenja.

1. Komparativan prikaz: Originalnost (individualnost) kao centralna pretpostavka autorskopravne zaštite djela arhitekture i definicija djela arhitekture

1.1. Uvodne napomene

Originalnost (individualnost) intelektualne tvorevine centralna je i opća pretpostavka autorskopravne zaštite zato što određuje koje tvorevine ljudskog duha uopće mogu biti zaštićene autorskim pravom. Originalnost (individualnost) je nužna da bi neka intelektualna tvorevina mogla steći status autorskog djela, da bi se smatrala autorskim djelom. Iako je riječ o najvažnijoj pretpostavci za autorskopravnu zaštitu, originalnost (individualnost) kao takva nije jasno i nedvojbeno definirana kao opći pojam u odnosu na sve vrste autorskih djela, kako ne u međunarodnim ugovorima,² tako ni u europskoj pravnoj stečevini koji uređuju autorsko pravo, a ni u nacionalnim autorskopравnim propisima. Riječ je pravnom standardu. Kao pravni standard, originalnost (individualnost) jest pojam koji ima svoje ime ali kojem sadržaj nije u cijelosti ili nije uopće definiran propisom već ga, nastavno na zakonsku podlogu, izgrađuje sudska praksa a tumači pravna znanost. Shodno tomu, sadržaj pojma originalnost (individualnost) s vremenom se postupno u određenoj mjeri modificira pod utjecajima pravopolitičke naravi. Shodno tomu, u različitim pravnim sustavima postoje razlike u poimanju njegova sadržaja. Rosati kaže da primjena određenog stupnja originalnosti nije isključivo pravni kriterij, već u prvome redu politički. Odluka o tome koji stupanj originalnosti će se tražiti utječe na konkretan zaključak o tome hoće li se i u kojoj mjeri pojedinim vrstama i konkretnim pojedinim intelektualnim tvorevinama dati autorskopravna zaštita ili neće.³ U tome i jest bit pravnog standarda originalnosti te njegovih modifikacija tijekom vremena i pod raznim utjecajima.

U autorskopravnoj tradiciji zapadnog svijeta postoje četiri uvriježena pristupa originalnosti (individualnosti) kao temeljnoj pretpostavci, temeljnom kriteriju za autorskopravnu zaštitu: kontinentalnoeuropski pristup, pristup Ujedinjenog Kraljevstva, pristup Sjedinjenih Američkih Država te kanadski pristup.⁴

² To su ponajprije Bernska konvencija za zaštitu književnih i umjetničkih djela (Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (as amended on September 28, 1979) (Authentic text)), dostupna na: <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/283698> (posljednji posjet 20.5.2023) a potom i Sporazum TRIPs (Agreement on Trade-Related Aspects on Intellectual Property Rights) koji čini dodatak Ugovoru o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije; dostupan na: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/trips_e.htm#part1 (posljednji posjet 20.05.2023.).

³ Ova ugledna autorica to osobito argumentira na primjeru povijesne analize razvoja koncepta originalnosti u američkoj sudskoj praksi. Rosati, Eleonora, Originality in EU Copyright Full Harmonization through Case Law, Edward Elgar Publishing Limited, 2013, str. 88.

⁴ Daniel J. Gervais and Elizabeth F. Judge, Of Silos and Constellations: Comparing Notions of Originality in Copyright Law, 27 Cardozo Arts & Entertainment Law Journal. 375 (2009), str. 376; dostupno na: <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/faculty-publications/842>, posljednji posjet 13.1.2023.; isto Eleonora Rosati,

Ako govorimo o relevantnim međunarodnim ugovorima u kojima se propisuju temelji autorskog prava, Bernskoj konvenciji i sporazumu TRIPS, originalnost (individualnost) se ni u jednom izriječkom ne spominje. U oba međunarodna ugovora tek se govori o intelektualnim tvorevinama (engl. *intellectual creations*), bez definicije sadržaja toga pojma.⁵

S druge strane, u pravu Europske unije postoji djelomično određeno kriterija originalnosti u direktivama koje uređuju autorskopravnu zaštitu računalnih programa, baza podataka i fotografija. Doprinos tumačenju i primjeni kriterija originalnosti dala je i praksa Suda Europske unije. Prema uvriježenom stajalištu, europsko pravo priklonilo se kontinentalnoeuropskom pristupu originalnosti (individualnosti).

Uvodno još želim istaknuti da se poimanje originalnosti (individualnosti) kod vrsta djela koja nemaju nikakvu funkcionalnu primjenu i koja pripadaju u sferu tzv. čiste umjetnosti, poput slikarstva ili skulpture, tijekom povijesti različito promatralo naspram djela koja imaju funkcionalnu primjenu te uporabnu vrijednost i namjenu. Djela arhitekture se u autorskopravnoj nomenklaturi uglavnom svrstavaju među djela vizualnih umjetnosti ali se uvijek napominje njihov funkcionalni i utilitarni karakter koji ih je u sudskoj praksi i pravnoj književnosti u nekim državama činio posebnim i u pogledu primjene kriterija originalnosti (individualnosti) naspram drugih djela tzv. čistih vizualnih umjetnosti.

S obzirom da autorsko pravo sadržajno daje snažnu pravnu zaštitu kroz sustav isključivih moralnih i imovinskih prava, koja traje za autorova života i još 70 godina nakon njegove smrti, kriterij originalnosti kod funkcionalnih i utilitarnih djela posebno je osjetljiv kako elementi koji osiguravaju ostvarenje funkcionalnosti i primjenjivosti djela ne bi pripali u sferu monopolne zaštite autorskoga prava pa time onemogućili korištenje rješenja koja bi morala biti dostupna svima zbog svoje prvenstveno funkcionalne i tehničke svrhe. Iako se autorskim pravom štiti pojedinac – autor i njegova intelektualna tvorevina, društveno politički razlozi za propisivanje takvog oblika pravne zaštite moraju u zbroju svih svojih aspekata imati pozitivan i progresivan učinak na dobrobit društva i zajednice. Pravna zaštita individualca, pojedinca, samo je instrument u postizanju tog konačnog cilja.

Proučavajući situacije iz prakse autorskopravne zaštite djela arhitekture, očitovanja i dokumenata Hrvatske komore arhitekata, tijela državne uprave, posebno odluke Ustavnog suda Republike Hrvatske broj U-I-1232/2016 od 21. studenoga 2017., uvjeta, obrazloženja te objašnjenja rezultata raznih javnih poziva i natječaja, došla sam do zaključka da po pitanju poimanja objekata zaštite i upravo pretpostavke originalnosti (individualnosti) postoje ozbiljni prijepori i različite neargumentirane tvrdnje. Stoga je cilj prvoga dijela pravnog mišljenja detaljno i sustavno komparativno prikazati pretpostavku originalnosti (individualnosti) kao općeg i centralnog kriterija autorskopravne zaštite, posebno u odnosu na djela arhitekture. To stoga jer je novi Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine donio jasnu i nedvojbenu novu definiciju djela arhitekture koja bi trebala zaključiti dosadašnje nesporazume,

Originality in EU Copyright Full Harmonization through Case Law, Edward Elgar Publishing Limited, 2013, str. 60.

⁵ Vidi npr. članak 2. stavak 5. Bernske konvencije i članak 10 stavak 2. Sporazuma TRIPs.

prijepore i različita tumačenja te usmjeriti autorskopravnu zaštitu djela arhitekture prema sljedećim načelima:

- djelo arhitekture i njegovi pojedini pojavni oblici u načelu su autorskim pravom zaštićene tvorevine jer zadovoljavaju dostatan kriterij originalnosti (individualnosti);
- djelo arhitekture od začetka kao idejna skica do konačne realizacije kao izvedene građevine ili zahvata u prostoru predstavlja jedinstvenu autorsku zamisao;
- kriterij originalnosti (individualnosti) koji se traži za djela arhitekture ima u praksi izraženu dvojaku funkciju: onu koja djelo štiti od kopiranja te onu koja djelo štiti od neovlaštenog prerađivanja i preuzimanja (korištenja) u procesu faznog stvaranja djela arhitekture od prve skice do izvedene građevine ili zahvata u prostoru.

1.2. Kontinentalnoeuropski pristup

Nema izuzetka od načela da se u državama kontinentalnoeuropskog pravnog kruga redovito kao pretpostavka autorskopravne zaštite traži originalnost intelektualne tvorevine. Ona je nekad navedena u članku kojim se uređuje definicija autorskog djela a nekad se podrazumijeva kao pravni standard kojeg je izgradila sudska praksa i pravna znanost. Sadržajna istoznačnica kriteriju originalnosti u nekim je državama kriterij individualnosti. U nastavku će se prikazati komparativna analiza kriterija originalnosti (individualnosti) u primjeni na djela arhitekture, na primjerima Francuske, Njemačke, Austrije i Slovenije.

1.2.1. Francuski pristup

U francuskom Zakoniku o intelektualnom vlasništvu⁶ se u L111-1 govori o djelima duha na kojima autor zbog same činjenice stvaranja ima isključiva prava (franc. *L'auteur d'une oeuvre de l'esprit jouit sur cette oeuvre, du seul fait de sa création, d'un droit de propriété incorporelle exclusif et opposable à tous*). Iz L112-4, stavka 1. francuskog Zakonika o intelektualnom vlasništvu proizlazi da ta tvorevina mora imati originalan karakter da bi se štitila autorskim pravom (franc. *caractère original*), a pravna znanost originalnost naziva temeljem autorskog prava. Iako je zakonski izričaj ostao godinama isti, poimanje kriterija originalnosti bitno je evoluiralo od 19. stoljeća do danas. Mnogi su se pravni pisci bavili konceptom originalnosti.⁷ Od starijeg subjektivnog poimanja originalnosti kao iracionalnog, emotivnog angažmana u stvaranju djela koje djelu daje osobni pečat (što je osobito slučaj kod djela tzv. čiste umjetnosti, kao što su skulpture i slike) izgradio se suvremeni test kreativnih izbora koji je po mnogim pravnim piscima objektivne naravi. On utvrđuje koje je to izbore autor napravio, a koji nisu determinirani ni vođeni primjenjivim standardima ili metodama koje se koriste za stvaranje

⁶Code de la propriété intellectuelle dostupan na: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006069414/LEGISCTA000006133323/#LEGISCTA000006133323 (posljednji posjet 11.12.2022.)

⁷ Detaljno o pojedinim opisima originalnosti pogledati kod Sabine Lipovetsky and Emmanuelle de Dampierre, The protection of the image of a building under French law: where judges create law, Journal of Intellectual Property Law & Practice, 2012, 1 of 10.

djela ili razmatranjem i postizanjem optimalne funkcionalnosti i efikasnosti. Kreativni izbori se, dakle, zasnivaju na arbitrarnosti autora (franc. *l'arbitraire de l'auteur*).⁸ Osim originalnosti, neki pravni pisci spominju i relativnu novost kao pretpostavku pravne zaštite, u smislu da je djelo novo za autora, tj. različito od svih prethodnih djela iste vrste. Drugi pravni pisci tvrde da je takva relativna novost zapravo inherentna originalnosti i da originalno djelo mora ujedno biti i relativno novo te da novost ne predstavlja zaseban kriterij.⁹

Sukladno francuskoj sudskoj praksi, objektivni kriterij originalnosti koji se zasniva na kreativnim izborima a ne na subjektivnim emotivnim angažmanima puno se bolje uklapa u suvremene tijekove autorskopravne zaštite tvorevina kao što su baze podataka, enciklopedije i rječnici te se bolje može primijeniti i na druga djela više tehničke a manje umjetničke naravi, kao i mnoga druga djela koja se mogu svrstati u zbirke ili kompilacije podataka ili druge građe raspoređene po određenom sustavu ili metodi.¹⁰ Suvremeni francuski pristup utjecao je na poimanje originalnosti kroz test kreativnih izbora autora koji time izražava svoju osobnost, daje svoj vlastiti pečat djelu i u drugim državama - Belgiji, Nizozemskoj te Švicarskoj.¹¹ Dakle, test kreativnih izbora ono je što djelo čini originalnim te mu time daje autorskopravnu zaštitu. Kreativni izbori nisu diktirani funkcionalnošću, tehničkim sredstvima, metodom, utilitarnošću, efikasnošću, običajima ili dobrim praksama već ovise o originalnom izboru autora čime on djelu daje svoj osobni pečat.

Djela arhitekture nisu posebno definirana u francuskom Zakoniku o intelektualnom vlasništvu već su samo navedena kao zaštićena djela u članku L112-2 točki 7., među djelima dizajna, slikarstva, skulpture, gravure i litografije (franc. *Les oeuvres de dessin, de peinture, d'architecture, de sculpture, de gravure, de lithographie*). S druge strane, u francuskoj sudskoj praksi pronalazimo presude u o tome što se smatra djelima arhitekture. Pa se tako tumači da „banalni koncepti građevine koji ne nose pečat kreativnih izbora i estetskog istraživanja“ ne mogu biti originalni pa time ni zaštićeni autorskim pravom.¹² Suprotno tomu, sud će dodijeliti autorskopravnu zaštitu ako zgrada nosi arhitektov osobni pečat koji proizlazi iz njegova osobnog kreativnog angažmana, estetskog istraživanja, ostavljajući znatan prostor za arbitrarnost. Pri tomu nema veze što su neki elementi građevine sami za sebe uobičajeni ako je građevina kao cjelina odraz autorova estetskog istraživanja.¹³ Također je irelevantno je li

⁸ André Lucas & H.J. Lucas, *Traité de la Propriété Littéraire et Artistique* 72 (3d ed. 2006), str. 73-74.

⁹ P.-Y. Gautie, *Propriété littéraire et artistique*, Puf, 2008 i Ch. Caron, Cce, janvier 2007. citirano prema Valérie-Laure Benabou, *Originalité ? Vous avez dit originalités ?*, LEGICOM 2014/2 (N° 53), str. 5 à 15, bilj. 12.

¹⁰ Pogledati niz slučajeva koje citiraju Daniel J. Gervais and Elizabeth F. Judge, *Of Silos and Constellations: Comparing Notions of Originality in Copyright Law*, 27 *Cardozo Arts & Entertainment Law Journal*. 375 (2009), str. 376; dostupno na: <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/faculty-publications/842>, posljednji posjet 13.1.2023.

¹¹ Pogledati sudsku praksu citiranu kod Daniel J. Gervais and Elizabeth F. Judge, *Of Silos and Constellations: Comparing Notions of Originality in Copyright Law*, 27 *Cardozo Arts & Entertainment Law Journal*. 375 (2009), str. 376; dostupno na: <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/faculty-publications/842> (posljednji posjet 13.1.2023.) Vidi također Mireille van Eechoud, *Along the Road to Uniformity Diverse Readings of the Court of Justice Judgments on Copyright Work*, 3 (2012) *JIPITEC*, 1, para 60.

¹² *Civ 1e^{re}*, 5 July 2006, No 05-12.193. Citirano prema: Sabine Lipovetsky and Emmanuelle de Dampierre, *The protection of the image of a building under French law: where judges create law*, *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2012, 1 of 10.

¹³ *1e Colmar*, 1e ch A, 18 January 2011, No 07/00727. Citirano prema: Sabine Lipovetsky and Emmanuelle de Dampierre, *The protection of the image of a building under French law: where judges create law*, *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2012, 1 of 10.

arhitekt pratio naloge investitora¹⁴ ili je možda bio inspiriran nekim ranije postojećim građevinama određenog lokalno prisutnog stila.¹⁵ Tako je autorskopravnu zaštitu kao djelo arhitekture dobio vrt dvorca, iako je bio izrađen u skladu s ugovorenim nalogima investitora uz primjenu specifičnog povijesnog stila uređenja vrtova, ali je unatoč tomu imao autorov osobni pečat.¹⁶ Ako je riječ o restauraciji postojećeg arhitektonskog djela, ona može također dobiti autorskopravnu zaštitu ako je odraz autorovih estetskih izbora.¹⁷ Ako je postojeće djelo izvan autorskopravne zaštite i ujedno je proglašeno kulturnim dobrom, kasnije intervencije na kulturnom dobru također mogu biti zaštićene autorskim pravom pod istim uvjetom originalnosti. Tako je i specifična rasvjeta Eiffelovog tornja autorsko djelo koje je prikladno za samostalnu autorskopravnu zaštitu, što je potvrdio i nadležan sud.¹⁸ U francuskoj pravnoj književnosti¹⁹ ističe se da ove presude pokazuju da su ključ originalnosti kod djela arhitekture zapravo arhitektovi estetski izbori. Pod estetskim izborima podrazumijeva se arbitrarnost izbora a ne estetika u umjetničkom smislu.

Kod razmatranja originalnosti djela arhitekture poteškoću može predstavljati to što izvedene građevine i drugi zahvati u prostoru u pravilu moraju zadovoljiti određene funkcionalne i tehničke zahtjeve. No, samo ona zgrada koja je čisto funkcionalna, bez elemenata estetskih izbora neće imati autorskopravnu zaštitu. Takva čisto funkcionalna građevina bit će ona kod čije je izrade arhitekt u cijelosti bio motiviran tehničkim zahtjevima koji nisu ostavili nimalo prostora za njegovu kreativnost, tj. ona kod kojih je izbor kojeg je učinio arhitekt bio jedini mogući izbor. S druge strane, originalnost postoji ako je arhitekt imao izbor i odabrao je između nekoliko alternativa koje su mu stajale na raspolaganju. Izgled izvedene građevine ili zahvata u prostoru u takvom slučaju nije odlučujući za postizanje određenog tehničkog uvjeta ili zahtjeva.²⁰ Međutim, zadovoljavanje određenih tehničkih zahtjeva nije inkompatibilno s istovremenim arhitektovim posebnim estetskim izborima koji čine arhitektonsko djelo, naprotiv.

¹⁴ Civ 1 e`re, 18 October 1972, No 71-13.291. Citirano prema: Sabine Lipovetsky and Emmanue`le de Dampierre, The protection of the image of a building under French law: where judges create law, *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2012, 1 of 10.

¹⁵ Versailles, 12e Ch, 15 February 2011. Citirano prema: Sabine Lipovetsky and Emmanue`le de Dampierre, The protection of the image of a building under French law: where judges create law, *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2012, 1 of 10.

¹⁶ Paris, 4e ch A, 11 February 2004, No 2002/10230. Citirano prema: Sabine Lipovetsky and Emmanue`le de Dampierre, The protection of the image of a building under French law: where judges create law, *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2012, 1 of 10.

¹⁷ Paris, 4e ch, 20 November 1996, JurisData no 1996-024119. Citirano prema: Sabine Lipovetsky and Emmanue`le de Dampierre, The protection of the image of a building under French law: where judges create law, *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2012, 1 of 10.

¹⁸ Civ 1 e`re, 3 March 1992, No 90-18081 Citirano prema: Sabine Lipovetsky and Emmanue`le de Dampierre, The protection of the image of a building under French law: where judges create law, *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2012, 1 of 10.

¹⁹ Tekst u nastavku je citat u slobodnom prijevodu: Sabine Lipovetsky and Emmanue`le de Dampierre, The protection of the image of a building under French law: where judges create law, *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2012, 1 of 10.

²⁰ Pau, 1e ch, 3 January 2005, No 02/02282. Citirano prema: Sabine Lipovetsky and Emmanue`le de Dampierre, The protection of the image of a building under French law: where judges create law, *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2012, 1 of 10.

1.2.2. Njemački pristup

Njemački pristup kriteriju originalnosti nešto je drukčiji. Tamo se u pravilu koristi izraz individualnost (njem. *Individualität*). U paragrafu 2. stavku 2. njemačkog Zakona o autorskom pravu²¹ propisano je da će zaštitu imati samo vlastite intelektualne tvorevine njihova autora (njem. *persönliche geistige Schöpfungen*). Individualnost djela koja se odlikuje u ovoj „vlastitosti“ intelektualne tvorevine esencijalna je pretpostavka za autorskopravnu zaštitu i u njemačkoj doktrini i pravnoj praksi, iako nije kao takva izrijekom navedena uz zakonsku definiciju autorskog djela.²² Za razliku od francuskog pristupa, koji u suvremenom poimanju govori o objektivnom kriteriju originalnosti, njemačka doktrina kombinira subjektivni kriterij individualnosti sa zahtjevom minimalnog stupnja kreativnosti (njem. *Gestaltungshöhe*). S obzirom na to da individualnost u djelu može biti više ili manje izražena, stupanj kreativnosti je mjerilo za određivanje razine individualnosti. U osnovi, primjenom kvantitativnog aspekta kreativnosti u praksi se određuje stupanj individualnosti. U praktičnom smislu, individualnost je sadržajna istoznačnica s onime što u drugim nacionalnim sustavima nazivamo originalnost. Valja još napomenuti da se u njemačkoj sudskoj praksi za različite vrste autorskih djela tražio različiti stupanj kreativnosti kako bi se dosegao dostatan stupanj individualnosti kao kriterija za autorskopravnu zaštitu u konkretnim slučajevima. Pa je, na primjer, kod djela primijenjene umjetnosti i djela tehničke naravi bila potrebna viša razina kreativnosti da bi se postigla zadovoljavajuća razina individualnosti te time i autorskopravna zaštita. Jedan od razloga za takav pristup leži i u činjenici da je dugo vremena kao podrška i nadopuna autorskopravnoj zaštiti služila zaštita industrijskog dizajna (njem. *Geschmackmuster*) koja se njegovala u njemačkom pravu. Međutim, standardi prava Europske unije (koje ovdje obrazlažem dalje u nastavku) nagnali su i njemačke pravne pisce i sudsku praksu da krenu u smjeru spuštanja razine kreativnosti koja se traži za dosizanje dostatnog stupnja individualnosti kao pretpostavke za autorskopravnu zaštitu. Na primjer, njemački Vrhovni sud devedesetih godina prošloga stoljeća odbio je autorskopravnu zaštitu telefonskog imenika gdje su podaci bili svrstani po određenom sustavu i metodi jer je u konkretnom slučaju zaključio da sustav i metoda nisu bili dostatno kreativni pa stoga ni individualni da bi im se pružila autorskopravna zaštita kao autorskoj bazi podataka. Slično je bilo i u slučaju odbijanja zaštite računalnog programa u predmetu *Inkasso*²³ zbog nedostatka kreativnosti pa time i potrebnog minimalnog stupnja individualnosti. Ipak, nakon implementacije Direktive o pravnoj zaštiti računalnih programa²⁴ u njemačko zakonodavstvo, u sudskom slučaju autorskopravne zaštite računalnog programa *Buchhaltungsprogramm*,²⁵ Vrhovni sud je tada zaključio da se traženi minimalni stupanj

²¹Urheberrechtsgesetz vom 9. September 1965 (BGBl. I S. 1273), das zuletzt durch Artikel 25 des Gesetzes vom 23. Juni 2021 (BGBl. I S. 1858) geändert worden ist. Dostupan na: <https://www.gesetze-im-internet.de/urhg/index.html>; posljednji posjet 11.12.2022.

²²Vidi npr. G. Schricker, Urheberrecht Kommentar, Beck, 2006, str. 62, 63 koji upućuje i na bogatu sudsku praksu o tome pitanju. Četiri su pretpostavke da se neka tvorevina može smatrati autorskim djelom: da je vlastita tvorevina autora, da tvorevina duha tj. intelekta, da je izražena u nekoj zamjetljivoj formi te da je individualna. Teret dokaza da postoje ove četiri pretpostavke jest na onome tko tvrdi da je stvorio autorsko djelo. G. Schricker, Urheberrecht Kommentar, Beck, 2006, str. 56.

²³BGH, 09.05.1985 - I ZR 52/83 - "Inkasso-Programm" (OLG Karlsruhe).

²⁴Direktiva 2009/24/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2009. o pravnoj zaštiti računalnih programa (kodificirana verzija) OJ L 111, 5.5.2009, p. 16–22.

²⁵Buchhaltungsprogramm, BGH, 14 July 1993, [1993] CR 752-755.

kreativnosti mora sniziti, barem kad je riječ o računalnim programima. Nije dalje elaborirao utječe li to na snižavanje traženog stupnja kreativnosti i kod drugih vrsta autorskih djela.²⁶ Ipak, suvremena njemačka pravna znanost ističe da se ne mogu zanemariti utjecaji europskog prava i da se ta donja tražena granica kreativnosti koja determinira je li postignuta individualnost (njem. *Schutzuntergrenze*) u njemačkom pravu mora sniziti i ujednačiti za sve vrste autorskih djela kako se ne bi viša razina tražila za jednu vrstu djela, a niža za drugu (poglavito za računalne programe, baze podataka i fotografije koje su predmet usklađivanja u europskoj pravnoj stečevini). Taj najniži traženi stupanj kreativnosti koji determinira dostatnu individualnost naziva se još i *Schutz der kleinen Münze*. Ističe se također i da ujednačavanje zaštite industrijskog dizajna u europskoj pravnoj stečevini izdvaja taj oblik zaštite izvan autorskog prava²⁷ te da ni u Njemačkoj više nije industrijski dizajn prikladan kao „nadomjestak“ u slučajevima kad se zbog traženja visoke razine individualnosti negira autorskoppravna zaštita. Kod određivanja razine individualnosti još se naglašava da je potrebno sagledati djelo kao cjelinu, njegov ukupan dojam (njem. *Gesamteindruck*).²⁸

Njemački Zakon o autorskom pravu dosta šturo kaže u paragrafu 2. da se štite djela graditeljske umjetnosti (njem. *Werke der Baukunst*) koja se svrstavaju među djela likovnih umjetnosti (njem. *Werke der bildende Künste*). Zasebno i na drugom mjestu isti Zakon izričito navodi da se kao autorska djela štite i prikazi znanstvene ili tehničke prirode kao što su crteži, planovi, karte, skice, tabele i plastični prikazi (njem. *Darstellungen wissenschaftlicher oder technischer Art, wie Zeichnungen, Pläne, Karten, Skizzen, Tabellen und plastische Dastellungen*). Nadalje, u njemačkoj pravnoj znanosti i sudskoj praksi, pogotovo starijeg datuma, traži se relativno visok stupanj kreativnosti za autorskoppravnu zaštitu djela arhitekture. Obrazloženje za traženi viši stupanj kreativnosti koji bi doveo do dostatne individualnosti za djela arhitekture pronalazio se u tome što su ona izrazito funkcionalna, utilitarna, što služe točno određenoj svrsi, nisu prvenstveno umjetnička, te što mnoga tehnička pravila i tehnički zahtjevi raznih vrsta determiniraju kako će arhitektonsko djelo biti projektirano a potom i izgrađeno. Pored toga, kao što je ovdje već spomenuto, u Njemačkoj je istovremeno bila vrlo razvijena, popularna i korištena zaštita industrijskog dizajna (njem. *Geschmackmuster*) koja se primjenjivala i u odnosu na djela arhitekture i njihovih elemenata nižeg stupnja individualnosti. Mahom se preporučivalo da se pojavni oblici djela arhitekture koji su funkcionalnog, utilitarnog karaktera

²⁶ Detaljno i komparativno o snižavanju kriterija originalnosti za autorskoppravnu zaštitu računalnih programa vidjeti Ivana Kunda, Romana Matanovac Vučković, Raspolaganje autorskim pravom na računalnom programu – materijalnoppravni i kolizijskoppravni aspekti, Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci (1991) v.31, br. 1. Suppl, 85-131 (2010), str. 87-90.

²⁷ Pravna zaštita industrijskog dizajna potpuno je razdvojena i neovisna od autorskoppravne zaštite u Europskoj uniji, pa tako i u Hrvatskoj. Ona se u Hrvatskoj nikada nije svrstavala uz bok zaštite autorskog prava niti se njoj priklanjalo kako bi se nadomjestila zaštita kad autorsko pravo nije bilo prikladno. Donošenjem europske Direktive o industrijskom dizajnu (Direktiva 98/71/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 13. listopada 1998. o pravnoj zaštiti dizajna OJ L 289, 28/10/1998, str. 28.-35.) i Uredbe o dizajnu zajednice (Uredba Vijeća (EZ) 6/2002 od 12. prosinca 2001. o dizajnu Zajednice (OJ L 3 od 5. siječnja 2002., str. 1.) izmijenjena Uredbom Vijeća br. 1891/2006 od 18. prosinca 2006. o izmjeni Uredbe (EZ) br. /2002 i (EZ) br. 40/94 za provođenje pristupanja Europske zajednice Ženevskom aktu Haškog sporazuma o međunarodnoj registraciji industrijskog dizajna (OJ L 386 od 29. prosinca 2006., str. 14.), a posljedično u Hrvatskoj i Zakona o industrijskom dizajnu (Zakon o industrijskom dizajnu NN 173/2003, 76/2007, 30/2009, 49/2011, 46/2018), stvoren je potpuno novi oblik prava industrijskog vlasništva koji se u nekim slučajevima može preklapati s autorskoppravnom zaštitom ali s njome de iure i de facto nema međusobnog utjecaja na davanje ili odricanje zaštite kao ni na pretpostavke za pravnu zaštitu.

²⁸ G. Schricker, Urheberrecht Kommentar, Beck, 2006, str. 69, 70.

a imaju nizak stupanj individualnosti, štite industrijskim dizajnom a ne autorskim pravom. Tako pronalazimo tvrdnje temeljene na sudskoj praksi osamdesetih godina prošloga stoljeća da se „uobičajene stambene kuće“ (njem. *übliche Wohnhäuser*) i slične funkcionalne građevine u pravilu neće štiti autorskim pravom. Isto je vrijedilo i za tehničke konstrukcije koje su nužne kako bi se postigla stabilnost i funkcionalnost građevine pa su mnoge konstrukcije mostova ili tornjeva, iako estetski uspješne, ostale bez autorskopravne zaštite.²⁹ Za djela arhitekture tražio se stupanj kreativnosti koji bi doveo do individualnosti dostatne da izdvoji konkretno djelo iz „mase svakodnevnih građevina“.³⁰ Međutim, europsko pravo donosi novosti koje imaju harmonizirajući učinak u državama članicama te su i u Njemačkoj artikulirani glasni zahtjevi pravne znanosti da se u primjeni snizi tražena razina kreativnosti (njem. *Gestaltungshöhe*), koja utječe na kriterij individualnosti za sve vrste autorskih djela a pogotovo za one koje su tehničke i funkcionalne naravi,³¹ a taj zahtjev treba sagledati i u kontekstu djela arhitekture. Isti izvori su isticali se da nema smisla zadržati se na stajalištima iz osamdesetih i devedesetih godina prošlog stoljeća³² te tražiti individualnost visoke razine za djela arhitekture a istodobno autorskim pravom štiti fotografije (uključujući i fotografije jednostavnih portreta), baze podataka i računalne programe bitno niže razine individualnosti.

Po pitanju što sve predstavlja djelo arhitekture, njemačka sudska praksa vrlo je izdašna. Tako kombiniranje, sastavljanje i aranžiranje više predmeta i tkanina može predstavljati autorsko djelo. Slijedom toga se dizajn unutarnjeg prostora koji ima individualan karakter smatra autorskim djelom, a sistematizira se među djela arhitekture (njem. *Inneneinrichtungen*).³³ S obzirom na to da trajnost izraza u kojem se utjelovljuje autorsko djelo nije pretpostavka za autorskopravnu zaštitu, tako se u njemačkoj sudskoj praksi zaštita dala i skulpturama od leda i snijega te se zaštitio i dizajn vrta (njem. *Gartengestaltungen*) kao skulptura zelenila (njem. *Grünskulptur*).³⁴ Nije sporno da se dizajn vrta i dizajn unutarnjih prostorija (njem. *Raumgestaltung*) mogu štiti kao djela arhitekture. Kako se štiti djelo kao cjelina, tako se mogu autorskim pravom zasebno štiti i neki pojedinačni elementi koji su sami za sebe dosegli dostatnu razinu individualnosti. U konkretnim sudskim postupcima zasebnu autorskopravnu zaštitu su zbog vlastite, zasebne individualnosti dobili: fasada, stubište, krovni zabat, ulaz, oblik zgrade, raspored prostorija, raspored vrata i prozora, rasvjeta, smjer gledanja.³⁵ Bogata sudska praksa ukazuje da nema ograničenja naspram toga koji sve elementi odnosno javni oblici djela arhitekture mogu dobiti autorskopravnu zaštitu. Nesporno je da to mogu biti i planovi i nacrti.³⁶

²⁹ G. Schricker, *Urheberrecht Kommentar*, Beck, 2006, str. 114.

³⁰ *Ibid.*

³¹ Vidjeti detaljan prikaz: R. Thode, A. Wirthe, J. Kuffer, *Bearbeitet Praxishandbuch Architektenrecht*, 2. Aufl. 2016, Rdn ,16, 17.

³² Ekstenzivan prikaz sudske prakse, primjere i citate sudskih odluka iz osamdesetih godina prošlog stoljeća vidjeti npr. kod G. Schricker et al. *Urheberrecht Kommentar*, 3. Aufl., 2006. München, str. 113 do 116. Traži se da se arhitektonsko djelo „izdigne iz mase svakodnevnih građevina“ kako bi postiglo individualnost.

³³ G. Schricker, *Urheberrecht Kommentar*, Beck, 2006, str. 111

³⁴ G. Schricker, *Urheberrecht Kommentar*, Beck, 2006, str. 114

³⁵ *Ibid.*

³⁶ Tillman Prinz, *Autorsko pravo arhitekta u njemačkom pravu*, Glasilo hrvatske komore arhitekata i inženjera u graditeljstvu, 2004, broj 15.

1.2.3. Austrijski pristup

U članku 1. austrijskog Zakona o autorskom pravu³⁷ propisano je da zaštitu uživaju vlastite intelektualne tvorevine (njem. *eigentümliche geistige Schöpfungen*) kako u njihovoj cjelini, tako i u dijelovima. „Vlastitost“ tvorevine podrazumijeva da ona nosi vlastiti, jedinstveni, individualni pečat autora. Također, i austrijski Zakon o autorskom pravu poznaje samo jedan jedinstveni pojam autorskog djela koji je neovisan o vrstama konkretnih autorskih djela te se za sve vrste autorskih djela traže iste pretpostavke za pravnu zaštitu. Posebno valja istaknuti da se na području likovnih umjetnosti (njem. *bildende Künste*) ne zahtijeva nikakav viši kriterij „vlastite intelektualne tvorevine“ te iz njega proizlazeće posebne individualnosti (njem. *Werkhöhe, Schaffenshöhe, Gestaltungshöhe*). Ipak, kod djela likovnih umjetnosti ukazuje se da mora biti riječ o određenoj razini (njem. *gewisse Maß*) individualiteta, osobne note koju nosi konkretno djelo i po kojoj ono odstupa od svih drugih djela slične vrste. Da bi se tvorevina u području likovnih umjetnosti smatrala autorskim djelom ona mora biti objektivno interpretabilna kao umjetničko djelo, što znači da mora biti izražena na umjetnički način.³⁸ S obzirom na umjetnički način izražavanja, djela likovnih umjetnosti uključuju djela fotografije (njem. *Lichtbildwerke*), djela arhitekture (njem. *Baukunst*) te djela primijenjene umjetnosti (njem. *angewandten Kunst*). Dakle, austrijski pristup djelu arhitekture naglašava potrebu za postizanjem „određene razine“ individualnosti koje ga čini jedinstvenim, različitim od drugih djela iste vrste, a ta individualnost proizlazi iz osobnosti njegova stvaratelja.³⁹

U djela likovne umjetnosti (među koje se ubrajaju djela arhitekture) austrijski Vrhovni sud priznao je građevine, modele, planove, crteže kao i nacрте, pod uvjetom da su vlastite intelektualne tvorevine. U slučaju djela arhitekture, za postizanje individualnosti pa time i autorskopravne zaštite, taj sud je istaknuo da je odlučno hoće li arhitekt svoj zadatak riješiti na tehnički drukčiji način tako da se njegovo rješenje ne svodi na običnu funkcionalnost ili svrsishodnost već i na umjetnički izražen rezultat⁴⁰ koji odskače od svakodnevnog, uobičajenog i obično proizvedenog.⁴¹ Dakle, i planovi, modeli, crteži i nacрти smatraju se djelima arhitekture sami za sebe, ali moraju biti individualno vlastito postignuće koje se razlikuje od svakodnevnog, uobičajenog, obično proizvedenog. Nadalje, austrijski Vrhovni sud je ocijenio da se arhitektura kreće na granici između tehnologije i umjetnosti. U slučaju djela arhitekture

³⁷ Bundesgesetz über das Urheberrecht an Werken der Literatur und der Kunst und über verwandte Schutzrechte (Urheberrechtsgesetz). StF: BGBl. Nr. 111/1936 (StR: 39/Gu. BT: 64/Ge S. 19.), das zuletzt durch BGBl. I Nr. 244/2021 geändert worden ist; <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001848>; posljednji posjet 9.1.2023.

³⁸ Robert Dittrich, *Österreichisches und internationales Urheberrecht*, Wien 1998, str. 46, 47. Pogledati tamo citiranu bogatu sudsku praksu.

³⁹ Usporediti s Robert Dittrich, *Österreichisches und internationales Urheberrecht*, Wien 1998, str. 78.

⁴⁰ Citirano prema starijoj sudskoj praksi iz sedamdesetih godina prošlog stoljeća: 4 Ob 26/00b; Ciresa, *Österreichisches Urheberrecht Rz 13 zu § 3*; Gerlach, *Das Urheberrecht des Architekten und die Einräumung von Nutzungsrechten durch den Architektenvertrag*, GRUR 1976, 613 [615], ECLI: ECLI:AT:OGH0002:2000:0040OB00127.00F.0503.000, https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_20000503_OGH0002_0040_OB00127_00F0000_000&Suchworte=RS0113497; posljednji posjet 13.1.2023.

⁴¹ Odluka OGH, 4Ob127/007, 3.5.2000. https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_20000503_OGH0002_0040_OB00127_00F0000_000&Suchworte=RS0113497; posljednji posjet 18.1.2023.

(kao i kod svih drugih vrsta djela koja ispunjavaju neku tehničku funkciju ili svrhu) opseg moguće kreativnosti je ograničen, zato kreativnost u izboru između određenog broja mogućih varijacija odlučuje o tome je li riječ o umjetničkom individualnom izrazu pa time i autorskom djelu. Ocijenio je da su planovi zračne luke u konkretnom slučaju zaštićena djela arhitekture.⁴² U preliminarnoj odluci u predmetu Hundertwasserhaus II⁴³ Vrhovni sud odlučio je da se plan ili model te na temelju njega izgrađena građevina mogu smatrati autorskim djelom samo ako je autor plana odnosno modela u njemu izrazio takav umjetnički dizajn koji zadovoljava dostatan stupanj kreativnosti usprkos uputama koje je dobio od treće strane. U daljnjem postupku⁴⁴ naglasio je da se kod djela arhitekture kao odlučujući kriterij za autorskopravnu zaštitu uzima to može li se arhitektonski zadatak riješiti na veći broj tehnički različitih načina koji se ne smatraju isključivo svrsishodnima već ujedno i umjetničkim izražajem. Arhitektonsko dostignuće mora se izdići iznad primjene relevantnih tehničkih mogućnosti rješavanja profesionalnog tehničkog problema. Tehnička rješenja kao takva nisu prikladna za autorskopravnu zaštitu, kao ni izbori geometrijskih oblika ili stila. Sukladno tomu, kad se kombiniraju tehnologija i umjetnost, nužno je razmotriti do koje mjere su određeni elementi i oblici odabrani zbog njihovih tehničkih učinaka a do koje samo zbog toga što imaju određen oblik, zbog ukusa, ljepote ili estetike. Sud nastoji odgovoriti na pitanje, treba li se konkretno rješenje pripisati tehničaru ili umjetniku.⁴⁵

Nadalje, po pitanju što se sve smatra djelom arhitekture, osim prethodno navedenih, pronalazimo odluke prema kojima su to tradicionalno idejni projekti.⁴⁶ Također, ne samo stvaranje struktura građevine već i njihov međusobni raspored i odnos mogu imati individualnost zadovoljavajuću za autorskopravnu zaštitu.⁴⁷ I dizajn interijera smatra se djelom arhitekture ako se bavi oblikovanjem unutarnjeg prostora te obuhvaća izbor materijala, stvaranje strukture zidnih površina, stropova i podova, odabir boja te prirodne i umjetne rasvjete, opremanje i postavljanje pojedinačnih komada namještaja koji su oblikovani prema umjetničkim kriterijima i usklađeni međusobno te s prirodom prostorije u kojoj su smješteni.⁴⁸

1.2.4. Slovenski pristup

U slovenskom Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima⁴⁹ u članku 5. primijenjena je ista nomotehnička formula kao u njemačkom i austrijskom Zakonu. Stavak 1. toga članka određuje da su autorska djela individualne intelektualne tvorevine (slov. *individualne intelektualne*

⁴² Odluka OGH, 4Ob62/07g od 04.09.2007., (Flughafen Wien) dostupno na : https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_20070904_OGH0002_0040OB00062_07G0000_000&Suchworte=RS0113497, posljednji posjet 18.1.2023. U istoj presudi austrijski Vrhovni sud upućuje i na svoje druge odluke u području arhitekture.

⁴³ OGH Ob 229/02 h; 2003 ÖBl. 142.

⁴⁴ Odluka OGH, 4Ob41/06t od 20.06.2006., dostupno na:

https://www.ris.bka.gv.at/JustizEntscheidung.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_20060620_OGH0002_0040OB00041_06T0000_000&IncludeSelf=True; posljednji posjet 18.1.2023.

⁴⁵ IIC 2007, 845

⁴⁶ OGH 4Ob350/64 od 22.12.1964.

⁴⁷ OGH 4Ob62/07g od 4.9.2007.

⁴⁸ OGH 4Ob106/89; 4Ob62/07g od 12.9.1989.

⁴⁹ Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (Uradni list RS, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 68/08, 110/13, 56/15, 63/16 – ZKUASP, 59/19 in 130/22); dostupan na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO403#>, posljednji posjet 13.1.2023.

stvaritve). Dakle, i slovenski zakon kao pretpostavku autorskopravne zaštite propisuje individualnost, što je također sadržajna istoznačnica s originalnosti. Nadalje, slovenski Zakon o autorskom pravu je puno detaljniji u definiranju djela arhitekture i navodi pored cjeline arhitektonskog djela i njegove sastavne dijelove, pa su to prema članku 5. stavku 2. točki 9. slovenskog Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima djela arhitekture, kao na primjer skice, nacrti te izvedeni objekti s područja arhitekture, urbanizma i krajobrazne arhitekture (slov. *arhitekturna dela, kot npr. skice, načrti, ter izvedeni objekti s področja arhitekture, urbanizma in krajinske arhitekture*). Ni u pravnoj književnosti nije sporno da su svi ovi elementi odnosno pojavni oblici djela arhitekture prikladni za autorskopravnu zaštitu.⁵⁰ Pri tome se u pravnoj književnosti naglašava da autor ima autorsko pravo na svakom od ovih elemenata, tj. načina izražavanja arhitektonskog djela ako zadovoljavaju pretpostavku individualnosti.⁵¹ Ipak, u nešto starijoj se pravnoj književnosti (a nisam uz primjerene napore pronašla neke recentnije relevantne izvore) naglašava da, iako naizgled arhitektonska djela uživaju istu razinu zaštite kao i ostale vrste autorskih djela, ipak se kod njih traži viša razina individualnosti. Kaže se da se svrstavaju u djela primijenjene umjetnosti te da se upravo zbog njihove funkcionalne namjene doktrinarno s njima treba postupati strože nego s „čistim“ umjetničkim djelima. Kažu da će to u praksi značiti da će autorsko pravo moći uživati samo stvaratelji arhitektonskih djela s izrazito visokom razinom umjetničke izražajnosti dok će „svakodnevna“ arhitektonska ostvarenja biti lišena pravne zaštite.⁵² Ipak, pravna znanost ne obiluje suvremenijim radovima koji bi detaljno argumentirali i kroz vrijeme pratili razvoj poimanja individualnosti te razvoj uređenja djela arhitekture. Stoga ovdje citirani izvor valja uzeti s rezervom jer sadrži pozivanje na stariju sudsku praksu i pozivanje na izvore koji nisu iz pravnog kruga kojem Slovenija pripada.

1.3. Europska unija – prihvaćanje kontinentalnoeuropskog pristupa

Nema harmonizirajuće direktive koja bi uredila opći pojam autorskog djela i kriterij originalnosti odnosno individualnosti u pravnoj stečevini Europske unije. Ipak, u trima direktivama Europske unije određuje se kriterij originalnosti za računalne programe, baze podataka te fotografije. Računalni program štiti se autorskim pravom ako je originalan na način da predstavlja autorovu vlastitu intelektualnu tvorevinu. Nijedan drugi kriterij neće se primijeniti da bi odredio njegovu prikladnost za autorskopravnu zaštitu.⁵³ Baza podataka štiti se autorskim pravom ako je, prema izboru i rasporedu građe, vlastita intelektualna tvorevina njezina autora. Nijedan drugi kriterij neće se primijeniti da bi odredio njenu prikladnost za

⁵⁰ M. Trampuž, B. Oman, A. Zupančič. Zakon o avtorski in sorodnih pravicah s komentarjem, Gospodarski vestnik, Ljubljana 1997, str.

⁵¹ S. Krajnc, Pogodbena ureditev avtorskopравnih upravičenj na arhitekturnih delih, LeXonomica - Revija za pravo in ekonomijo, Let. III, št. 2, str. 233 - 250, december 2011

⁵² Navedeno prema S. Krajnc, Pogodbena ureditev avtorskopравnih upravičenj na arhitekturnih delih, LeXonomica - Revija za pravo in ekonomijo, Let. III, št. 2, str. 233 - 250, december 2011 koji se poziva na engleskog autora Cornish, W. R.. (2003) Intellectual property: patents, copyright, trade marks & allied rights (London: Sweet & Maxwell, London). Valja napomenuti da kontekst engleske originalnosti koja se zahtijeva za autorskopravnu zaštitu bitno izlazi ispod okvira koji se traži, npr u Njemačkoj ili drugim kontinentalnoeuropskim državama, što je prethodno u tekstu objašnjeno.

⁵³ Direktiva o pravnoj zaštiti računalnih programa, članak 1. stavak 3.

autorskopravnu zaštitu.⁵⁴ Fotografije će biti zaštićene kao autorska djela samo ako su originalne u smislu da predstavljaju autorove vlastite intelektualne tvorevine i nijedan drugi kriterij neće se uzeti kao pretpostavka za njihovu autorskopravnu zaštitu.⁵⁵ Još je pojašnjeno u predmetnoj Direktivi da je fotografija originalna ako odražava autorovu osobnost te da njena vrijednost ili namjena nemaju utjecaj na kriterij originalnosti.⁵⁶ Ovime su dokinuta različita legislativna rješenja u državama članicama, kao i na tome temeljena sudska praksa o pravnoj zaštiti fotografija, te su usklađeni kriteriji za njihovu autorskopravnu zaštitu u državama članicama Europske unije.⁵⁷ Dakle, jedini i isključivi kriterij za autorskopravnu zaštitu ovih vrsta autorskih djela jest originalnost, u smislu da su sva ova djela autorove vlastite intelektualne tvorevine. U Europskom pravu koristi se pojam „originalnost“ koji je istoznačnica s pojmom „individualnost“ koji inače prevladava u propisima državama kontinentalnoeuropskog pravnog kruga.

Sud Europske unije dalje je razradio kriterij originalnosti i primijenio ga i u odnosu na druge vrste autorskih djela. Prijelomna odluka u tome smjeru je *Infopac*⁵⁸ u kojoj je Sud Europske unije rekao da se članak 2(a) Direktive autorskom pravu u informacijskom društvu⁵⁹ primjenjuje u odnosu na sva ona djela obuhvaćena tim člankom koja su originalna, u smislu da su autorova vlastita intelektualna tvorevina.⁶⁰ Budući da se članak 2(a) Direktive 2001/29/EZ o autorskom pravu u informacijskom društvu odnosi na sve vrste autorskih djela, originalnost je ovim tumačenjem Suda Europske unije postala općeprihvaćena pretpostavka zaštite autorskih djela svih vrsta na razini Europske unije. U idućim odlukama Sud Europske unije je dalje usmjerio kriterij originalnosti te ga je razradio rekavši da uključuje: kreativnu slobodu u odluci *Murphy*,⁶¹ osobni pečat autora koji nastaje zbog slobodnih i kreativnih izbora autora u odluci *Painer*⁶² te slobodne i kreativne izbore autora u odluci *Football Dataco*.⁶³ U odluci *SAS*⁶⁴ Sud Europske unije dao je tumačenje da je korisnički priručnik za primjenu računalnog programa autorsko djelo u kojem je izražena autorova osobnost kroz kreativan odabir elemenata koji su inače sami po sebi izvan autorskopravne zaštite: sekvence i kombinacije riječi, brojke i matematički koncepti. U spomenutoj odluci *Painer* Sud Europske unije je razmatrao treba li portretna fotografija dobiti autorskopravnu zaštitu s obzirom na to da je razina originalnosti

⁵⁴ Direktiva 96/9/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 11. ožujka 1996. o pravnoj zaštiti baza podataka OJ L 77, 27.3.1996, p. 20–28, članak 3. stavak 1.

⁵⁵ Direktiva 2006/116/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2006. o trajanju zaštite autorskog prava i određenih srodnih prava (kodificirana verzija) OJ L 372, 27.12.2006, p. 12–18, članak 6.

⁵⁶ Točka 16. preambule Direktive 2006/116/EZ o trajanju zaštite autorskog i srodnih prava.

⁵⁷ Sudsku praksu u Francuskoj i Njemačkoj prije harmonizacije vidi kod Ginsburg, Jane, *The Concept of Authorship in Comparative Copyright Law*, Columbia Law School, Paper number 03-51, str. 15

⁵⁸ C-5/08; ECLI:EU:C:2009:465

⁵⁹ Direktiva 2001/29/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 22. svibnja 2001. o usklađivanju određenih aspekata autorskog i srodnih prava u informacijskom društvu OJ L 167, 22.6.2001, p. 10–19

⁶⁰ C-5/08 *Infopaq International* [2009] ECR I-6569, par. 35, 37 i 38; Isto je Sud ponovio i u sljedećim odlukama: C-393/09 *Bezpečnostní softwarová asociace* [2010] ECR I-13971 par. 45; spojeni slučajevi C-403/08 i C-429/08 *Football Association Premier League and Others* [2011] ECR I-9083, par. 97; te C-145/10 *Painer* [2011] ECR I-12533, par. 87.

⁶¹ Spojeni slučajevi C-403/08 i C-429/08; ECLI:EU:C:2011:631, par 98.

⁶² C-145/10; ECLI:EU:C:2011:798, par 89, 90, 92.

⁶³ C- 604/19; ECLI:EU:C:2012:115, par. 38; upućujući na analogiju iz *Infopaq International*, par. 45; *Bezpečnostní softwarová asociace*, par. 50; i *Painer*, par. 89)

⁶⁴ C-406/10; ECLI:EU:C:2012:259.

koja je primijenjena u stvaranju takve fotografije niska, niža nego kod drugih fotografija i drugih autorskih djela. Odgovarajući na to pitanje Sud je izričito naglasio da ništa sadržano u europskim direktivama o autorskom pravu ne daje osnovu da bi se s obzirom na primijenjenu razinu kreativnosti mogla dati veća ili manja zaštita nekim vrstama autorskih djela – naprotiv, sadržaj autorskopravne zaštite uvijek je isti i konkretna primijenjena razina kreativne slobode na nju ne utječe.⁶⁵ U tome smislu, zaključuje se da je Sud Europske unije zapravo svojom praksom ujednačio kriterij originalnosti na europskoj razini u odnosu na sve vrste autorskih djela koristeći pri tome kontinentalnoeuropski pristup.⁶⁶

Iz opisane pravne stečevine Europske unije proizlazi da je djelo originalno kad ga je autor stvorio vlastitim intelektualnim djelovanjem i kad kao takvo nosi pečat autorove osobnosti. S druge strane, ne cilja se na visok stupanj originalnosti. Upravo je u Njemačkoj nakon usklađivanja sa spominjanom Direktivom o pravnoj zaštiti računalnih programa došlo do snižavanja kriterija individualnosti za autorskopravnu zaštitu računalnih programa pa više nije zabilježena sudska praksa prema kojoj bi nekom računalnom programu bila zanijekana autorskopravna zaštita zbog banalnosti, tj. nedostatka originalnosti, dok je prije implementacije te Direktive bilo takvih slučajeva. Također, kod baza podataka, elementi njenog sadržaja uopće ne moraju biti prikladni za autorskopravnu zaštitu, to mogu biti obični podaci, ali način na koji su odabrani, razvrstani i raspoređeni sam po sebi može biti originalan, što onda bazu podataka svrstava pod autorskopravnu zaštitu kao cjelinu. Podatak je i dalje slobodan, izvan autorskopravne zaštite, dočim je baza kao cjelina zaštićena.

Opisani način gledanja trebalo bi temeljem izložene analize jednako primijeniti i na djela arhitekture u pogledu sastavnica koje se koriste (prozori, vrata, zidovi, otvori i ostalo) za njegovu izradu. Te sastavnice same po sebi mogu biti funkcionalne, utilitarne, tehnički i propisima uvjetovane, standardne, rezultat dobrih praksi i kao takve pojedinačno neprikladne za autorskopravnu zaštitu. Međutim, upravo njihov odabir od većeg broja mogućih varijanti te stavljanje u međusoban odnos, raspored, estetsku cjelinu, daje originalnost tj. individualnost djelu arhitekture. To je analogija s bazama podataka i kriterijem za njihovu autorskopravnu zaštitu. Nadalje, Nijemci popisanu originalnost za fotografije (pa i fotografije običnih portreta) nazivaju zaštitom *kleine Mütze* jer se traži minimalna razina kreativnosti koja je dostatna za postizanje minimalne individualnosti. Njemački komentatori europskih direktiva starijeg datuma ukazuju da propisana razina zaštite za računalne programe, baze podataka i fotografije ipak nije razina koja je propisana za sve vrste autorskih djela i da su države članice slobodne u pogledu ostalih vrsta djela zadržati i viši stupanj individualnosti za autorskopravnu zaštitu.⁶⁷ Međutim, ta je literatura objavljena 2001. godine, prije kontinuiranog djelovanja i

⁶⁵ Par. 97. odluke Painer: „Moreover, nothing in Directive 2001/29 or in any other directive applicable in this field supports the view that the extent of such protection should depend on possible differences in the degree of creative freedom in the production of various categories of works.“

⁶⁶ Detaljno i argumentirano vidi Eleonora Rosati, *Originality in EU Copyright Full Harmonization through Case Law*, Edward Elgar Publishing Limited, 2013. Također van Echoud upozorava da prevladava stajalište da Sud Europske unije ovim odlukama ide prema ujednačavanju kriterija originalnosti, Mireille van Echoud, *Along the Road to Uniformity Diverse Readings of the Court of Justice Judgments on Copyright Work*, 3 (2012) JIPITEC, 1, para 60. I Valérie-Laure Benabou utvrđuje da je za Sud Europske unije nemoguće postojanje dva kriterija originalnosti te da je kriterij originalnosti autonoman pojam prava Unije. Valérie-Laure Benabou, *Originalité ? Vous avez dit originalités ?*, LEGICOM 2014/2 (N° 53), pages 5 à 15.

⁶⁷ Michel M. Walter (Hrsg.), *Europäisches Urheberrecht Kommentar*, Springer, Wien, 2001, str. 1117, 1118.

ujednačavanja kriterija originalnosti putem odluka Suda Europske unije. U svojim kasnijim odlukama, počevši od 2009. godine pa nadalje, Sud Europske unije nedvojbeno ide u smjeru harmonizacije ovog kriterija za sve vrste autorskih djela i ne ostavlja previše prostora argumentima da djela primijenjene umjetnosti i djela arhitekture zaslužuju neki poseban standard. Ako se nekad na njih drukčije gledalo, zaista je teško danas, nakon izričitih i jasnih poruka Suda Europske unije u predmetu *Infopaq* i onima koji su nakon njega slijedili a prethodno sam ih navela, djelo arhitekture staviti u podređeni položaj naspram djela fotografije (uključujući portretne fotografije) koja se uglavnom zajedno s djelima arhitekture sistematizira u vrstu djela likovnih umjetnosti. Također, neprikladno je djelo arhitekture staviti u podređeni položaj i za njega tražiti viši stupanj originalnosti od onog koji se primjenjuje na baze podataka koje su originalna kompilacija nezaštićenih tvorevina. Čime bi baza podataka zaslužila da se na nju gleda blagonaklono s motrišta europskog prava pa posljedično i u državama članicama, a za djela arhitekture se primjenjuje neki stroži kriterij? I u jednom i u drugom slučaju, riječ je o vrstama djela koje odlikuje funkcionalnost, utilitarnost i tehnički karakter, pa je teško u ovome kontekstu pronaći argumente zašto bi traženi stupanj originalnosti za arhitektonska djela bio viši od onog koji se traži za autorske baze podataka. Također, nema razloga za primjenu različitih kriterija originalnosti kod autorskopravne zaštite portretne fotografije i djela arhitekture.

1.4. Anglosaksonski pristup

1.4.1. Pristup u Ujedinjenom kraljevstvu

Kod engleskog prava najprije valja upozoriti da u tamošnjem paragrafu 1. Zakona o autorskom pravu, dizajnama i patentima⁶⁸ nije dana opća definicija autorskog djela već je propisano da se autorskopravna zaštita daje samo onim tvorevinama koje su tim zakonom određene i definirane. Time je umanjena mogućnost da se svaka originalna intelektualna tvorevina, bez obzira na vrstu, smatra autorskim djelom (engl. *Copyright is a property right which subsists ...in the following descriptions of work - (a)original literary, dramatic, musical or artistic works, ...*) već se autorskopravna zaštita daje samo onim tvorevinama koje su po vrsti opisane u spomenutom paragrafu. Nadalje, općeprihvaćeno je pravno stajalište da početni standard originalnosti za englesko pravo postavlja odluka *Univeristy of London Press* prema kojoj je djelo originalno ako nije kopija drugog djela i ako pokazuje određenu, višu od minimalne, razinu vještine, rada i prosudbe (engl. *certain amount of skill, labour and judgement*) njegovog stvaratelja.⁶⁹ Ovaj pristup originalnosti naziva se još i objektivnim konceptom originalnosti pri

⁶⁸ Copyright, Designs and Patents Act 1988; dostupan na <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/48/section/1>; posljednji posjet 10.1.2023.

⁶⁹ Vidi npr. L. Bently - B Sherman, *Intellectual property law* (3rd edn, 2008), 93-107; H MacQueen and Others, *Contemporary intellectual property*, cit, 50-57; C Colston - K Middleton, *Modern intellectual property law* (2nd edn 2005), 261-263; P Torremans, Holyoak and Torremans: *intellectual property law* (4th edn, 2005), 175. Rosati citira dio presude *University of London Press* [1916] 2 Ch 601.: The word 'original' does not in this connection mean that the work must be the expression of original or inventive thought. Copyright Acts are not concerned with the originality of ideas, but with the expression of thought ... The originality which is required relates to the expression of the thought. But the Act does not require that the expression must be in an original or novel form, but that the work must not be copied from another work – that it should originate from the author.

čemu je u istoj odluci sud naglasio da nije riječ o originalnosti ideje već o originalnosti izražavanja misli (engl. *expression of thought*). Kad se kaže da djelo ne smije biti kopija drugog djela, ujedno se misli da mora potjecati od autora, zbog čega objektivni koncept originalnosti ovdje implicira i novost djela, novost za samog autora od kojeg djelo potječe.⁷⁰ To kao posljedicu ima rezultat da ako dva arhitekta neovisno jedan od drugome naprave isto ili slično djelo, svaki od njih će dobiti autorskopravnu zaštitu.⁷¹

U Dijelu 4(1) Zakona o autorskom pravu, dizajnama i patentu definirana su kao „djela umjetnosti“, među ostalima, u točki b. djela arhitekture koja su građevine ili modeli za građevine, pri čemu građevina uključuje bilo koju fiksiranu strukturu (engl. *fixed structure*) kao i dio građevine ili fiksirane strukture.⁷² Osim toga, u točki a. istog Dijela propisuje se autorskopravna zaštita grafičkih djela (engl. *graphic works*) koja uključuju crteže (engl. *drawings*), planove (engl. *plans*), bez obzira na njihovu umjetničku kvalitetu. Budući da u odnosu na crteže i planove predmetni Zakon izričito navodi da ne trebaju imati umjetničku kvalitetu, u engleskoj pravnoj književnosti tumači se da arhitektonska djela, *a contrario*, trebaju imati umjetničku kvalitetu kao pretpostavku autorskopravne zaštite budući da uz njih predmetni Zakon nije naveo sintagmu „bez obzira na umjetničku kvalitetu“.⁷³ Takvo tumačenje proizlazi i iz autorskopравnih propisa koji su prethodili sadašnjem Zakonu o autorskom pravu, dizajnama i patentima prema kojima je kod djela arhitekture bilo potrebno postići određenu umjetničku kvalitetu.⁷⁴

Kod zaštite djela arhitekture sudovi upozoravaju da originalno oblikovanje (engl. *original design*) koje je sadržano u arhitektonskom crtežu može biti zaštićeno autorskim pravom, no nisu zaštićene ideje ili koncepti koji su u njima sadržani. Drugi arhitekt, stoga, smije legitimno istraživati neki postojeći originalan projekt ili zgradu te potom, pošto je apsorbirao arhitektonski koncept, može taj koncept slobodno primijeniti u izradi svojeg originalnog oblikovanja, plana ili građevine. To zato što je uporaba ideje slobodna, kao što je slobodan i proces istraživanja tuđih oblikovanja, planova ili drugih djela arhitekture. Test kojeg će sud provesti kad odlučuje o tome je li došlo do neovlaštenog kopiranja djela arhitekture ide k tome da se utvrdi je li plan ili zgrada kopija koncepta ili stila pa je time takva kopija legitimna ili je riječ o kopiraju autorovog originalnog izražaja, manifestacije tog koncepta ili stila, pa time kopija predstavlja povredu autorskog prava.⁷⁵

1.4.2. Pristup u Sjedinjenim Američkim Državama

⁷⁰ Vidi također: The Foundations of the Concept of Work in European Copyright Law, in: T. Synodinou (ed.), “Codification of European Copyright, Challenges and perspectives, Kluwer Law International 2012.

⁷¹ Colin Davies, Tania Cheng, Intellectual Property Law in the United Kingdom, Kluwer, 2011, str. 43.

⁷² Garnett, K., James, J.R. and Davies, G. (1999) Copinger and Skone James – On Copyright, 14th ed., Sweet & Maxwell, London, str. 3–44.

⁷³ Vidi Colin Davies, Tania Cheng, Intellectual Property Law in the United Kingdom, Kluwer, 2011, str. 35.

⁷⁴ Na to upozorava Angela Adrian, Architecture and copyright: a quick survey of the law, Journal of Intellectual Property Law and Practice, Vol. 3, No. 8 (2008), pp. 524-529, bilj. 4., pozivom na Garnett, K., James, J.R. and Davies, G. (1999) Copinger and Skone James – On Copyright, 14th ed., Sweet & Maxwell, London, str. 3–44.

⁷⁵ (2001) RPC 23 (14 November, 2000 (Ch D)). Citirano prema Angela Adrian, Architecture and copyright: a quick survey of the law, Journal of Intellectual Property Law and Practice, Vol. 3, No. 8 (2008), pp. 524-529, bilj. 34

Originalnost je općeprihvaćen kriterij za autorskopravnu zaštitu i u Sjedinjenim Američkim Državama. On se temelji na paragrafu 102. američkog Zakonika o autorskom pravu,⁷⁶ u kojem stoji da se autorsko pravo dodjeljuje originalnim autorskim djelima (engl. *original works of authorship*). Tu se, kao i u europskom pravu, pod originalnošću sadržajno smatra da je riječ o djelu koje je vlastita intelektualna tvorevina njegova autora i koja ima individualni karakter. Mnogi se slažu da je u SAD prekretnicu u suvremenom poimanju originalnosti autorskog djela donijela odluka u predmetu *Feist*,⁷⁷ u kojoj je sud objasnio da originalnost zahtijeva neovisno stvaralaštvo plus minimum kreativnosti: „...*pure labor or sweat of the brow does not deserve protection...*“.⁷⁸ Sud u toj presudi kaže da originalnost potječe od kreativnih odabira (engl. *creative choices*) koje je primijenio autor a koji nisu diktirani funkcijom djela, metodom ili tehnikom koja se koristi ili primjenjivim standardima ili dobrim praksama. Dakle, ako postoje tri moguća odabira: tehnički odabir koji je temeljno determiniran tehnikom koja se koristi u izvedbi autorskog djela; funkcionalni odabir koji je temeljno determiniran funkcijom kojoj djelo u konačnici treba služiti i, konačno, kreativni odabir koji je temeljno determiniran autorovim kreativnim izborom, onda treba vidjeti koji među njima istinski proizlazi od autora, pa kad bi netko drugi stvarao istu vrstu djela, u konačnici bi najvjerojatnije dobio upravo zbog kreativnog odabira drukčiji rezultat. Upravo taj kreativni odabir, kreativni izbor, ključan je u određivanju originalnosti djela.

U SAD se prošao relativno dugačak put do autorskopravne zaštite djela arhitekture kakvu danas imamo. Naime, do devedesetih godina prošlog stoljeća djela arhitekture nisu bila šticeana autorskim pravom kao građevine, već je zaštita postojala samo u pogledu nacрта tj. projektne dokumentacije (engl. *design plans*). Razlozi za dugotrajno nijekanje autorskopravne zaštite izgrađenim arhitektonskim građevinama leže u tehničkim zahtjevima građevina. S obzirom na veličinu teritorija i količinu izgrađenih kuća u SAD, individualnost projektiranja i građenja nije bila u prvom planu kao što je to u npr. u Europi bio slučaj. S druge strane, razlozi za proširenje autorskopravne zaštite djela arhitekture proizlaze iz potrebe usklađivanja sa standardima Bernske konvencije kojoj je SAD pristupila tek 1989. godine, a u kojoj su izrijekom zaštićena i djela arhitekture,⁷⁹ te u izraženim kritikama zbog postojećeg stanja pravne zaštite djela arhitekture.⁸⁰ Podizanje razine autorskopravne zaštite djela arhitekture, očekivano, dovelo je do povećanja broja postupaka zaštite autorskih prava arhitekata u SAD, što nije baš optimalni rezultat.

⁷⁶ Title 17 of the United States Code; dostupan na: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.copyright.gov/title17/title17.pdf>, posljednji posjet 11.12.2022.

⁷⁷ *Feist Publ'ns, Inc. v. Rural Tel. Serv. Co.*, 499 U.S. 340, 346 (1991).

⁷⁸ Detajno vidjeli kod Daniel J. Gervais and Elizabeth F. Judge, *Of Silos and Constellations: Comparing Notions of Originality in Copyright Law*, 27 *Cardozo Arts & Entertainment Law Journal*. 375 (2009), dostupno na: <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/faculty-publications/842>; posljednji posjet 12.12.2022. Vidi također Rosati, str. 81.

⁷⁹ Vidi članak 2. stavak 1. Bernske konvencije.

⁸⁰ Sheldon W. Halpern, Sean B. Seymore and Kenneth L. Port, *Fundamentals of United States Intellectual Property Law*, Kluwer, 2012, str. 29.

Prema Zakonu o autorskopravnoj zaštiti djela arhitekture⁸¹ iz 1990. godine, kao djelo arhitekture smatra se projekt tj. oblikovanje (engl. *design*) zgrade koje je utjelovljeno u bilo kojem materijaliziranom mediju, uključujući kao građevina, arhitektonski projekt ili nacrt te crtež. Pri tomu, nije ograničeno o kakvim projektima, oblikovanjima, nacrtima ili crtežima je riječ u tehničkom smislu – je li to projektna dokumentacija ili neki drugi nacrti i crteži. Također, autorskopravna zaštita uključuje djelo u cjelini kao i raspored i kompoziciju prostora i elemenata u dizajnu, ali ne uključuje individualne standardne elemente.⁸² U većini slučajeva, upravo zbog zadovoljavanja kriterija funkcionalnosti i tehničkih zahtjeva kojima se arhitekti zbog niza propisa moraju povinuti, u konačnici se u sudskim sporovima štite arhitektonska djela od čistog, doslovnog kopiranja dočim svi funkcionalni elementi kao i tehnički elementi ostaju izvan sfere autorskopravne zaštite.⁸³ Sudska praksa razvijena nakon 1990. godine vrlo minuciozno objedinjava činjenicu da generalne ideje i koncepti nisu zaštićeni ali da kombinacija elemenata koji sami po sebi nisu originalni, upravo zbog originalnosti kombinacije dovode do autorskopravne zaštite. Stoga su u konkretnim slučajevima kao arhitektonsko djelo bili zaštićeni i neki „rudimentarni nacrti i prikazi u promotivnim brošurama“.⁸⁴ Štiti se i dizajn interijera. Uglavnom, naglašava se da je stupanj originalnosti koji se traži za arhitektonska djela nizak i da ga arhitekti mogu relativno jednostavno dosegnuti, ali da to rezultira „tankom“ razinom zaštite. To se događa uglavnom zbog funkcionalnosti djela arhitekture te potrebe da takvi elementi ostanu izvan sfere autorskopravne zaštite. Stoga se zaštita za djela arhitekture uspoređuje sa zaštitom koja se daje kompilacijama kod kojih se štiti kreativni izbor nezaštićenih funkcionalnih elemenata.⁸⁵ Kreativnost arhitekta sastoji se od prisvajanja elemenata iz arhitektonskog vokabulara koje je dopušteno i njihovo preuređenje na korisniji ili estetski ugodniji način.⁸⁶

1.5. Pristup u Hrvatskoj

Povijesno gledano, staro hrvatsko autorsko pravo bilo je u određenoj mjeri pod utjecajem francuske doktrine, do stupanja na snagu Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima 2003.⁸⁷

⁸¹ H.R.3990 - Architectural Works Copyright Protection Act of 1990; dostupan na: <https://www.congress.gov/bill/101st-congress/house-bill/3990/text>, posljednji posjet 8.6.2023.

⁸² David Shipley, *The Architectural Works Copyright Protection Act at Twenty: Has Full Protection Made a Difference?* (2010), str. 5., dostupno na: https://digitalcommons.law.uga.edu/fac_artchop/711, posljednji posjet 21.1.2023.

⁸³ Detalje i upute na konkretne presude pogledati David Shipley, *The Architectural Works Copyright Protection Act at Twenty: Has Full Protection Made a Difference?* (2010), str. 21 do 24., dostupno na: https://digitalcommons.law.uga.edu/fac_artchop/711, posljednji posjet 21.1.2023.

⁸⁴ Daniel J. Gervais and Elizabeth F. Judge, *Of Silos and Constellations: Comparing Notions of Originality in Copyright Law*, 27 *Cardozo Arts & Entertainment Law Journal*. 375 (2009), dostupno na: <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/faculty-publications/842>; posljednji posjet 12.12.2022.str. 20

⁸⁵ David Shipley, *The Architectural Works Copyright Protection Act at Twenty: Has Full Protection Made a Difference?* (2010), str. 24.

⁸⁶ Raphael Winick, *Copyright Protection for Architecture after the Architectural Works Copyright Protection Act of 1990*, 41 *DUKE L.J.* 1598 (1992).

⁸⁷ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine usklađen je s tada važećom pravnom stečevinom Europske unije i svim relevantnim međunarodnim ugovorima i konvencijama iz područja autorskog i srodnih prava te objavljen u Narodnim novinama 167/03. Potom je višekratno mijenjan i dopunjavan a Zakonima o izmjenama i dopunama toga Zakona koji su objavljeni u Narodnim novinama 79/07, 80/11, 141/13, 127/14, 62/17 i 96/18. Navedene izmjene i dopune nisu od utjecaja na predmet ovog pravnog mišljenja.

godine, kad se u određenoj mjeri priklonilo germanskim uzorima. Ipak, valja naglasiti da je ZAPSP iz 2003. prvenstveno prihvatio europske i međunarodne standarde. Novi Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine⁸⁸ također je prvenstveno usmjeren na europski kontekst i europske standarde a kod pripreme toga Zakona analiziralo se rješenja u mnogim državama članicama Europske unije. Tako je i s kriterijem originalnosti tj. individualnosti kao pretpostavci za autorskopravnu zaštitu. Nikada nije bilo sporno da se za autorskopravnu zaštitu zahtijeva da je djelo vlastita intelektualna tvorevina njegova autora. Da ne idemo ranije u povijest jer to u kontekstu ovog pravnog mišljenja nije potrebno, dostatno se vratiti do članka 3. stavka 1. Zakona o autorskom pravu iz 1978. godine⁸⁹ koji je s izmjenama i dopunama preuzet u hrvatsko zakonodavstvo i bio je na snazi do 2003. godine.⁹⁰ Tamo je bilo propisano da se autorskim djelom smatra tvorevina s područja književnosti, znanosti, umjetnosti i drugih područja stvaralaštva, bez obzira na vrstu, način i oblik izražavanja, ako tim Zakonom nije drukčije određeno. Vidimo da se u definiciji nije spominjala originalnost i da definicija prati članak 2. stavak 1. Bernske konvencije. Ipak, slijedom takve definicije, u pravnoj književnosti smatralo se da autorsko djelo mora biti originalno u smislu da predstavlja vlastitu intelektualnu tvorevinu njezina autora. Isticala se subjektivna novost djela koja se naziva izvornošću ili originalnošću i koja predstavlja izraz osobnosti autora.⁹¹ Dakle, iako kriterij originalnosti nije bio naveden u definiciji autorskoga djela, on se u Zakonu o autorskom pravu iz 1978. godine i svim njegovim kasnijim dopunama i izmjenama podrazumijevao. Pri tome se smatralo da je subjektivna novost djela inherentna originalnosti djela a da originalnost ujedno podrazumijeva da je djelo izraz autorove osobnosti.

U Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine definicija autorskog djela se izmijenila te je takva zadržana i današnjem Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine:⁹² „*Autorsko djelo je originalna intelektualna tvorevina iz književnog,*

⁸⁸ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. godine objavljen je u Narodnim novinama 111/2021.

⁸⁹ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima iz 1978. godine objavljen je u Službenom listu SFRJ 19/78.

⁹⁰ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima iz 1978. godine objavljen u Službenom listu SFRJ 19/78 izmijenjen je i dopunjen Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu objavljenim u Službenom listu SFRJ 24/86, potom Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu objavljenim u Službenom listu SFRJ 21/90. Tako izmijenjen i dopunjen preuzet je u hrvatsko zakonodavstvo Zakonom o preuzimanju saveznih zakona iz oblasti prosvjete i kulture koji se u Republici Hrvatskoj primjenjuju kao Republički zakoni objavljenim u Narodnim novinama 53/91. Preuzeti Zakon o autorskom pravu izmijenjen je i dopunjen Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu objavljenim u Narodnim novinama 58/93. Pročišćeni tekst Zakona o autorskom pravu objavljen je u Narodnim novinama 9/99, da bi bio ubrzo bio izmijenjen i dopunjen Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu objavljenim u Narodnim novinama 76/99 te ispravljen u Narodnim novinama 127/99 i potom neznatno izmijenjen u Narodnim novinama 67/2001. Takav je bio na snazi do stupanja na snagu novog Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine objavljenim u Narodnim novinama 167/03.

⁹¹ Vidi npr. Henneberg, *Autorsko pravo*, Zagreb, 1996, str.55. Henneberg koristi izraz „originalnost“ kad govori o pojmu koji sadržajno znači vlastita intelektualna tvorevina koja je izvorna. Kaže da stvaralački, autorski karakter djela dolazi do izražaja u izvornosti djela, pa makar i relativnoj pa je tako izvornost tj. originalnost opći uvjet autorskopravne zaštite. Gliha u pogledu tadašnjeg Zakona o autorskom pravu kaže da djelo mora biti „u određenom stupnju novo (originalno)“ te tvrdi da je originalnost pretpostavka za autorskopravnu zaštitu pri čemu je odlučno je li djelo originalno s motrišta njegova stvaratelja i da mora biti izraz autorove osobnosti. Igor Gliha, *Autorsko pravo*, Zagreb, 2000, str. 5.

⁹² Pogledati članak 5. stavak 1. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine i članak 14. stavak 1. sadašnjeg ZAPSPa.

znanstvenog ili umjetničkog područja koja ima individualni karakter, bez obzira na način i oblik izražavanja, vrstu, vrijednost ili namjenu...“

Sadašnja definicija, dakle, izričito uređuje da se za autorskopravnu zaštitu traži individualni karakter djela, što podrazumijeva da je riječ o vlastitoj intelektualnoj tvorevini autora. Međutim, valja skrenuti pozornost da Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine, kao i sadašnji ZAPSP, koriste još jednu pretpostavku za autorskopravnu zaštitu te traže da intelektualna tvorevina, osim što ima individualan karakter, bude ujedno i originalna. Vidjeli smo da se u nijednom sustavu koji je do sada prikazan nije tražila istodobno i originalnost i individualnost. U Francuskoj se traži originalnost a u Njemačkoj, Austriji i Sloveniji individualnost (ili „vlastitost“), pri čemu originalnost i individualnost (ili „vlastitost“) sadržajno znače isto. Europske direktive i Sud Europske unije koriste izraz originalnost kao kriterij za dodjeljivanje autorskopravne zaštite. Zato se postavlja pitanje, što u današnjem ZAPSPu (kao i u njegovom prethodniku, Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine) znači originalnost a što individualnost, jesu li to dva različita kriterija, ako jesu koji im je sadržaj i je li takav pristup u suglasju s tumačenjem pojma originalnosti u europskoj pravnoj stečevini (direktivama i praksi Suda Europske unije) koja je prvenstveni izvor za tumačenje odredaba sadašnjeg ZAPSPa.

Originalnost koju sadržava definicija autorskog djela u Hrvatskoj od 2003. godine sadržajno podrazumijeva subjektivnu novost. U obrazloženju predlagatelja Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine, uz njegov članak 5.⁹³ navodi se: “Ovim člankom definira se pojam autorskog djela, kao temeljni pojam autorskog prava. Prema predloženoj odredbi za pojam autorskog djela bitna su tri elementa: da se radi o originalnoj intelektualnoj tvorevini, da je ta tvorevina s književnog, znanstvenog ili umjetničkog područja te da je individualnog karaktera. Pri tome, intelektualnom se tvorevinom može smatrati samo tvorevina ljudskog intelektualnog stvaralaštva ili drukčije rečeno, no sadržajno istog značenja: tvorevina ljudskog duhovnog stvaralaštva. Ta tvorevina mora predstavljati nešto novo, originalno (izvorno) te ujedno biti individualnog karaktera. Definicija upućuje na potrebu ostvarivanja tzv. subjektivne originalnosti (izvornosti), odnosno novosti u subjektivnom smislu. Djelo se smatra subjektivno originalnim ako autor ne oponaša drugo njemu poznato djelo. Za razliku od toga, za priznavanje prava industrijskog vlasništva ... zahtijeva se apsolutna novost odnosno originalnost npr. izuma...“. Iz ovog obrazloženja se vidi da se riječ „originalno“ u definiciji autorskog djela u Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine koristi za opisivanje subjektivne novosti a da riječi „individualni karakter“ podrazumijevaju osobni kreativni doprinos, autorov osobni pečat kojeg daje djelu.

U obrazloženju predlagatelja ZAPSPa iz 2021. godine, koji je sada na snazi, uz članak 7. (koji je u konačnom tekstu ZAPSPa postao članak 14.)⁹⁴ navodi se: „Definira se pojam autorskog djela, kao temeljni pojam autorskog prava. Utvrđuje se da su za pojam autorskog djela bitna tri elementa: da se radi o originalnoj intelektualnoj tvorevini, da je ta tvorevina iz književnog,

⁹³ Pogledati dokument od 19.8.2003. godine: Obrazloženje Prijedloga Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine, dostupan na zahtjev u Državnom zavodu za intelektualno vlasništvo te u vlastitoj arhivi.

⁹⁴ Pogledati dokument od studenog 2020. godine: Obrazloženje Prijedloga Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2020. godine, dostupan na zahtjev u Državnom zavodu za intelektualno vlasništvo te u vlastitoj arhivi.

znanstvenog ili umjetničkog područja te da je individualno izražena na bilo koji način i u bilo kojem obliku. U pravnoj teoriji i praksi autorskog prava uvriježio se pojam individualnosti koji označava zahtijevanu subjektivnu originalnost, odnosno novost autorskog djela.“ I iz ovog obrazloženja se vidi da se riječ „originalno“ u definiciji autorskog djela u današnjem ZAPSPu koristi za označavanje subjektivne novosti a da riječi „individualni karakter“ podrazumijevaju osobni kreativni doprinos, autorov osobni pečat kojeg daje djelu.

Subjektivna novost spominje se uz pojam originalnosti u francuskoj pravnoj književnosti (kao što je ovdje prethodno objašnjeno), na način da francuski pravni pisci pored originalnosti navode relativnu novost kao pretpostavku pravne zaštite u smislu da je djelo novo za autora, tj. različito od njemu poznati svih prethodnih djela iste vrste. Prevladava stajalište da je takva relativna novost zapravo inherentna originalnosti i da originalno djelo mora ujedno biti i relativno novo te da novost ne predstavlja zaseban kriterij za autorskopravnu zaštitu. Novost se kao pretpostavka spominje i u pravu Ujedinjenog Kraljevstva. Kad se u engleskoj pravnoj književnosti i sudskoj praksi kaže da djelo ne smije biti kopija drugog djela, ujedno se misli da mora potjecati od autora, zbog čega objektivni koncept originalnosti ovdje implicira i novost djela, novost za samog autora od kojeg djelo potječe. Uzevši u obzir ova komparativna objašnjenja, kao i prethodno citirana obrazloženja uz prijedloge oba hrvatska Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. i 2021. godine, treba zaključiti da za pisce Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine, kao i današnjeg ZAPSPa, originalnost podrazumijeva subjektivnu, relativnu novost autorskog djela. Podrazumijeva da autor nije kopirao nijedno njemu do tada poznato djelo već je stvorio djelo koje je za njega novo, tj. originalno. Kada se u članku 5. stavku 1. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine i u članku 14. stavku 1. današnjeg ZAPSPa kaže da je djelo „originalna intelektualna tvorevina“ misli se da je djelo subjektivno novo za njegovog autora te da autor djela nije kopirao nijedno njemu do tada poznato djelo.

S druge strane, u članku 14. stavku 1. sadašnjeg ZAPSPa, kao i u članku 5. stavku 1. njegova prethodnika, Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine, propisano je također da djelo mora imati individualni karakter. Taj individualni karakter podrazumijeva osobni pečat autora. Dakle, kad današnji ZAPSP određuje da djelo mora imati individualni karakter to znači da se zahtijeva originalnost iz francuskog i europskog prava odnosno individualnost iz njemačkog, austrijskog i slovenskog prava. To je također originalnost koju traže u Ujedinjenom Kraljevstvu i u Sjedinjenim Američkim Državama. Individualni karakter u hrvatskom ZAPSPu je osobni pečat, izraz autorove kreativnosti, osobnosti koju daje djelu, zbog čega je ono autorsko djelo.

Da bi u hrvatskom autorskom pravu neko djelo bilo zaštićeno autorskim pravom, ono mora imati individualni karakter, tj. biti izraz autorove osobnosti, biti njegova vlastita intelektualna tvorevina, nositi njegov vlastiti individualni pečat. Na to se nadovezuju pitanja: Kolika razina individualnosti se traži da bi neko djelo moglo biti kvalificirano kao autorsko djelo? Koja je to razina, koji je to stupanj kreativnosti, osobnosti autora koji moraju biti uključeni da bi bila riječ o zadovoljavajućem individualnom karakteru djela? U prethodnom dijelu ovoga pravnog

mišljenja komparativno je prikazano kako se tražena razina individualnosti tj. originalnosti⁹⁵ s vremenom mijenjala i prilagođavala. Nastavno na to, propisivanje računalnih programa, baza podataka i fotografija kao jednako vrijednih autorskih djela u pravnoj stečevini Europske unije, uz „nepravne“ utjecaje suvremenih tijekova razvoja tehnologija i digitalnog tržišta, doveli su posljedično do snižavanja traženog stupnja individualnosti za autorskopravnu zaštitu svih autorskih djela. Hrvatsko pravo, kao što vidimo, kod definiranja kriterija za autorskopravnu zaštitu kombinira francuske i germanske utjecaje tražeći originalnost u smislu subjektivne novosti te ujedno i individualnost kao osobni, kreativni pečat autora. Originalnost kao subjektivnu novost bi trebalo doživjeti inherentnom individualnosti. Djelo ne može zadovoljiti kriterij individualnosti ako nije ujedno i subjektivno novo, tj. originalno za autora.

Primjenjujući rečeno na djelo arhitekture, kao posebne vrste autorskog djela, individualni karakter odnosi se na djelo arhitekture kao cjeline, od početka njegova stvaranja skicom, do konačne realizacije kao izvedene građevine ili zahvata u prostoru. Međutim, jednako tako, pojedinačni elementi djela arhitekture, kao što su skice, planovi, nacrti i građevine, također mogu istodobno svaki za sebe biti prikladni za autorskopravnu zaštitu kao zasebni elementi. Tu, zapravo, imamo dvije razine zaštite: jedna je djelo kao cjelina a druga su elementi djela arhitekture koji imaju individualni karakter. Zato je u sadašnji ZAPSP unesena nova, detaljna definicija djela arhitekture kako bi se ispravila dosadašnja pogrešna razumijevanja u praktičnoj primjeni. Valja razumjeti da je djelo arhitekture složeno autorsko djelo koje se manifestira kroz različite pojavne oblike. Pri tomu, djelo arhitekture kao cjelina može ostati samo na prvom elementu - idejnoj skici koja se nije dalje razvijala. No, jednako tako, cjelovito djelo arhitekture može uključivati sve faze razrade idejne skice kroz razne projekte, do konačne realizacije građevine ili zahvata u prostoru. Prethodna komparativna analiza pokazuje da se u svim ovdje opisanim pravnim sustavima štite razni pojavni oblici djela arhitekture, od skica, nacrti i planova, do realiziranih građevina, od interijera do vanjskih vrtova, od pojedinačnih dijelova građevine koji imaju individualni karakter poput fasade, stubišta, krovnog zabata, do građevine kao cjeline. Nema razloga da tako ne bude i u hrvatskome pravu. Stoga sadašnji ZAPSP donosi cjelovitu definiciju djela arhitekture kako bi se izbjegle bilo kakve dvojbe oko toga da je djelo arhitekture zaštićeno kao cjelina. Istovremeno, prema današnjem ZAPSPu nedvojbeno su ujedno zaštićeni i svi pojavni oblici djela arhitekture koji se nabrajaju u članku 14. stavku 2. alineji 6. današnjeg ZAPSPa kao zasebna autorska djela ako ispunjavaju pretpostavku individualnog karaktera i originalnosti tj. subjektivne novosti za samog autora.

Nomotehnički i koncepcijski su u današnjem ZAPSPu na jednak način uređene pretpostavke za autorskopravnu zaštitu kao i u svim ovdje prethodno analiziranim pravnim sustavima, s izuzetkom Ujedinjenog Kraljevstva. Najprije se daje opća definicija autorskog djela u kojoj je zatražena pretpostavka individualnosti (i originalnosti kao subjektivne novosti) a potom se daje lista vrsta djela koja se smatraju autorskim djelima ako udovoljavaju ovoj općoj definiciji. Time se otvara mogućnost da svaka vrsta individualne i originalne intelektualne tvorevine uživa autorskopravni karakter, pa i ona koja nije posebno spomenuta u ZAPSPu. S druge strane,

⁹⁵ Napominjem ponovo da se sadržaj pojma „individualnost“ u Francuskoj, Ujedinjenoj Kraljevini i SAD izražava riječju „originalnost“, što je uvriježena riječ i u europskoj pravnoj stečevini, u ovdje prethodno opisanim direktivama i presudama Suda Europske unije.

nabrajajući u posebnoj odredbi posebne vrste djela koje uživaju autorskopravnu zaštitu otklanjaju se sumnje je li upravo te vrste djela moguće štiti autorskim pravom. Valja naglasiti da te zakonski nabrojane vrste tvorevina mogu biti štice kao autorska djela samo ako imaju individualnost, autorov osobni pečat te ako su ujedno za autora originalne, tj. subjektivno nove. Time i pojavnici oblici djela arhitekture koji su posebno nabrojani u članku 14. stavku 2. alineji 6. današnjeg ZAPSPa mogu uživati autorskopravnu zaštitu samo ako zadovoljavaju kriterij individualnosti i subjektivne originalnosti tj. novosti.

Autorsko djelo

Članak 14.

(1) Autorsko djelo je originalna intelektualna tvorevina iz književnog, znanstvenog ili umjetničkog područja koja ima individualni karakter, bez obzira na način i oblik izražavanja, vrstu, vrijednost ili namjenu, ako ovim Zakonom nije drukčije određeno.

(2) Autorska djela su:

- jezična djela, kao što su pisana djela, govorna djela te računalni programi, koji obuhvaćaju izražaj računalnog programa u bilo kojem obliku, uključujući i pripremni dizajnerski materijal
- glazbena djela, s riječima ili bez riječi
- dramska i dramsko-glazbena djela
- koreografska i pantomimska djela
- djela vizualnih umjetnosti s područja slikarstva, kiparstva i grafike, bez obzira na materijal od kojega su načinjena, te ostala djela vizualnih umjetnosti
- djela arhitekture, kao što su skice, studije, plastični i drugi prikazi, nacrti, idejna rješenja, idejni projekti, glavni projekti, izvedbeni projekti, planovi te izvedene građevine i zahvati u prostoru iz područja arhitekture, urbanizma i krajobrazne arhitekture
- djela primijenjenih umjetnosti i industrijskog dizajna
- fotografska djela i djela proizvedena postupkom koji je sličan fotografskom
- audiovizualna djela, kao što su kinematografski, televizijski, dokumentarni, crtani, reklamni ili drugi filmovi te druga audiovizualna djela izražena slikama, sa zvukom ili bez zvuka, u vremenski organiziranom slijedu promjena, bez obzira na vrstu podloge na koju su fiksirana
- novinarska djela, kao što su članci, fotografije i audiovizualni prilozii
- videoigre i druga multimedijalna djela
- kartografska djela
- prikazi znanstvene ili tehničke prirode kao što su crteži, planovi, skice, tablice
- druge vrste originalnih intelektualnih tvorevina koje imaju individualni karakter.

(3) Predmet autorskog prava može biti svako autorsko djelo osim onoga koje to ne može biti po svojoj naravi, kao i onoga za koje je odredbama ovoga Zakona određeno da ne može biti predmetom autorskog prava.

Nijedan od prethodno analiziranih zakona o autorskom pravu drugih država nije tako detaljan u određivanju koji se sve pojavnici oblici štite kao autorska djela arhitekture kao što je to hrvatski ZAPSP. Razlog sadašnjem uređenju članka 14. stavka 2. alineje 6. ZAPSPa jesu nesporazumi i pogrešna tumačenja u dosadašnjoj, ponajprije praktičnoj primjeni zaštite autorskih djela arhitekture. Specifični razlozi za ovakvo novo uređenje su i posebni tehnički propisi o gradnji, kao što su Zakon o gradnji i Zakon o prostornom uređenju, koji određuju koje su vrste projekata potrebne kako bi se građevina realizirala u skladu s pravilima projektiranja i gradnje te zadovoljile sve zakonom propisane pretpostavke o funkcionalnosti i uporabljivosti građevina, kao i ciljevi prostornoga uređenja i načela prostornoga planiranja. Sve te tvorevine koje se po Zakonu o gradnji i Zakonu o prostornom uređenju traže zbog osiguravanja tehničkih, funkcionalnih i drugih pretpostavki gradnje i prostornog uređenja mogu ujedno biti zaštićene i autorskim pravom ako zadovoljavaju kriterij individualnosti i originalnosti tj. subjektivne novosti. Sadašnji ZAPSP jasno i nedvojbeno svim tim pojavnim oblicima djela arhitekture *a priori* daje mogućnost autorskopravne zaštite, pod uvjetom da zadovoljavaju opće pretpostavke individualnosti i originalnosti tj. subjektivne novosti.

Nisam uz primjerenu pažnju pronašla hrvatske sudske odluke koje bi obrađivale pitanje stupnja individualnosti koji se traži za autorskopravnu zaštitu, pa ni za autorskopravnu zaštitu djela arhitekture. Pretragom dostupnih izvora javno objavljenih sudskih odluka, nisam pronašla, također, nijednu odluku u kojoj bi sud negirao autorskopravnu zaštitu tužitelju koji je autor arhitekt, čak ni kad su tuženici tvrdili da nije riječ o autorskom djelu. Slijedom toga, nije mi poznato da bi prevladavajuće ili uopće stajalište nadležnih trgovačkih sudova u Hrvatskoj do sada išlo u smjeru traženja nekog jačeg ili većeg stupnja individualnosti koji bi se tražio za autorskopravnu zaštitu djela arhitekture u bilo kojem njegovom pojavnom obliku. Nadalje, sadašnji ZAPSP, kao i njegov prethodnik Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine, uvelike su determinirani europskom pravnom stečevinom. Slijedom toga, razumijevanje originalnosti autorskog djela (koja se u hrvatskom autorskom pravu naziva individualni karakter autorskog djela) iz europskog prava treba primijeniti i na današnji ZAPSP. Pri tomu ne postoje dva ili više kriterija originalnosti već jedan jedinstveni autonomni koncept originalnosti kojeg je objasnio Sud Europske unije a koji je izričito propisan i u direktivama u kojima se regulira pravna zaštita računalnih programa, baza podataka i fotografija. Prisjetimo se ovdje prethodno izloženog: prema zaključcima Suda Europske unije originalnost podrazumijeva da je autorsko djelo autorova vlastita intelektualna tvorevina u pogledu svih vrsta autorskih djela, a uključuje kreativnu slobodu, osobni pečat autora koji nastaje zbog slobodnih i kreativnih izbora autora. Autorova osobnost odražava se i kroz kreativan odabir elemenata koji su inače sami po sebi izvan autorskopravne zaštite. Sud je izričito naglasio da ništa sadržano u europskim direktivama o autorskom pravu ne daje osnovu da bi se s obzirom na primijenjenu razinu kreativnosti mogla dati veća ili manja zaštita nekim vrstama autorskih djela – naprotiv, sadržaj autorskopravne zaštite uvijek je isti i konkretna primijenjena razina kreativne slobode na nju ne utječe. Tako ni u današnjem hrvatskom ZAPSPu nema temelja koji bi služio kao opravdanje da se za djela arhitekture u bilo kojem njihovom pojavnom obliku ili elementu može tražiti viši ili različit stupanj individualnosti u odnosu prema drugim vrstama autorskih djela. Njihova funkcionalnost ili utilitarnost te tehnička ili funkcionalna uvjetovanost nesumnjivo umanjuju mogućnost kreativnih izbora, no dokle god oni postoje na onoj razini na kojoj se traže i u odnosu na druge vrste autorskih djela, dotle i djela arhitekture uživaju jednaku autorskopravnu zaštitu. Koncept individualnog karaktera u primjeni na autorskopravnu zaštitu računalnih programa i baza podataka te fotografija očekivano imaju utjecaj i na snižavanje razine tražene individualnosti i u hrvatskome pravu, kao i u svim ovdje opisanim pravnim sustavima. Shodno tomu, ni kod djela arhitekture ne može se tražiti nešto drugo kao pretpostavka za autorskopravnu zaštitu doli jedna te ista razina individualnog karaktera. Dostatna je i minimalna razina kreativnosti tj. minimalna individualnost koja se odražava u tzv. kreativnim, estetskim izborima. Znači, ključ originalnosti kod djela arhitekture čine arhitektovi kreativni estetski izbori. Samo ona arhitektonska tvorevina koja je čisto i isključivo funkcionalna ili utilitarna neće imati autorskopravnu zaštitu. Takva isključivo i čisto funkcionalna ili utilitarna tvorevina bit će ona kod čije je izrade arhitekt u cijelosti bio motiviran tehničkim zahtjevima koji nisu ostavili nimalo prostora za njegovu kreativnost, odnosno ona kod koje je izbor kojeg je učinio arhitekt bio jedini mogući izbor. S druge strane, individualni karakter postoji ako je arhitekt imao izbor te je arbitrarno i u skladu sa svojom osobnošću te vlastitim estetskim kriterijima odabrao između nekoliko alternativa koje su mu stajale na raspolaganju. Pri tomu, zadovoljavanje određenih tehničkih zahtjeva nije inkompatibilno s

istovremenim arhitektovim osobnim estetskim izborima koji čine arhitektonsko djelo u bilo kojem od njegovih pojava oblika tj. elementa – od idejne skice preko idejnih, glavnih i izvedbenih projekata do realizirane građevine, od crteža i nacrtu do planova.

Dakle, djelo arhitekture mogu biti: skice, studije, plastični i drugi prikazi, nacrti, idejna rješenja, idejni projekti, glavni projekti, izvedbeni projekti, planovi te izvedene građevine i zahvati u prostoru iz područja arhitekture, urbanizma i krajobrazne arhitekture, sve dotle dok je arhitekt u njihovom stvaranju primijenio svoje osobne kreativne, estetske izbore, te takvim posebnim odabirima djelu dao svoj osobni pečat, makar i minimalan, bez obzira što je pri tome riješio ujedno i sve tehničke i funkcionalne ili utilitarne zahtjeve koje je prema propisima i pravilima struke te zahtjevima investitora morao uzeti u obzir.

2. Izražaj a ne ideja

Na ovu izloženu raspravu treba dodati da je još jedna vrlo važna pretpostavka propisana da bi neka intelektualna tvorevina mogla biti zaštićena autorskim pravom. To je izražaj. Tvorevina mora na neki način, u nekom obliku ili formi biti izražena da bi dobila autorskopravnu zaštitu. Dihotomija ideja-izražaj vrlo se često spominje u autorskopravnoj teoriji i sudskoj praksi. Autorsko djelo mora biti izraženo, na bilo koji način, u bilo kojoj formi. Tako je u citiranoj presudi *Infopaq* Sud Europske unije, u točki 39. rekao da u svjetlu njegovog prethodnog utvrđenja iz točke 37. o tome da djelo mora biti originalna intelektualna tvorevina, potrebno je i da ta intelektualna tvorevina bude izražena, da je ona izražaj (engl. *expression of intellectual creation of the author of the work*). U njemačkom Zakonu o autorskom pravu nema takve izričite odredbe, no podrazumijeva se da autorsko djelo mora biti izraženo te da ideje nisu zaštićene autorskim pravom. Postoji vrlo bogata sudska praksa koja od autorskopravne zaštite isključuje ideje, metode i matematičke koncepte, što nesporno prati i pravna znanost.⁹⁶ Isto je i u austrijskom pravu. Iz članka L112-1 francuskog Zakonika o intelektualnom vlasništvu također proizlazi da je potrebno da djelo bude izraženo (franc. *Les dispositions du présent code protègent les droits des auteurs sur toutes les oeuvres de l'esprit, quels qu'en soient le genre, la forme d'expression, le mérite ou la destination.*). I u članku 5. stavku 1. slovenskog Zakona o autorskom pravu propisano je da autorsko pravo mora na neki način biti izraženo (slov. *ki so na kakršenkoli način izražene*). Naposljetku, u paragrafu 102(b) američkog Zakona o autorskom pravu također je propisano da se ni u kojem slučaju autorskopravna zaštita originalnih autorskih djela neće proširiti na ideje, procedure, procese, sisteme, metode provođenja radnji, koncepte, principe ili otkrića, bez obzira na to u kojoj su formi opisani, objašnjeni, ilustrirani ili umetnuti u takvo djelo. Isto proizlazi i iz članka 5. stavka 1. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine, odnosno iz članka 14. stavka 1. sadašnjeg ZAPSPa, koji također govore o tome da se zaštita daje „bez obzira na način i oblik izražavanja“. Isto je proizlazilo i iz članka 3. staroga Zakona o autorskom pravu iz 1978, koji je propisivao „bez obzira na vrstu, način i oblik izražavanja.“ To podrazumijeva da djelo mora biti izraženo. Dodatno, članak 8. stavak 1. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine, kao

⁹⁶ Vidi npr. G. Schricker, *Urheberrecht Kommentar*, Beck, 2006, str. 74, 75.

i članak 18. stavak 1. sadašnjeg ZAPSPa navode: „Predmet autorskog prava su izražaji, a ne ideje, metode rada ili matematički koncepti kao takvi.“

Dakle, da bi se neka tvorevina mogla smatrati autorskim djelom ona mora biti izražena na bilo koji način. Govorom, slikom, zvukom, pismom, pokretom tijela i na druge načine. Izražaj je vrlo važna razdjelnica između onog što se štiti i onog što se ne štiti autorskim pravom. Ideje moraju ostati slobodne, one ne smiju biti pod zaštitom jer bi to uvelike suzilo prostor za razvoj umjetnosti, književnosti i znanosti. Ista je stvar s matematičkim konceptima, metodama rada i slično. Sada se postavlja pitanje, kako razlikovati ideju od izražaja koji ima dostatnu razinu individualnog karaktera?

Koncepti i stilovi ne mogu ući u opseg autorskopravne zaštite jer su na razini ideje, kao ni uobičajeni elementi, oblici i strukture. Također, element kojim se postiže isključivo funkcionalnost ili utilitarnost nekog arhitektonskog rješenja je na razini ideje i ne može biti zaštićen autorskim pravom. Kad bi se koncepti i ideje štitili, onda bi bila bitno sužena mogućnost stvaranja novih autorskih djela, pa i djela arhitekture. Stoga se ideje, koncepti, uobičajeni elementi, oblici i strukture ne mogu štititi kao pojedinačni autorski doprinosi unutar djela arhitekture iako djelo arhitekture u cjelini može imati autorskopravnu zaštitu.⁹⁷

Za bolje razumijevanje razlikovanja ideje i izražaja te stupnja originalnosti koji se traži za autorskopravnu zaštitu dobro je potražiti opise iz američke sudske prakse jer su zbog toga što su razvijeni kazuistički a ne apstraktno vrlo ilustrativni te smisljeno primjenjivi i na djela arhitekture u svim drugim pravnim sustavima. U razlikovanju toga je li neka tvorevina izražaj koji je originalan i može se štititi autorskim pravom ili je ideja koja nije prikladna za autorskopravnu zaštitu američki sudovi razvili su nekoliko doktrina: *merger*, *functionality* i *scènes à faire*.

Tzv. *merger* doktrina (doktrina spajanja) podrazumijeva da su se spojili izražaj i ideja koja mu je u podlozi zato što postoji samo ograničeni broj mogućnosti kako se neki koncept može izraziti. U takvom slučaju, kaže se da se izražaj spojio, stopio s idejom i zato se ne može štititi autorskim pravom jer bi to značilo monopoliziranje ideje. Na primjer, ako se prozor može realizirati kao uobičajeno četvrtast, okrugao ili ovalan onda ti oblici sami po sebi ne mogu biti zaštićeni autorskim pravom jer je riječ o konceptima koji su na razini ideje i kao takvi su slobodni. Samo ako je neki konkretni izražaj tj. izgled prozora tako izrazito poseban da je sam za sebe originalan jer predstavlja jedinstvenu kreativnu zamisao, onda će taj konkretni izražaj prozora biti zaštićen autorskim pravom. No, budući da je riječ o prozoru koji predstavlja u primarnome dijelu funkcionalan element, u pravilu će se neki prozor koji sam po sebi ima

⁹⁷„Copyright only subsists in the form of the expression of ideas.“ citat je iz presude: *Jones v London Borough of Tower Hamlets* [2001] R.P.C. 23. Temeljem istraživanja fenomena ideja - izražaj u pravnoj knjiženosti utvrđeno je sljedeće: „The underlying policy is to prevent the monopoly of the common stock of architectural ideas. The difficulty arises however when the courts are called upon to draw a distinction between a general idea, which is not protected, and its expression, which is.“ Mann, P. and Denoncourt, J. (2009) Copyright issues on the protection of architectural works and designs. In: 25th Annual Conference of Association of Researchers in Construction Management (ARCOM), September 2009, Albert Hall, Nottingham. Dostupno na: <http://centaur.reading.ac.uk/4621/> posljednji posjet 22.1.2023.

dostatnu razinu originalnosti za autorskopravnu zaštitu, štiti samo od identičnog kopiranja. Izrada istog prozora neće biti dopuštena ali će izrada sličnog prozora biti dopuštena. To stoga jer se ne može dati monopol na ideji da se prozor koristi na djelima arhitekture i da ima nekoliko uobičajenih oblika prozora – četvrtast, okrugao i ovalan. S druge strane, odabrani raspored prozora, odabrane dimenzije prozora, njihov međudnos s drugim dijelovima građevine, način na koji dovode svjetlo, boje i strukture koje se koriste za staklo i slični elementi u kombinacijama koje odstupaju od čistog funkcionalnog rješenja te sadržavaju estetske odabire arhitekta, dovode do individualnog karaktera arhitektonskog djela u cjelini i ne predstavljaju spajanje koncepta s idejom. Pri tomu arhitektonsko djelo može biti izraženo npr. u obliku skice, crteža, idejnog rješenja, idejnog projekta, glavnog ili izvedbenog projekta ili realizirane građevine ili zahvata u prostoru.

Doktrina funkcionalnosti (*functionality*) otklanja mogućnost povrede autorskog prava u pogledu elemenata izražaja koji su diktirani funkcionalnošću cilja koji se želi postići. Ako je izražaj isključivo u službi ostvarenja određene funkcionalnosti onda se ne može štiti autorskim pravom. On mora imati minimalan doprinos estetske arbitrarnosti odabira između više izbora koji su za rješenje te funkcije stajali na raspolaganju. Na primjer, integracija kliznih vrata u konkretan prostor neće se smatrati originalnim izražajem ako je u nedostatku prostora to bio jedini način na koji se u konkretnom slučaju moglo otvoriti vrata jer nije bilo mjesta za krilna. Istodobno, sam izgled ili dizajn kliznih vrata može odstupati od uobičajenog, sadržavati estetski odabir dizajna izgleda vrata između više mogućih dizajna pa stoga zaslužiti autorskopravnu zaštitu.

Doktrina *scènes à faire* (doktrina stereotipa) kaže da se autorskim pravom ne mogu štiti oni elementi, obilježja, scene, koji su nužni i uobičajeni, stereotipni u nekom žanru, stilu, bez obzira reflektira li on neka stvarna okružja ili izmišljena, bajkovita. Na primjer, prema toj doktrini, uobičajeni elementi vesterna kao žanra su šesiri, saloon, konji, pištolji, satovi koji otkucavaju te stoga ti elementi nisu prikladni za autorskopravnu zaštitu kad je riječ o audiovizualnom djelu. Jednako tako, u nekom stilu ili školi arhitekture određeni elementi su nezaobilazni. Pa tako u npr. neoklasicističnom stilu karakteristični su: kasetirani stropovi, jonski pilastri, kipovi u nišama, niski reljefi, golemi stupovni redovi, prazne zidne plohe, čiste geometrijske forme građevine. Svi navedeni elementi čine *scènes à faire* neoklasicističkog stila i kao takvi ne mogu potpasti pod autorskopravnu zaštitu te ostaju na razini ideje. Međutim, njihov poseban raspored u prostoru i međusoban odnos mogu dati cjelini djela arhitekture originalan karakter pa time cjelina koja se sastoji od nezaštićenih stereotipnih elemenata nekog stila može biti zaštićena kao autorsko djelo.

3. Područje umjetnosti, književnosti i znanosti

Valja još naglasiti da kad se govori o umjetnosti, književnosti i znanosti u općoj definiciji autorskog djela iz članka 14. stavka 1. ZAPSPA, tada nije riječ o umjetničkim, književnim ili znanstvenim djelima već to podrazumijeva način izražavanja intelektualne tvorevine u svakom od navedenih područja ljudskog djelovanja. Tako se npr. računalni programi smatraju djelima iz područja književnosti jer je njihov izvorni kod izražen posebnim jezikom pa se zato u autorskopravnoj nomenklaturi naziva književnim djelom. Tako je i glazbeno djelo, bez obzira

na banalnosti ili trivijalnost izraza, iz područja umjetničkog načina izražavanja, te time iz područja umjetnosti. I djela arhitekture pripadaju u područje umjetnosti jer je način njihova izražavanja umjetnički. Međutim, sama definicija iz članka 14. stavka 1. ZAPSPa ujedno sadržava jasnu odrednicu da za autorskopravnu zaštitu nije relevantno na koji je način i u kojem obliku djelo izraženo, koje je vrste, kakve je vrijednosti (estetske ili komercijalne) te koja mu je namjena. Ti elementi nemaju nikakvog utjecaja na zaključak o tome je li neka tvorevina autorsko djelo. Stoga i kad se govori o autorskopravnoj zaštiti djela arhitekture ne traži se visoka estetska vrijednost kao pretpostavka za zaštitu. Estetsko oblikovna ili umjetnička kvaliteta arhitektonskog djela nije relevantna, relevantno je ima li konkretno autorsko djelo arhitekture individualnost, nosi li autorov pečat te je li izražena u obliku ili formi koji podrazumijevaju umjetnički način izražavanja u području arhitekture.

4. Elementi ili pojavni oblici djela arhitekture

Citirani članak 14. sadašnjeg ZAPSPa u stavku 1. donosi opću definiciju autorskog djela koja sadržava prethodno analizirana tri kriterija potrebna za autorskopravnu zaštitu. Prvi i temeljni kriterij jest individualan karakter, kojem je imanentna originalnost u smislu subjektivne, relativne novosti. Drugi kriterij jest izražaj, za razliku od ideje. Da bi neka tvorevina mogla biti autorsko djelo ona mora biti izražena. Naposljetku, kao treći kriterij traži se da je djelo iz područja umjetnosti, književnosti ili znanosti. Dakle, svako djelo bilo koje vrste, da bi bilo autorsko djelo mora imati individualan karakter, čemu je inherentna subjektivna novost (originalnost) u odnosu na autora, mora biti izraženo na neki način te mora biti iz područja umjetnosti, književnosti ili znanosti. Pri tomu je prvi, ključni i temeljni kriterij autorskopravne zaštite individualan karakter djela.

Citirani članak 14. sadašnjeg ZAPSPa u stavku 2. donosi listu raznih vrsta autorskih djela, naglašavajući da je riječ o otvorenoj listi jer u posljednjoj alineji kaže da i druge vrste originalnih intelektualnih tvorevina koje imaju individualan karakter mogu biti autorska djela. U stavku 2. alineji 6. istoga članka jasno se navodi da su autorska djela i djela arhitekture, te se uz to navode elementi ili pojavni oblici djela arhitekture: skice, studije, plastični i drugi prikazi, nacrti, idejna rješenja, idejni projekti, glavni projekti, izvedbeni projekti, planovi te izvedene građevine i zahvati u prostoru iz područja arhitekture, urbanizma i krajobrazne arhitekture. Također, ističući u posljednjoj alineji stavka 2. članka 14. da su autorska djela i „druge vrste originalnih intelektualnih tvorevina koje imaju individualni karakter“, sadašnji ZAPSP ostavlja mogućnost i da se neke druge vrste djela koje nisu izrijekom navedene u rečenom stavku 2. štite kao autorska djela, kao i mogućnost da se djelo arhitekture manifestira i u nekom drugom elementu ili pojavnom obliku koji nije tu izričito naveden u alineji 6.

Ovakvim nomotehničkim pristupom, također, sadašnji ZAPSP upućuje na to da djelo arhitekture od začetka kao idejna skica do konačne realizacije kao izvedena građevina i zahvat u prostoru predstavlja jedinstvenu autorsku zamisao ali i na to da su istodobno svaki od pojavačkih oblika djela arhitekture, svaki element zasebna autorska djela ako ispunjavaju prethodno opisane tri pretpostavke iz članka 14. stavka 1. sadašnjeg ZAPSPa. Takav način gledanja na djela arhitekture odražava se i u odredbama kojima se uređuju ugovor o narudžbi djela arhitekture te djelo arhitekture stvoreno u radnom odnosu, o čemu više u nastavku. S obzirom

na to da djelo arhitekture od skice do izvedene građevine i zahvata u prostoru predstavlja jedinstvenu autorsku zamisao, investitor ili drugi arhitekt ne smije bez izričitog pisanog dopuštenja arhitekta koji je stvorio prvi element djela (npr. skicu ili idejni projekt) koristiti taj element za izradu drugih, po očekivanom slijedu nastanka kasnijih elemenata istog djela arhitekture (npr. glavni ili izvedbeni projekt). To stoga što svi elementi djela arhitekture čine jedinstvenu autorsku zamisao. Izuzetak od ovog načela su djela arhitekture stvorena u radnom odnosu, o čemu detaljno kasnije u ovome tekstu. Dopuštenje se daje pisanim ugovorom.

Neki od pojava oblika tj. elemenata djela arhitekture iz članka 14. stavka 2. alineje 6. sadašnjeg ZAPSPA moraju se neizostavno napraviti ako se želi realizirati građevina ili zahvat u prostoru, budući da posebni propisi, kao što je Zakon o gradnji⁹⁸ i Zakon o prostornom uređenju,⁹⁹ određuju koji projekti i planovi se moraju izraditi kao tehničke i zakonske pretpostavke gradnje. Zato ih sadašnji ZAPSP posebno navodi u primjerima pojava oblika djela arhitekture. S druge strane, neki pojava oblici tj. elementi djela arhitekture nastaju bez obzira na tehničke i zakonske pretpostavke, slijedom pravila struke, uobičajenih postupanja kod planiranja i izvedbe gradnje ili jednostavno slijedom posebnih zahtjeva investitora. No, bez obzira nastaje li djelo arhitekture kao cjelina i neki njegov pojava oblik tj. element kao potreba prouzročena tehničkim propisom ili zahtjevom investitora ili zbog nekog trećeg razloga, to nema nikakav utjecaj na individualni karakter predmetne tvorevina. Ako djelo arhitekture kao cjelina ili neki njegov pojava oblik tj. element zadovoljava pretpostavku individualnog karaktera, bit će zaštićen kao autorsko djelo, bez obzira na to što se njegovim stvaranjem ujedno zadovoljava i neka zakonom propisana pretpostavka ili uvjet za gradnju ili drugi zahvat u prostoru ili se zadovoljava neka tehnička ili druga potreba investitora ili bilo koji drugi interes.

4.1. Skice, studije, plastični ili drugi prikazi i nacrti

Planiranje izgradnje građevine, posebno one složenije, započinje izradom skice, a nastavlja se izradom studije, plastičnog ili drugog prikaza te nacrti. U pojedinom slučaju mogu se izraditi svi ovdje nabrojani pojava oblici tj. elementi arhitektonskog djela ili samo neki od njih. To što će se izraditi u konkretnom slučaju ovisi o složenosti buduće građevine, procesa njenog promišljanja same za sebe i u prostoru, propisa o gradnji, građenju i prostornom uređenju, te zahtjeva investitora. U svakom slučaju, svaki od nabrojanih pojava oblika tj. elemenata djela arhitekture shodno članku 14. stavku 2. alineji 6. sadašnjeg ZAPSPA predstavlja autorsko djelo arhitekture ako je originalna intelektualna tvorevina koja ima individualni karakter. Već je prethodno objašnjeno da je razina individualnosti koja se ovdje traži jednaka razini individualnosti za sve ostale vrste autorskih djela te da nema mjesta primjeni neke više razine individualnosti koja bi se tražila za priznavanje autorskog prava na djelima arhitekture kao cjeline ili njegovih pojava oblika tj. elemenata. Djelo arhitekture u cijelosti te svaki od ovdje nabrojanih pojava oblika tj. elemenata djela arhitekture koji ima individualan karakter odlikovat će se u prvome redu u najvećem broju slučajeva estetskim izborima arhitekta između mogućih tehničkih i funkcionalnih rješenja koja tehnička i funkcionalna rješenja sama za sebe ne moraju biti i u pravilu nisu zaštićena autorskim pravom. Ali upravo zbog posebnosti,

⁹⁸ Zakon o gradnji objavljen je u Narodnim novinama 153/13, 20/17, 39/19 i 125/19.

⁹⁹ Zakon o prostornom uređenju objavljen je u Narodnim novinama 153/13, 65/17, 114/18, 39/19 i 98/19.

individualnosti u tome kako su ta rješenja odabrana i stavljena u međusoban odnos i odnos s okolinom, cjelina koju sačinjavaju, zaslužuje autorskopravnu zaštitu. S druge strane, mnogi ovdje nabrojani pojavni oblici tj. elementi djela arhitekture odlikovat će se i posebnim rješenjima unutar te cjeline, npr. stubištem, fasadom, krovnim zabatom, oblikom krova, strukturom građevine, koji će imati sami po sebi individualni karakter te time doprinijeti da takvo konkretno djelo arhitekture odražava snažniji pečat autorove osobnosti i time postigne posebnu individualnost koja će ga svrstati unutar struke i kod investitora ili javnosti među posebno cijenjena djela arhitekture. No, veća ili manja umjetnička vrijednost djela arhitekture nemaju utjecaj na autorskopravnu zaštitu. O tome je prethodno već bilo detaljno govora, pa se neće ovdje posebno ponavljati.

Skice, studije, plastični ili drugi prikazi i nacrti nisu kao elementi, tj. pojavni oblici djela arhitekture definirani u Zakonu o gradnji ili Zakonu o prostornom uređenju ili u nekom drugom propisu. Definicija nacрта pronalazi se tek u članku 3. stavku 2. Pravilnika o obveznom sadržaju idejnog projekta¹⁰⁰ koji kaže da su nacrti grafički i shematski prikazi koji na primjeren način prikazuju tehničko rješenje. Riječ je o tehničkom propisu koji se ne bavi autorskopравnim pitanjima već razrađuje tehničke aspekte sadržaja idejnog projekta koje idejni projekt mora zadovoljavati kako bi ispunio svoju propisanu svrhu prema Zakonu o prostornom uređenju. Prema tome, to što je definicija nacрта u citiranom propisu tehničke naravi ne utječe na činjenicu da nacrt koji ima individualni karakter jer se odlikuje estetskim izborima autora - arhitekta i ne predstavlja isključivo funkcionalno i utilitarno rješenje, uživa autorskopravnu zaštitu. Pri tome, tehnička i funkcionalna rješenja koja su sadržana u nacrtu sama za sebe ne moraju imati individualni karakter. Dostatno je da izbor i raspored tih tehničkih rješenja i njihovo svrstavanje na određeni način u nacrt ima individualnost koja ga razlikuje od drugih tehničkih rješenja i odražava arbitrarne, estetske izbore njegova autora, u mogućnostima koje ostavljaju tehnički propisi.

4.2. Idejna rješenja i idejni projekti

Idejna rješenja i idejni projekti također su pojavni oblici tj. elementi djela arhitekture nabrojani u članku 14. stavku 2. alineji 6. sadašnjeg ZAPSPa i kao takvi su prikladni za autorskopravnu zaštitu i kao samostalne tvorevine ali i kao dio jedinstvene autorske zamisli arhitekta. Pravilnikom o standardu usluga arhitekata Hrvatske komore arhitekata¹⁰¹ kao svoj autonoman propis koji ima za cilj urediti standard usluga arhitekata i s tim povezan izračun norma sati za poslove izrade dokumenata prostornog uređenja, projekata i tehničkog savjetovanja te nadzora na gradnjom definirano je idejno rješenje (članak 3. točka 7.). Ovaj dokument je autonoman tehnički propis Hrvatske komore arhitekata i nema za cilj uređivati pitanje autorskog prava, već pojednostavljeno, pitanje koliku naknadu arhitekt treba primiti za pojedine svoje usluge te koju razinu usluge treba pružiti. Slijedom toga je i idejno rješenje definirano kao vrsta stručne usluge koja služi kao temelj za izradu idejnog projekta. Idejnim rješenjem se odabiru najpovoljnije varijante od mogućih, koje se tijekom njihove izrade provjeravaju. Prema istoj odredbi, idejno

¹⁰⁰ Pravilnik o obaveznom sadržaju idejnog projekta objavljen je u Narodnim novinama 118/19 i 65/20.

¹⁰¹ Pravilnik o standardu usluga arhitekata od 13.12.2013. kojeg je donijela i objavila Hrvatska komora arhitekata; dostupan na <https://arhitekti-hka.hr/hr/komora/akti-komore/pravilnici/pravilnik-o-standardu-usluga-arhitekata/>, (posljednji posjet 10.06.2023.).

rješenje u pravilu predstavlja najpovoljnije od varijanti rješenja i sadrži osnove principe rješenja za pojedine inženjerske discipline. Pitanje individualnog karaktera i estetskih izbora arhitekta u izradi ovako definiranog idejnog rješenja ovaj Pravilnik ne uređuje i nema utjecaja na njegovu autorskopravnu zaštitu. Naime, idejno rješenje će biti zaštićeno ako ima dostatnu razinu individualnosti, tj. ako ne predstavlja isključivo funkcionalno rješenje sukladno funkcionalnim zahtjevima investitora i propisanim ili stručno zahtijevanim tehničkim standardima već sadrži estetske izbore arhitekta. Isto vrijedi i za idejni projekt koji prema istom Pravilniku (članak 13.) obvezatno sadrži izradu idejnog rješenja i na temelju kojeg se izrađuje glavni projekt. Prema članku 128. stavku 1. Zakona o prostornom uređenju idejni projekt je skup međusobno usklađenih nacрта i dokumenata struka koje, ovisno o vrsti zahvata u prostoru, sudjeluju u projektiranju i kojima se daju osnovna oblikovno-funkcionalna i tehnička rješenja zahvata u prostoru (idejno-tehničko rješenje), prikazuje smještaj jedne ili više građevina na građevnoj čestici ili unutar obuhvata zahvata u prostoru i određuju osnovna polazišta značajna za osiguravanje postizanja temeljnih zahtjeva za građevinu i drugih zahtjeva za građevinu. Idejni projekt je u Zakonu o prostornom uređenju propisan kao obavezan samo onda kad se za građevinu mora ishoditi lokacijska dozvola i u svojem tehničkom dijelu služi ostvarenju te svrhe. Međutim, ako idejni projekt ne predstavlja samo i isključivo čisto funkcionalno, utilitarno, standardno rješenje već sadržava estetske izbore arhitekta, onda će u konkretnom slučaju imati dostatnu razinu individualnosti koja se traži za autorskopravnu zaštitu pa će biti zaštićen kao autorsko djelo. Razina umjetničke vrijednosti idejnog rješenja i idejnog projekta nema utjecaja na stjecanje statusa autorskog djela. Estetski izbori ne podrazumijevaju umjetničku kakvoću, već samo umjetnički način izražavanja karakterističan za tu vrstu autorskih djela. Estetski izbori kod izrade idejnog rješenja i idejnog projekta nisu isključivo funkcionalno ni tehnički ni utilitarno uvjetovani već su u dostatnoj mjeri arbitrarni jer ovise o individualnom odabiru arhitekta.

4.3. Glavni projekt, izvedbeni projekt i drugi projekti

Nadalje, prema Zakonu o gradnji vrste projekata su glavni projekt, izvedbeni projekt, tipski projekt i projekt uklanjanja građevine. Svaki od nabrojanih projekata koji zadovoljavaju razinu individualnog karaktera jest zasebno autorsko djelo te ujedno i pojavni oblik tj. element cjelovitog djela arhitekture.¹⁰² Dakle, sadašnji ZAPSP nedvojbeno određuje da glavni projekt koji se prema članku 69. stavku 1. Zakona o gradnji sastoji od arhitektonskog, građevinskog, elektrotehničkog i strojarskog projekta jest autorsko djelo ako ima individualni karakter. To što je Zakonom o gradnji u članku 68. stavku 1. propisano da se glavnim projektom daje tehničko rješenje građevine i dokazuje ispunjavanje temeljnih zahtjeva za građevinu i drugih propisanih i određenih zahtjeva i uvjeta nije povezano s pitanjem autorskopravne zaštite. Također, ni to što je člankom 74. stavkom 1. Zakona o gradnji propisano da se izvedbenim projektom razrađuje tehničko rješenje dano glavnim projektom nije povezano s autorskopravnom

¹⁰² Pisac sadašnjeg ZAPSPa propustio je omaškom u članku 14. stavku 2. alineji 6. današnjeg ZAPSPa navesti izrijekom i tipski projekt kao jedan od pojavnih oblika tj. elemenata djela arhitekture. Ipak, temeljem posljednje alineje članka 14. stavka 2. današnjeg ZAPSPa, kao opće odredbe, i tipski projekt može biti šticećen kao autorsko djelo ako je originalna intelektualna tvorevina svojeg autora koja ima individualan karakter. Pod tu posljednju alineju mogu se svrstati sve vrste autorskih djela koje nisu izlistane u preostalim alinejama članka 14. stavka 2. današnjeg ZAPSPa budući da stavak 2. predstavlja otvorenu listu vrsta autorskih djela.

zaštitom. Definicije glavnog i izvedbenog projekta u Zakonu o gradnji govore samo o tome koja je njihova svrha i funkcija u propisima o gradnji te koje propisane tehničke i funkcionalne pretpostavke moraju ispunjavati kako bi ispunili tu svrhu i funkciju u procesima gradnje. Međutim, to ne regulira pitanje njihove prikladnosti za autorskopravnu zaštitu. Pitanje prikladnosti glavnog i izvedbenog projekta za autorskopravnu zaštitu uređuje sadašnji ZAPSP, koji propisuje kriterije kad neka intelektualna tvorevina može biti zaštićena kao autorsko djelo. Prethodno izložen komparativan prikaz pokazuje da je tako i u svim drugim državama koje su ovdje analizirane kao primjeri. Komparativan prikaz upućuje na to da su projekti tipična djela arhitekture. Rjeđe ih takvima izričito navode autorskopravni zakoni ali je u svim prikazanim državama o tome nedvojbeno sudska praksa. Sve što je u komparativnom prikazu opisano upućuje također na ispravnost uređenja pojava oblika tj. elemenata djela arhitekture propisanih u članku 14. stavku 2. alineji 6. sadašnjeg ZAPSPa. Bez obzira na to što djela arhitekture u pojavnom obliku projekta ispunjavaju tehničke i funkcionalne uvjete i pretpostavke koje su propisane zakonima kojima se uređuje gradnja, nema nikakve zapreke da se dostigne tražena razina individualnog karaktera iz stavka 1. članka 14. sadašnjega ZAPSPa za autorskopravnu zaštitu takvih projekata ako je autor - arhitekt u stvaranju glavnih i izvedbenih projekata zadovoljio kriterij kreativnih estetskih izbora između više mogućih tehničkih i funkcionalnih rješenja. Bez obzira na to što možda u glavnom projektu ili izvedbenom projektu svako pojedinačno rješenje samo po sebi nije individualno već predstavlja izraz funkcionalnosti, stila, ispunjavanja tehničkih i zakonskih uvjeta, dostatno je individualan karakter glavnog projekta doseći estetskim izborima autora - arhitekta u pogledu stavljanja tih elemenata u međuodnos kao i u odnos prema okolini, dakle stvarajući cjelinu koja će zbog toga imati individualni karakter. Prethodno izložena analiza individualnog karaktera na to ukazuje. Stoga nema mjesta tvrdnjama da bi glavni projekt ili izvedbeni projekt *a priori* bili samo tehničke razrade neke ideje, već upravo suprotno, sadašnji ZAPSP u članku 14. stavku 2. alineji 6. iskazuje da glavni projekt i izvedbeni projekt mogu biti autorska djela ako su individualnog karaktera a individualan karakter postiže se, sukladno praksi Suda Europske unije, izražajem kreativne slobode, davanjem osobnog pečata koji nastaje zbog slobodnih i kreativnih izbora, pa i onda kad se osobnost autora odražava kroz kreativan odabir elemenata koji su inače sami po sebi izvan autorskopravne zaštite. Sva lutanja, tumačenja, i tvrdnje o drukčijem autorskopravnom statusu glavnog i izvedbenog projekta trebala bi biti isključena i dokinuta sadašnjim ZAPSPom.

Na primjer, glavnim projektom, u njegovom dijelu koji se naziva arhitektonski projekt, crtežom su iskazani presjeci zgrade, njeni konstruktivni elementi, raspored prostorija prozora, stubišta, njihov vizualni izgled itd. Izvedbenim projektom dalje se razrađuje struktura fasade zidova, boje vanjskih i unutarnjih ploha, ograde na balkonima, struktura podova i podnih obloga, izvedba prozora, izvedba stubišta, razni drugi detalji koji nisu sadržani u glavnom projektu. Vrlo često velik broj tih elemenata su inače poznati oblici i strukture, no estetskim izborom između više mogućih načina izvedbe tih elemenata, njihov međusoban raspored i odnos, odabrani raspored prozora, odabrane dimenzije prozora, njihov međuodnos s drugim dijelovima građevine, način na koji dovode svjetlo, boje i strukture koje se koriste za staklo i zidove te slični elementi u kombinacijama koje odstupaju od čistog funkcionalnog rješenja te sadržavaju estetske odabire autora - arhitekta dovode do individualnog karaktera glavnog odnosno

izvedbenog projekta kao djela arhitekture u cjelini. Istovremeno, na opisani autorskopravni aspekt ne utječe to što su glavni projekt i izvedbeni projekt napravljeni u skladu sa Zakonom o gradnji te što ispunjavaju sve tamo propisane pretpostavke za ishodenje potrebnih dozvola za gradnju, izvođenje gradnje i uporabu građevine.

4.4. Planovi

U članku 14. stavku 2. alineji 6. sadašnjega ZAPSPa među pojavne oblike tj. elemente djela arhitekture svrstani su nadalje planovi. Planovi prema sadašnjem ZAPSPu mogu biti sve vrste planova. Također, uobičajeno je i u drugim državama, sukladno prethodno razloženom komparativnom prikazu, da se i planovi štite kao autorska djela ako imaju individualan karakter.

Međutim, prostorni planovi uređeni u Zakonu o prostornom uređenju, sukladno članku 58. toga Zakona, imaju snagu i pravnu prirodu podzakonskog propisa te se na prostornim planovima, njihovim nacrtima i planskim rješenjima na mogu stjecati autorska prava. Ovu odredbu valja čitati zajedno s člankom 18. stavkom 3. sadašnjega ZAPSPa koja na poseban način uređuje autorskopravni status prostornih planova i konzervatorskih podloga, o čemu više u idućem dijelu ovog pravnog mišljenja. Za sada valja reći da su prostorni planovi i konzervatorske podloge koji su originalne intelektualne tvorevine koje imaju individualni karakter zaštićeni autorskim pravom kao autorska djela od trenutka stvaranja. Oni kasnije, u skladu sa spomenutom odredbom, pod određenim pretpostavkama prestaju biti zaštićeni autorskim pravom, no od trenutka stvaranja jesu autorska djela ako imaju dostatnu razinu individualnog karaktera. Prostorni planovi, prema članku 3. točki 36. Zakona o prostornom uređenju su: Državni plan prostornog razvoja, prostorni planovi područja posebnih obilježja, urbanistički plan uređenja državnog značaja, prostorni plan županije, Prostorni plan Grada Zagreba, urbanistički plan uređenja županijskog značaja, prostorni plan uređenja grada, odnosno općine, generalni urbanistički plan i urbanistički plan uređenja.

Pored prostornih planova postoje i drugi planovi, kao što su razni tehnički i drugi planovi, te ako takvi planovi imaju individualni karakter, bit će zaštićeni autorskim pravom kao djela arhitekture, točnije kao pojavni oblici tj. elementi djela arhitekture. Tehnička rješenja sadržana u tim planovima bit će slobodna od autorskopravne zaštite no ako je plan kao cjelina rezultat estetskih odabira autora - arhitekta, i rješenja u njemu nisu čisto funkcionalna tada će imati dostatan individualni karakter i biti će zaštićen autorskim pravom.

4.5. Zahvati u prostoru

Zahvati u prostoru definirani su člankom 3. točkom 46. Zakona o prostornom uređenju kao građenje građevine, rekonstrukcija postojeće građevine i svako drugo privremeno ili trajno djelovanje ljudi u prostoru kojim se uređuje ili mijenja stanje u prostoru. Zahvati u prostoru iz područja arhitekture, urbanizma i krajobrazne arhitekture također će biti zaštićeni kao autorska djela ako imaju dostatan individualan karakter tj. ako su rezultat estetskih izbora svojeg autora i nisu čisto funkcionalna niti utilitarna rješenja. Iz prethodne komparativne analize pravnih normi, pravne prakse i pravne književnosti u drugim državama proizlazi da je i ovo uređenje o autorskopravnoj zaštiti zahvata u prostoru u sadašnjem ZAPSPu usklađeno s uobičajenim.

Naravno, i ove vrste intelektualnih tvorevina moraju imati individualni karakter kao i sva druga djela arhitekture, ako im se želi dati autorskopravna zaštita.

Kod rekonstrukcije građevine, na primjer, riječ je o preradi postojeće građevine pri čemu sama prerada mora imati individualan karakter. Dakle, rekonstrukcija kao takva mora biti rezultat estetskih izbora autora čime autor rekonstrukcije daje neki novi, drukčiji individualni doprinos postojećoj građevini koji je odraz individualnosti autora rekonstrukcije. Također, uređenje krajobrazu, kao na primjer arhitektonski dizajn vrtova i eksterijera, koje ima individualan karakter, koje nosi osobni pečat autora – arhitekta, može biti zaštićeno kao autorsko djelo.

4.6. Izvedene građevine

Naposljetku, izvedene građevine bilo koje vrste djela su arhitekture također ako imaju individualan karakter. Prema prethodnom komparativnom prikazu uočava se da izvedena građevina može biti svaka građevina, od kuće, stambene zgrade do zgrada i građevina druge namjene. Hrvatska sudska praksa prema dostupnim podacima nije isključivala nijednu vrstu građevina iz autorskopravne zaštite ako su imale individualan karakter.

5. Sadržaj autorskog prava na djelima arhitekture

Kao i u odnosu na sve ostale vrste autorskih djela, tako i u odnosu na djela arhitekture, u svim njegovim pojavnim oblicima, tj. elementima postoji isti sadržaj autorskoga prava: autorska moralna i autorska imovinska prava propisana u člancima 26. do 54. sadašnjega ZAPSPa. Neka od njih će s obzirom na svrhu i funkciju djela arhitekture doći više a neka manje do izražaja. Posebno valja upozoriti na članak 26. stavak 3. novoga ZAPSPa koji određuje da za svako korištenje autorskog djela autoru pripada naknada, ako tim Zakonom nije drukčije određeno. Naknada se određuje kao cijena korištenja u privatnopravnom odnosu.

Autorska prava su isključiva apsolutna prava što znači da djeluju prema svima, da ih svatko mora poštovati te da je za svako korištenje potrebno zatražiti odobrenje autora i platiti naknadu, ako ZAPSPom nije drukčije određeno. Dakle, samo ako izričita odredba ZAPSPa kaže da se nešto smije činiti s djelom arhitekture bez odobrenja autora, samo tada će takva radnja biti dopuštena, u suprotnom, svako korištenje bez dopuštenja smatra se povredom autorskog prava. Sadašnji ZAPSP sadrži neke odredbe o tome kada se djelo arhitekture može koristiti bez odobrenja i bez plaćanja naknade i na koji način, o čemu više u nastavku.

No, ovdje želim upozoriti na imovinsko pravo prerade iz članka 54. sadašnjega ZAPSPa s kojim se u praksi kod djela arhitekture posebno susrećemo. Naime, imovinsko pravo prerade iz članka 54. sadašnjega ZAPSPa isključivo je pravo prevođenja, prilagođavanja, glazbene ili druge obrade ili koje druge preinake autorskog djela. U odnosu na djela arhitekture, za svaku preinaku koja nije izričito ZAPSPom uređena kao slobodna mora se tražiti dopuštenje autora. Na primjer, prerada idejnog projekta u glavni projekt predstavlja preradu idejnog projekta i nije dopušteno da se bez odobrenja autora iz idejnog projekta izradi glavni projekt osim u slučajevima kad ZAPSP to posebno uređuje, na primjer, ako je idejni projekt stvoren u radnom odnosu prava će predmnijevano imati poslodavac, što je detaljno objašnjeno u nastavku.

S obzirom na pitanja postavljena u ovome pravnom mišljenju također posebno želim upozoriti na imovinsko pravo umnožavanja iz članka 33. sadašnjega ZAPSPa koje je prema stavku 1. isključivo pravo izrade autorskog djela u jednom ili više primjeraka, u cijelosti ili u dijelovima, izravno ili neizravno, privremeno ili trajno, bilo kojim sredstvima i u bilo kojem obliku. Nadalje je u stavku 2. istoga članka određeno je da se autorsko djelo umnožava, među ostalim, i građenjem odnosno izvedbom djela arhitekture. Dakle, na primjer, ako nisu pribavljena autorska prava umnožavanja od autora idejnog ili glavnog projekta, na temelju takvog projekta ne može se izvesti građevina, osim ako je Zakonom drukčije određeno. Na primjer, u odnosu na projekte koji su izrađeni u radnom odnosu prava će predmnijevano imati poslodavac, što je detaljno objašnjeno u nastavku.

Svaki od opisanih pojavnih oblika tj. elemenata djela arhitekture (skice, studije, plastični i drugi prikazi, nacrti, idejna rješenja, idejni projekti, glavni projekti, izvedbeni projekti, planovi te izvedene građevine i zahvati u prostoru iz područja arhitekture, urbanizma i krajobrazne arhitekture) za sebe može biti samostalno arhitektonsko djelo i kao takvo zaštićeno, a može ga se smatrati i elementom cjelovitog arhitektonskog djela, ovisno o konkretnoj situaciji, tj. pitanju do koje se faze došlo u projektiranju i, konačno, izvedbi građevine ili zahvata u prostoru. Tako je i kod drugih vrsta djela. Na primjer, ako netko piše roman, autorskim pravom zaštićeno je svako poglavlje toga romana. U fazi kad je roman u nastajanju, i prvo poglavlje je zaštićeno kao autorsko djelo, bez obzira što roman nije dovršen. A kad bude dovršen, ne smije se koristiti ni prvo ni bilo koje iduće poglavlje a ni roman u cjelini, bez odobrenja autora. Naime, predmet autorskog prava je autorsko djelo u cjelini, uključujući i nedovršeno autorsko djelo, naslov te dijelovi autorskog djela koji su originalne intelektualne tvorevine koje imaju individualni karakter, sukladno članku 14. stavku 4. sadašnjega ZAPSPa.

6. Djela arhitekture stvorena po narudžbi i u radnom odnosu

Posebno je u sadašnjem ZAPSPu uređen status autorskih djela stvorenih po narudžbi i u radnom odnosu. Promijenjena je paradigma iz članka 74. stavka 2. te članka 76. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine da autorska prava pripadaju autoru, ako ugovorom o narudžbi ili ugovorom o radu nije drukčije određeno. Sada je situacija obrnuta. Imovinska prava na autorskim djelima stvorenim po narudžbi i u radnom odnosu pripadati će naručitelju ili poslodavcu ako drukčije nije ugovoreno. Inače pitanje pripadanja autorskih prava iskorištavanja za djela stvorena na temelju ugovora o narudžbi ili ugovora o radu nije regulirano u pravnoj stečevini, ono nije predmet usklađivanja na Europskoj razini, osim po pitanju računalnih programa stvorenih u radnom odnosu.¹⁰³ To znači da države članice same biraju kako će urediti pravni status djela izrađenih po narudžbi ili u radnom odnosu. Tako se hrvatski zakonodavac odlučio za novo uređenje koje se temelji na predmnijevama da autorska imovinska prava iskorištavanja pripadaju naručitelju odnosno poslodavcu. Time je učinjen značajan otklon od uređenja kakvo je bilo prema Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine.

¹⁰³ Prema Direktivi o pravnoj zaštiti računalnih programa imovinska autorska prava na računalnom programu stvorenom u radnom odnosu bez sadržajnih, prostornih i vremenskih ograničenja pripadaju poslodavcu, osim ako nije drukčije ugovoreno. Vidjeti članak 2. stavak 3. Direktive o pravnoj zaštiti računalnih programa.

Međutim, baš u odnosu na autorska djela arhitekture, propisane su posebne odredbe koje određuju vrlo važne izuzetke u odnosu na načelo da imovinska prava iskorištavanja u odnosu na autorsko djelo arhitekture izrađeno po narudžbi pripada naručitelju. S obzirom na faznost izrade djela arhitekture, te su odredbe od krucijalnog značenja u pitanju stjecanja imovinskih autorskih prava sukladno ugovoru o narudžbi. Zato ću ih u nastavku posebno obraditi:

6.2. Djela arhitekture stvorena po narudžbi

Prema članku 96. stavku 1. sadašnjega ZAPSPA propisan je nužni sadržaj ugovora o narudžbi. Ugovorom o narudžbi autor se obvezuje stvoriti autorsko djelo i primjerak predati naručitelju a naručitelj se obvezuje autoru za to isplatiti naknadu i iskorištavati djelo u skladu s ugovorom o narudžbi, ako tim istim ugovorom nije drukčije određeno. Ta se definicija ugovora o narudžbi autorskog djela primjenjuje i na djela arhitekture. Stavak 2. istoga članka 96. nalaže da se ugovorom o narudžbi odrede obilježja naručenog djela, rokovi njegove predaje te način iskorištavanja djela. To je potrebno urediti i kad se naručuje izrada djela arhitekture. U stavku 3. istoga članka 96. je nadalje propisana predmnijeva da naručitelj stječe isključiva autorska imovinska prava iskorištavanja autorskog djela stvorenog po narudžbi, u sadržaju i opsegu koji je potreban za ostvarenje djelatnosti koju obavlja, bez prostornog i vremenskog ograničenja. Naravno, moguće je ugovoriti da naručitelj ne stječe takva prava iskorištavanja ili da ih stječe u nekom manjem ili užem sadržaju i opsegu. No, ako ništa takvog nije ugovoreno, naručitelj će steći isključiva prava iskorištavanja potrebna za obavljanje njegove djelatnosti. Prema stavku 4. istoga članka 96., ako je riječ o naručitelju koji je fizička osoba i djelo naručuje za svoje privatne potrebe, predmnijeva se da je stekla autorska imovinska prava iskorištavanja potrebna za ostvarenje te privatne svrhe. Naravno, i tu je moguće ugovoriti da naručitelj ne stječe takva prava iskorištavanja ili da ih stječe u nekom manjem ili užem sadržaju i opsegu. No, ako ništa takvog nije ugovoreno, naručitelj će steći isključiva prava iskorištavanja za ostvarenje svoje privatne svrhe. To je tako za sva autorska djela, ali je posebnost u idućem stavku 5. članka 96. sadašnjega ZAPSPA propisana za djela arhitekture.

Dakle, u stavku 5. članka 96. sadašnjega ZAPSPA propisana je posebna odredba o narudžbi djela arhitekture koja djelo arhitekture zbog njegove faznosti u izradi, projektiranju i gradnji svrstava u poseban pravni režim. Dakle, prema toj posebnoj odredbi, ako se sklapa ugovor o narudžbi djela arhitekture tada je potrebno u njemu točno navesti koji pojavni oblik, koji element djela arhitekture se naručuje: je li to skica ili je to studija ili je to plastični i drugi prikaz ili nacrt ili idejno rješenje ili idejni projekt ili se naručuje glavni projekt ili izvedbeni projekt ili plan ili zahvat u prostoru iz područja arhitekture, urbanizma i krajobrazne arhitekture ili neki drugi pojavni oblik odnosno element djela arhitekture. Može se naručiti samo jedan pojavni oblik odnosno element djela arhitekture, na primjer, idejno rješenje. Može se naručiti više njih, na primjer, idejno rješenje i idejni projekt. A može se naručiti izrada svih potrebnih elemenata djela arhitekture kako bi se u skladu s propisima mogla u cijelosti izvesti građevina sa svim potrebnim dozvolama, od skice do izvedbenog projekta te izvedene građevine. Vrlo je važno koji je točno element tj. pojavni oblik djela arhitekture naveden u ugovoru, što točno naručitelj naručuje, zato što se opisane predmnijeve o stjecanju prava iskorištavanja u korist naručitelja odnose samo na taj element koji je naveden u ugovoru i ne uključuje preradu u one elemente tj.

pojavne oblike djela arhitekture koji nisu izričito navedeni. Na primjer, ako je ugovorena izrada idejnog rješenja, tada se predmnijeva o stjecanju prava iskorištavanja na strani naručitelja odnosi samo na idejno rješenje te bez posebne izričite ugovorne odredbe naručitelj neće steći pravo prerade idejnog rješenja u idejni projekt niti idejnog rješenja u glavni ili izvedbeni projekt. To zato što je idejno rješenje samo za sebe autorsko djelo arhitekture, a ujedno i element cjelovite arhitektonske zamisli, a stavak 5. članka 96. novoga ZAPSPa izričito i nedvojbeno isključuje primjenu predmnijeve o stjecanju imovinskih prava na strani naručitelja u smislu prerade iz jednog pojavnog oblika djela arhitekture u drugi. Drugim riječima, ako ništa drukčije nije navedeno u ugovoru o narudžbi, naručitelj će steći prava iskorištavanja u sadržaju i opsegu koji je potreban za ostvarenje djelatnosti koju obavlja ali samo u odnosu na točno određeni pojavni oblik tj. element djela arhitekture koji je naveden u ugovoru o narudžbi.

Na primjer, ako neka firma želi izgraditi poslovnu zgradu koja se gradi etapno ili fazno, za takvu joj je aktivnost potrebna lokacijska dozvola sukladno članku 125. stavku 1. točki 5. Zakona o prostornom uređenju. Nadalje, sukladno članku 127. istog Zakona o prostornom uređenju zahtjevu za izdavanje lokacijske dozvole potrebno je priložiti idejni projekt. Nije potreban ni glavni ni izvedbeni nego samo idejni projekt. U konkretnom slučaju, na primjer, naručitelj naruči od arhitekta izradu idejnog projekta s ciljem ishoda lokacijske dozvole te u ugovoru o narudžbi ništa posebno ne navede nego da naručuje izradu idejnog projekta. Predmetni idejni projekt će se na temelju samog ZAPSPa smatrati autorskim djelom ako je po načinu izrade, estetskim izborima arhitekta originalna intelektualna tvorevina koja ima individualni karakter. U tome slučaju, naručitelj može s tim idejnim projektom poduzimati sve radnje, prilagati za izvođenje lokacijske dozvole i slično. Međutim, u ovom primjeru konkretnog slučaja, iz tog idejnog projekta naručitelj ne može napraviti glavni projekt. To stoga što članak 96. stavak 5. sadašnjega ZAPSPa izričito navodi da se predmnijeva o stjecanju autorskih imovinskih prava iskorištavanja odnosi samo na onaj pojavni oblik, onaj element djela arhitekture koji je izričito naveden u ugovoru o narudžbi i ne uključuje preradu u one elemente koji nisu izričito navedeni. Znači, ako naručitelj želi po ishodu lokacijske dozvole dalje napredovati prema realizaciji željene građevine, mora sklopiti novi ugovor s autorom idejnog projekta - arhitektom, u kojem će ugovoriti stjecanje prava korištenja preradom i drugih imovinskih autorskih prava na isporučenom idejnom projektu. To stoga što u sadržaj autorskih imovinskih prava pripada i pravo prerade iz članka 54. novoga ZAPSPa a prerada idejnog projekta u glavni projekt i potom izvedbeni projekt jest prerada iz članka 54. za koju je sukladno članku 96. stavku 5. novoga ZAPSPa potrebno ishoditi izričito odobrenje autora. U tom novom ugovoru može se odrediti da glavni i izvedbeni projekt radi autor idejnog projekta a može se odrediti i da je naručitelj može samostalno za izradu glavnog i izvedbenog projekta angažirati drugu osobu.

Drugi primjer, ako je u ugovoru o narudžbi idejnog projekta odmah ujedno ugovorena i klauzula da naručitelj stječe sva autorska imovinska prava iskorištavanja na tom idejnom projektu, bez sadržajnog, vremenskog i prostornog ograničenja, to podrazumijeva da naručitelj može za izradu glavnog i izvedbenog projekta angažirati koga hoće te da smije iz idejnog projekta raditi daljnje projekte, prerađivati ga u glavni i izvedbeni projekt bez dodatne naknade i bez dodatnog odobrenja autora idejnog projekta.

Treći primjer, ako je ugovorom o narudžbi idejnog projekta odmah ugovoreno da će isti arhitekt izraditi i glavni i izvedbeni projekt, onda naručitelj ne može drugoj osobi povjeriti izradu glavnog i izvedbenog projekta.

Sklapanje ugovora, prihvatanje ponude i ostale obveznopravne stvari kod narudžbe autorskog djela uređuje Zakon o obveznim odnosima,¹⁰⁴ u onome dijelu koji nije uređen u sadašnjem ZAPSPu.¹⁰⁵ Valja još istaknuti da sukladno članku 65. sadašnjega ZAPSPa svaki autorskopравни ugovor, a to je i ugovor o narudžbi autorskog djela, mora biti sastavljen u pisanom obliku da bi bio valjan.

Što se tiče naknade za stvaranje i korištenje autorskog djela arhitekture stvorenog po narudžbi, primjenjuje se članak 97. sadašnjega ZAPSPa. Prema stavku 1. toga članka naknada za stvaranje autorskog djela i naknada za iskorištavanje autorskog djela stvorenog po narudžbi određuju se u tome ugovoru. Dikcija ove norme upućuje da je riječ o dvije zasebne naknade. Ipak, te dvije zasebne naknade mogu biti izražene i jednim jedinstvenim iznosom, sukladno stavku 2. toga članka.

Ako, na primjer, naručitelj naruči od arhitekta izradu idejnog projekta s ciljem ishođenja lokacijske dozvole te u ugovoru o narudžbi ništa posebno ne navede nego da naručuje izradu idejnog projekta, ugovorena naknada odnosi se samo na narudžbu idejnog projekta i ne podrazumijeva nikakvo stjecanje autorskih prava iskorištavanja jer se ona takvim ugovorom ne mogu niti steći, što proizlazi iz članka 96. stavka 5. sadašnjega ZAPSPa.

Ako je, pak, u drugom primjeru, u ugovoru o narudžbi idejnog projekta odmah ugovorena klauzula da naručitelj stječe sva autorska imovinska prava iskorištavanja na tom idejnom projektu bez sadržajnog, vremenskog i prostornog ograničenja, to podrazumijeva da naručitelj može za izradu glavnog i izvedbenog projekta angažirati koga hoće te da smije iz idejnog projekta raditi daljnje projekte, prerađivati ga u glavni i izvedbeni projekt bez dodatne naknade i bez dodatnog odobrenja autora idejnog projekta. U takvom slučaju, sukladno članku 97. stavku 1. sadašnjega ZAPSPa, u tome se ugovoru mogu ugovoriti dvije naknade, jedna za izradu idejnog projekta po narudžbi a druga za stjecanje svih imovinskih autorskih prava iskorištavanja. Ako je, pak, u istom slučaju, ugovoren samo jedan jedinstveni iznos naknade, bez naznake o tome o kojoj je naknadi riječ, smatrat će se da je on dostatan i za izradu idejnog projekta po narudžbi i za stjecanje svih imovinskih prava iskorištavanja. To proizlazi iz članka 97. stavka 2. sadašnjega ZAPSPa. Nastavno na ovo, naručitelj može angažirati i drugu osobu da mu izradi glavni i izvedbeni projekt i toj drugoj osobi platiti naknadu za izradu glavnog i izvedbenog projekta. To stoga što je temeljem opisanog ugovora u ovome primjeru naručitelj stekao takva imovinska prava korištenja idejnog projekta da može angažirati drugog arhitekta za izradu glavnog i izvedbenog projekta.

¹⁰⁴ Zakon o obveznim odnosima objavljen je u Narodnim novinama 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22 i 156/22.

¹⁰⁵ Na to upućuje članak 71. sadašnjega ZAPSPa.

6.3. Djelo arhitekture naručeno putem javnog natječaja

Nadalje, ako se djelo naručuje putem javnog natječaja, javnog poziva, javnog obećanja nagrade ili javne nabave, tada se autorska prava iskorištavanja ne stječu automatski na temelju provedenog javnog natječaja, javnog poziva, javnog obećanja nagrade ili javne nabave. Sukladno članku 96. stavku 6. sadašnjega ZAPSPa stjecanje autorskih prava iskorištavanja mora se posebno ugovoriti ugovorom o narudžbi koji se sklapa nakon provedenog javnog natječaja, javnog poziva, javnog obećanja nagrade ili javne nabave, ako u njima nije nešto drugo određeno. Sadašnji ZAPSP u članku 96. stavku 6., dakle, ostavlja mogućnost da u javnom natječaju, javnom pozivu, javnom obećanju nagrade ili javnoj nabavi bude nešto drugo određeno. Pitanje o tome što su javni natječaj, javni poziv, javno obećanje nagrade ili javna nabava razrješuje se primjenom Zakona o obveznim odnosima, Zakona o javnoj nabavi¹⁰⁶ i eventualno još nekog drugog zakona ali odgovor na to pitanje nije uređen u sadašnjem ZAPSPu.

Ipak, valja imati na umu da u svakom slučaju, stjecanje autorskih prava iskorištavanja nije moguće na temelju jednostrane izjave volje naručitelja već je potrebno da autor očituje svoju volju da za nekog osnuje pravo iskorištavanja. Sukladno članku 58. stavku 1. sadašnjeg ZAPSPa on to može učiniti ugovorom, davanjem odobrenja ili dozvole za korištenje ili drugim pravnim poslom. Odredbe o izjavi volje iz članka 249. Zakona o obveznim odnosima, kao i druge odredbe toga Zakona primjenjuju se i na sklapanje ugovora kojim se stječu autorska prava iskorištavanja.¹⁰⁷ Na primjer, javni poziv može biti sastavljen kao opća ponuda za sklapanje ugovora sukladno članku 254. Zakona o obveznim odnosima. U takvoj općoj ponudi može biti određeno i stjecanje prava iskorištavanja. No, u svakom konkretnom slučaju određuje se koji pravno dopušteni model stjecanja prava iskorištavanja će se primijeniti. Pri tomu valja uzeti u obzir da, sukladno članku 96. stavku 6. sadašnjega ZAPSPa, nema predmnijeve o stjecanju prava iskorištavanja niti ikakvog drugog „automatskog“ stjecanja prava iskorištavanja na strani osobe koja je raspisala javni natječaj, javni poziv, javno obećanje nagrade ili javnu nabavu.

Na primjer, ako je raspisan javni nagradni natječaj za izradu idejnog rješenja, s nagrađenim autorima nakon natječaja treba sklopiti ugovor o narudžbi i regulirati prava iskorištavanja tog idejnog rješenja. Sukladno članku 96. stavku 5. novoga ZAPSPa, ako nije sklopljen takav ugovor i u njemu nije uređeno stjecanje prava iskorištavanja na način da se idejno rješenje u cijelosti ili neki njegov dio može koristiti za izradu idejnog projekta i daljnjih projekata te realizirati građevina, onda raspisivač javnog natječaja neće steći nikakva autorska prava iskorištavanja na idejnom rješenju samo na temelju toga što je raspisao natječaj, odabrao nagrađene i platio nagradu. Da bi stekao prava, mora sklopiti poseban ugovor o narudžbi s nagrađenim autorima.

Sadržaj ugovora

Članak 96.

(1) Ugovorom o stvaranju autorskog djela po narudžbi autor se obvezuje stvoriti određeno autorsko djelo i primjerak tog djela predati naručitelju, a naručitelj se obvezuje autoru za to isplatiti ugovorenu naknadu i iskorištavati djelo u skladu s ugovorom o narudžbi, ako ugovorom nije drukčije određeno.

¹⁰⁶ Zakon o javnoj nabavi objavljen je u Narodnim novinama 120/16 i 114/22.

¹⁰⁷ Na to upućuje članak 71. sadašnjeg ZAPSPa.

(2) Ugovorom o stvaranju autorskog djela po narudžbi određuju se obilježja naručenog djela, rokovi njegove predaje, kao i način iskorištavanja djela.

(3) Ako ugovorom o stvaranju autorskog djela po narudžbi ili ovim Zakonom nije drukčije određeno, smatra se da je naručitelj stekao isključiva autorska imovinska prava iskorištavanja autorskog djela stvorenog po narudžbi, u sadržaju i opsegu koji je potreban za ostvarenje djelatnosti koju obavlja, bez prostornog i vremenskog ograničenja.

(4) Ako ugovorom o stvaranju autorskog djela po narudžbi ili ovim Zakonom nije drukčije određeno, smatra se da je fizička osoba koja naručuje djelo za privatno korištenje stekla isključiva autorska imovinska prava iskorištavanja autorskog djela stvorenog po narudžbi, u sadržaju i opsegu koji je potreban za ispunjenje te svrhe.

(5) U ugovoru o stvaranju arhitektonskog djela po narudžbi izrijekom se navodi izrada kojih elemenata arhitektonskog djela se naručuje, a ti elementi mogu biti skica, studija, plastični i drugi prikaz, nacrt, idejno rješenje, idejni projekt, glavni projekt, izvedbeni projekt, plan, zahvat u prostoru iz područja arhitekture, urbanizma i krajobrazne arhitekture i drugi. Predmnjeva o stjecanju prava iskorištavanja iz stavaka 3. i 4. ovoga članka odnosi se samo na one elemente arhitektonskog djela koji su izričito u ugovoru o stvaranju arhitektonskog djela po narudžbi navedeni te ne uključuje preradu u one elemente koji nisu izričito navedeni.

(6) Ako se djelo naručuje putem javnog natječaja, javnog poziva, javnog obećanja nagrade ili javne nabave, autorska prava iskorištavanja stječu se na temelju ugovora o stvaranju autorskog djela po narudžbi koji se sklapa nakon provedenog javnog natječaja, javnog poziva, javnog obećanja nagrade ili javne nabave, ako u njima nije drukčije određeno.

Naknada

Članak 97.

(1) Ugovorom o stvaranju autorskog djela po narudžbi određuje se naknada za stvaranje autorskog djela i naknada za iskorištavanje autorskog djela stvorenog po narudžbi.

(2) Ako je u ugovoru o stvaranju autorskog djela po narudžbi izražen jedinstveni iznos naknade, bez naznake o tome o kojoj je naknadi riječ, smatra se da je time ugovorena naknada za stvaranje i naknada za iskorištavanje autorskog djela stvorenog po narudžbi.

(3) Ako naknada za stvaranje autorskog djela i naknada za iskorištavanje autorskog djela stvorenog po narudžbi nisu određene ugovorom, autoru pripada primjerena i razmjerna naknada koja se određuje prema pravilima propisanim u članku 67. ovoga Zakona.

(4) Ako se naknada za iskorištavanje autorskog djela stvorenog po narudžbi ostvaruje kolektivno, tako ostvarena naknada u cijelosti pripada autoru, ako nije drukčije ugovoreno između naručitelja i autora ili ne proizlazi iz pravila odgovarajuće organizacije za kolektivno ostvarivanje prava ili iz ovoga Zakona.

6.4. Djelo arhitekture stvoreno u radnom odnosu

Prethodno je spomenuto da se u sadašnjem ZAPSPu u pogledu autorskih djela stvorenih u radnom odnosu bitno promijenila paradigma pripadanja autorskih imovinskih prava iskorištavanja. Dok su prema prethodnom Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine imovinska prava iskorištavanja na djelu stvorenom u radnom odnosu ostajala kod autora – radnika, ako ugovorom o radu ili drugim aktom kojim se uređuje radni odnos nije bilo određeno drukčije, u sadašnjem ZAPSPu imamo potpuno drugu presumpciju. Autorska imovinska prava iskorištavanja na svim vrstama autorskih djela stvorenih u radnom odnosu, sukladno članku 100. stavku 2. sadašnjega ZAPSPa pripadaju poslodavcu ako ugovorom o radu ili drugim aktom kojim se uređuje radni odnos nije određeno drukčije. Sadržaj stečenih prava također je definiran. Tako poslodavac stječe prava u sadržaju i opsegu koji je potreban za ostvarenje djelatnosti koju obavlja, bez prostornog i vremenskog ograničenja, neovisno o prestanku radnog odnosa za vrijeme čijeg trajanja je djelo nastalo. Također, sukladno stavku 3. članka 100. sadašnjega ZAPSPa, smatra se da je poslodavac dobio autorovo odobrenje da djelo javno objavi i prerađuje te kao takvo koristi, da ga sastavi s drugim djelom radi zajedničkog korištenja te uključi u zbirku ili bazu podataka te tako koristi, da ga predstavlja javnosti pod imenom poslodavca, zajedno s autorovim imenom. I ove ovlasti poslodavac može izvršavati u sadržaju i opsegu koji je potreban za ostvarenje djelatnosti koju obavlja. Također, prema stavku 4. članka 100. sadašnjega ZAPSPa, poslodavac bez posebnog odobrenja djelo može dovršiti ako ga autor ne može ili neće dovršiti iz bilo kojeg razloga. Sve ove odredbe primjenjuju se na djela arhitekture, pri čemu je u stavku 5. članka 100. sadašnjega ZAPSPa propisano da se primjenjuju na sve elemente, tj. pojavne oblike djela arhitekture te da poslodavac može koristiti sve ili neke elemente djela arhitekture stvorene u radnom odnosu za izradu drugih elemenata

istog ili drugog djela arhitekture, bez ograničenja i ikakvog dodatnog dopuštenja autora, ako nije drukčije izrijekom ugovoreno između autora i poslodavca. Elementi, tj. pojavni oblici djela arhitekture su skice, studije, plastični i drugi prikazi, nacrti, idejna rješenja, idejni projekti, glavni projekti, izvedbeni projekti, planovi, zahvati u prostoru iz područja arhitekture, urbanizma i krajobrazne arhitekture. Slijedom toga, ako ugovorom između poslodavca i zaposlenika arhitekta nije drukčije određeno, na primjer, idejno rješenje koje stvori arhitekt u radnom odnosu poslodavac može iskoristiti za izradu glavnog i izvedbenog projekta, bez ikakvog dodatnog pitanja. Također, može ga mijenjati i prilagođavati nudeći nova rješenja bez dodatnog pitanja ili odobrenja. Iz glavnog projekta može izraditi izvedbeni projekt. Sve to poslodavac može kad je autor - arhitekt još uvijek kod njega zaposlen ali i ako je radni odnos s tim arhitektom prestao.

Time dolazimo do zaključka da je situacija s djelima arhitekture stvorenim po narudžbi i djelima arhitekture stvorenim u radnom odnosu bitno drukčija. Kod stvaranja po narudžbi naručitelj ne može koristiti jedan element djela arhitekture da bi izradio drugi ako to nije izričito ugovorio. S druge strane, kod stvaranja u radnom odnosu poslodavac, upravo suprotno, smije to učiniti ako nije drukčije izričito ugovoreno. Na primjer, kad idejno rješenje autor napravi po narudžbi ili po javnom pozivu, naručitelj mora izričito ugovoriti da se to idejno rješenje može iskoristiti za izradu glavnog i izvedbenog projekta te izvedbu građevine. U protivnom će se takvo postupanje smatrati povredom autorovog imovinskog prava prerade iz članka 54. sadašnjega ZAPSPa. S druge strane, ako autor idejno rješenje napravi u radnom odnosu, tada se predmnijeva da je poslodavac samim time stekao prava koristiti to idejno rješenje za izradu glavnog i izvedbenog projekta, pa makar je autoru radni odnos iz bilo kojeg razloga prestao kod tog poslodavca.

Autorsko djelo stvoreno u radnom odnosu

Članak 100.

(1) Autorsko djelo stvoreno u radnom odnosu je djelo koje za vrijeme trajanja radnog odnosa kod određenog poslodavca stvori autor izvršavajući svoje obveze iz ugovora o radu. Odnosi u pogledu autorskog djela stvorenog u radnom odnosu uređuju se ovim Zakonom, ugovorom o radu ili drugim aktom kojim se uređuje radni odnos ili drugim ugovorom sklopljenim između autora i poslodavca.

(2) Ako ugovorom o radu ili drugim aktom kojim se uređuje radni odnos ili drugim ugovorom sklopljenim između autora i poslodavca nije drukčije određeno, smatra se da je poslodavac stekao isključiva autorska imovinska prava iskorištavanja autorskog djela stvorenog u radnom odnosu, u sadržaju i opsegu koji je potreban za ostvarenje djelatnosti koju obavlja, bez prostornog i vremenskog ograničenja, neovisno o prestanku radnog odnosa za vrijeme čijeg je trajanja djelo nastalo.

(3) Smatra se da je poslodavac dobio autorovo odobrenje da djelo stvoreno u radnom odnosu javno objavi, prerađuje i prevodi te takvo koristi, sastavi s drugim djelom radi zajedničkog korištenja te uključi u zbirku ili bazu podataka i tako koristi, kao i da djelo predstavlja javnosti pod imenom poslodavca, zajedno s autorovim imenom, ako je to moguće s obzirom na način korištenja i ako nije drukčije ugovoreno s autorom djela. Ove ovlasti poslodavac može izvršavati u sadržaju i opsegu koji je potreban za ostvarenje djelatnosti koju obavlja.

(4) Smatra se da je poslodavac dobio autorovo odobrenje da dovrši njegovo nedovršeno djelo stvoreno u radnom odnosu, za slučaj da autoru radni odnos prestane prije dovršetka djela, kao i u slučaju kad se opravdano može smatrati da autor neće moći sam dovršiti djelo uredno i pravodobno u skladu s potrebama poslodavca, ako nije drukčije ugovoreno s autorom djela.

(5) Ako je arhitektonsko djelo stvoreno u radnom odnosu, stavci od 1. do 4. ovoga članka odnose se na sve elemente arhitektonskog djela koji uključuju skice, studije, plastične i druge prikaze, nacрте, idejna rješenja, idejne projekte, glavne projekte, izvedbene projekte, planove, zahvate u prostoru iz područja arhitekture, urbanizma i krajobrazne arhitekture te je poslodavac ovlašten koristiti sve ili neke elemente arhitektonskog djela izrađenog u radnom odnosu za izradu drugih elemenata istog ili drugog arhitektonskog djela, bez ograničenja i bez ikakvog dodatnog dopuštenja autora, ako nije izrijekom drukčije ugovoreno između poslodavca i autora.

(6) Kad je računalni program stvorio zaposlenik u izvršavanju svojih obveza iz ugovora o radu, poslodavac ima sva isključiva prava iskorištavanja toga računalnog programa, bez sadržajnog, vremenskog i prostornog ograničenja, osim ako je ugovorom o radu drukčije određeno.

7. Posebno o imovinskom pravu prerade i moralnom pravu na poštovanje autorskog djela u kontekstu odnosa između autora i vlasnika uređenom člankom 115. sadašnjega ZAPSPa

Pravo prerade je kod djela arhitekture posebno važno i osjetljivo pitanje. Pravo prerade u smislu članka 54. sadašnjeg ZAPSPa predstavlja isključivo imovinsko pravo autora da odobri ili zabrani prilagođavanje, drugu obradu ili neku drugu preinaku djela. To znači da autor svojim pravom prerade iz članka 54. sadašnjeg ZAPSPa može raspolagati na način da ugovorom ili izjavom u pisanom obliku drugome dade dopuštenje da njegovo djelo preradi, obradi ili da ga preinači. Kod djela arhitekture to se osobito odnosi na pitanje može li se iz jednog elementa djela arhitekture izraditi dalje drugi element djela arhitekture, na primjer iz idejnog rješenja izraditi idejni ili glavni projekt te potom i izvedbeni projekt. Vidjeli smo iz prethodnog objašnjenja da se kod naručenog arhitektonskog djela prerada iz jednog pojavnog oblika tj. elementa djela arhitekture u drugi mora izričito ugovoriti.

S druge strane, ako je riječ o stvaranju arhitektonskog djela u radnom odnosu, tada se predmnijeva, sukladno članku 100. stavku 2. sadašnjega ZAPSPa, da je poslodavac stekao autorska imovinska prava iskorištavanja preradom. Poslodavac je u tim slučajevima nositelj autorskog prava iskorištavanja preradom, uređenog u članku 54. sadašnjeg ZAPSPa. Stoga u nastavku sve što se kaže za odnos autora i vlasnika odnosno investitora jednako vrijedi za situacije u kojima investitor odnosno vlasnik naručuje izradu djela arhitekture od autorova poslodavca, pri čemu se na mjestu autora nalazi u takvom slučaju njegov poslodavac kao nositelj prava iskorištavanja preradom.

Poseban problem u odnosu vlasnika odnosno investitora i autora čini situacija kad se odstupa od glavnog ili izvedbenog projekta u izgradnji djela arhitekture, kad se mijenjaju skice i idejna rješenja prigodom izrade idejnog, glavnog ili izvedbenog projekta te kad se mijenja i prerađuje realizirana građevina. Takve prerade investitor, naručitelj smije raditi samo uz odobrenje autora, samo ako je pisanim ugovorom o narudžbi određeno da je stekao takvo imovinsko pravo iskorištavanja preradom.

U članku 115. sadašnjega ZAPSPa propisane su odredbe o izmjeni i obnovi djela arhitekture za slučaj da ništa drukčije nije ugovoreno između vlasnika odnosno investitora i autora odnosno njegova poslodavca. U članku 115. sadašnjega ZAPSPa riječ je o odredbama koje su svrstane u poglavlje o odnosu prava vlasništva i autorskoga prava.

Stavak 1. članka 115. sadašnjega ZAPSPa uređuje u prvoj rečenici da se kod nužnih izmjena arhitektonskog djela moraju uzeti u obzir interesi vlasnika. To se u drugoj rečenici pojašnjava odredbom da se autor ne može protiviti izmjenama koje su nužne zbog narušavanja temeljnih zahtjeva za građevinu iz zakona kojim se uređuje gradnja. Dakle, iako to nije ugovoreno, vlasnik odnosno investitor može zahtijevati od arhitekta da učiniti nužne izmjene koje proizlaze iz potrebe poštovanja temeljnih zahtjeva za građevinu i autor - arhitekt se tome ne može protiviti. Pri tomu, izmjene se mogu raditi na svakom pojavnom obliku tj. elementu djela arhitekture budući da članak 115. stavak 1. sadašnjega ZAPSPa ne isključuje nijedan od elemenata propisanih u članku 14. stavku 2. alineji 6. sadašnjega ZAPSPa već govori o

arhitektonskim djelima. Temeljni zahtjevi za građevinu uređeni su u članku 8. Zakona o gradnji kao mehanička otpornost i stabilnost, sigurnost u slučaju požara, higijena zdravlje i okoliš, sigurnost i pristupačnost tijekom uporabe, zaštita od buke, gospodarenje energijom i očuvanje topline te održiva uporaba prirodnih izvora. Iz dikcije stavka 1. članka 115. sadašnjega ZAPSPa proizlazi da se autor ne može protiviti izmjenama, što znači da takve izmjene vlasnik mora od njega zahtijevati a potom, ako se arhitekt ogлуši na zahtjev vlasnika odnosno investitora, izmjene može učiniti vlasnik odnosno investitor i bez odobrenja autora. A može angažirati i drugog arhitekta da ih napravi ako ih autor ne želi ili ne može sam napraviti. Ako je riječ o arhitektonskom djelu stvorenom u radnom odnosu, onda će poslodavac nastupati kao da je autor zbog predmnijeve iz članka 100. stavka 2. sadašnjega ZAPSPa da se pravo prerade nalazi kod njega, osim ako je drukčije određeno ugovorom o radu.

Na primjer, ako se iz glavnog projekta ili izvedbenog projekta uočava da nisu poštovani svi propisi o zaštiti od požara prigodom projektiranja, vlasnik odnosno investitor može zahtijevati od autora da popravi projekt. Ako autor to ne napravi, investitor može angažirati drugog arhitekta da napravi izmjene projekta koje će zadovoljiti nužne zahtjeve za građevinu. Ako, na primjer, građevina ne zadovoljava propise o zaštiti od buke, investitor može zahtijevati od arhitekta da popravi projekt, ako to autor projekta ne napravi, investitor može angažirati drugog da popravi projekt i uskladi ga sa svim potrebnim pravilima i tehničkim zahtjevima u pogledu zaštite od buke. Dakle, kad se u prvoj rečenici stavka 1. članka 115. sadašnjega ZAPSPa kaže da se kod nužnih izmjena moraju uzeti u obzir interesi vlasnika misli se na interese vlasnika odnosno investitora da djelo arhitekture koje naručuje bude usklađeno sa svim temeljnim zahtjevima za građevinu kako bi mogao ispuniti sve tehničke propise i zahtjeve te građevinu koristiti u skladu s njezinom namjenom. U tome smislu nadalje pojašnjava se u drugoj rečenici stavka 1. istoga članka da se narušavanje temeljnih zahtjeva za građevinu smatra opravdanim razlogom za nužne izmjene djela arhitekture. Te nužne izmjene autor je dužan izvršiti kako bi djelo arhitekture uskladio s nužnim zahtjevima za građevinu. Ako to ne učini sam autor, vlasnik odnosno investitor to može učiniti i bez njegova odobrenja, angažirajući drugu stručnu osobu koja će prilagoditi, preraditi djelo arhitekture tako da ono ispuni temeljne zahtjeve za građevinu prema propisima koji uređuju gradnju. Članak 115. stavak 1. sadašnjega ZAPSPa odnosi se na sve elemente djela arhitekture, od skice do izgradnje građevine i može se primijeniti u svim fazama izrade djela arhitekture, od izrade prve skice, do realizirane građevine.

Stavak 2. članka 115. sadašnjega ZAPSPa odnosi se na situacije kad je djelo arhitekture već realizirana građevina. Ne uključuje ranije situacije. Naime, da bi postojao razlog za primjenu stavka 2. članka 115. sadašnjega ZAPSPa građevina mora biti realizirana jer samo se realiziranu građevinu može obnavljati. Dakle, ako realiziranu građevinu koja je djelo arhitekture treba obnoviti zato što su narušeni temeljni zahtjevi za građevinu iz prethodno citiranog članka 8. Zakona o gradnji, na primjer, ako prokišnjava krov ili je voda oštetila fasadu pa zgrada ne udovoljava propisanim zahtjevima u pogledu gospodarenja energijom i očuvanja topline ili je potresom narušena mehanička otpornost i stabilnost zgrade, tada su u stavku 2. članka 115. sadašnjega ZAPSPa propisani razlozi za preradu djela arhitekture i mimo volje autora. Ako se građevina vraća u identično stanje kakvo je bilo prije narušavanja temeljnih zahtjeva za građevinu tada nikakvo odobrenje autora nije potrebno jer se građevina ne preraduje, ona se

kao autorsko djelo ne mijenja. Međutim, ako se uočilo da su materijali od kojih je građevina bila napravljena pokazali nedostatke za korištenje ili ako te materijale nije moguće više nabaviti ili ih je moguće nabaviti samo uz nerazmjerne troškove ili nerazmjerni trošak, tada vlasnik odnosno investitor može uporabiti druge materijale. Korištenje drugih materijala također se smatra preradom, ali samo ako to utječe na autorskopravne aspekte. Na primjer, ako se prvobitno koristio crijep jednog proizvođača pa se sada koristi izgledom vrlo sličan crijep drugog proizvođača to se ne smatra promjenom niti preradom. Ali ako je krov bio limeni pa se zbog korozije lima napravi krov od kompozitne plastike koja je slična prethodno korištenom limu ali ipak u autorskopravnom smislu predstavlja promjenu obilježja autorskog djela, tada se to smatra preradom djela arhitekture za koje bi inače bilo potrebno ishoditi odobrenje autora, no zbog izričite odredbe iz članka 115. stavka 2. sadašnjega ZAPSPa takva je prerada dopuštena bez odobrenja autora. Ili ako se zgrada sa staklenom fasadom zbog dotrajalosti fasade obnavlja ali je korištenje istovjetnog stakla tri puta skuplje od nekog drugog sličnog stakla koji ipak ostavlja drugi dojam u smislu autorskoga prava pa bi se takva preinaka zgrade smatra preradom iz članka 54. sadašnjega ZAPSPa, ipak zbog stavka 2. članka 115. istoga Zakona vlasnik odnosno investitor neće morati ishoditi odobrenje već će takvu izmjenu smjeti napraviti i mimo volje autora.

Sve navedeno odnosi se na mogućnost i dopuštenost prerade u smislu članka 54. sadašnjega ZAPSPa, tj. na imovinsko pravo prerade. No, sada se može postaviti pitanje, što je s moralnim pravom na poštovanje djela iz članka 29. sadašnjega ZAPSPa. U tome članku dogodila se bitna izmjena u odnosu prema prijašnjem Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine. Naime, moralno pravo na poštovanje djela je bitno suženo u odnosu na prijašnji Zakon. Ideja u podlozi novog rješenja jest ta da je potrebno spriječiti neopravdano pozivanje na moralno pravo na poštovanje djela u slučajevima kad je autor ugovorom raspolagao pravom prerade iz članka 54. sadašnjega ZAPSPa ili se predmnijeva da je netko stekao pravo prerade iz članka 54. sadašnjega ZAPSPa.¹⁰⁸ Moralno pravo na poštovanje djela skraćeno se i uobičajeno naziva moralnim pravom integriteta pa će se taj izraz u nastavku koristiti.

Još je važno napomenuti da pravo prerade iz članka 54. sadašnjega ZAPSPa, kao imovinsko pripada autoru te da autor tim pravom može raspolagati tj. dati nekome pravo korištenja preradom, kao što i poslodavac po zakonu stječe pravo korištenja preradom ako je djelo izrađeno u radnom odnosu a s autorom nije ugovoreno drukčije. S druge strane, moralno pravo na poštovanje djela tj. pravo integriteta iz članka 29. sadašnjega ZAPSPa je neotuđivo i neprenosivo te uvijek ostaje kod autora. Ni poslodavac ga ne može ni na koji način steći. Stoga, ako imovinsko pravo iskorištavanja preradom pripadne poslodavcu na temelju članka 100. stavka 2. sadašnjega ZAPSPa, moralno pravo integriteta iz članka 29. ostaje uvijek kod autora arhitektonskog djela. Isto će se dogoditi i kad ugovorom autor – arhitekt osnuje za nekoga pravo korištenja preradom, sukladno članku 54. sadašnjega ZAPSPa. I u tome slučaju moralno pravo integriteta iz članka 29. istoga Zakona ostat će kod autora – arhitekta jer ne neprenosivo i neotuđivo, kao i druga autorova moralna prava.

¹⁰⁸ Na primjer, predmnijeva se da je poslodavac autora - arhitekta stekao pravo prerade iz članka 54. sadašnjega ZAPSPa.

Nadalje, u prijašnjem Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine bilo je propisano da se autor ima pravo usprotiviti deformiranju, sakaćenju i sličnoj izmjeni svojega autorskog djela, te uništenju, kao i svakom korištenju autorskog djela na način koji ugrožava njegovu čast i ugled.¹⁰⁹ Slijedom toga su se u praksi i vrlo male izmjene smatrale povredom prava integriteta. Istodobno, nije bilo jasno je li za povredu prava integriteta bilo nužna i istodobna povreda časti i ugleda.

U sadašnjem ZAPSPu je pravo integriteta svrstano u samostalan članak 29. te je time odvojeno od povrede časti i ugleda autora. Sada bi trebalo biti jasno da je riječ o pravu integriteta kao samostalnom pravu, bez obzira na autorovu čast i ugled. Do povrede prava integriteta, dakle, može doći neovisno o povredi autorove časti i ugleda. Također, do povrede časti i ugleda može doći neovisno o povredi autorova prava integriteta. Naravno, moguće su i situacije u kojima je jednim aktom istovremeno povrijeđeno i pravo integriteta i pravo na autorovu čast i ugled ali se u sadašnjem ZAPSPu znade da je tada riječ o povredi dvaju autorovih moralnih prava.

Također, u članku 29. stavcima 1. i 2. sadašnjega ZAPSPa preciznije je uređeno što će se smatrati povredom prava integriteta. Neće svaka izmjena biti podložna aktiviranju autorskopravne zaštite moralnog prava integriteta. Naime, sada se propisuje da se autor ima pravo usprotiviti deformiranju, sakaćenju i sličnom naruženju djela, za razliku od prijašnjeg uređenja po kojem se mogao usprotiviti „sličnoj izmjeni“. Nadalje, jasno je propisano da neznatne izmjene, prerade ili prilagodbe, kojima se ne dira u osnovni karakter djela, neće biti smatrane deformiranjem, sakaćenjem i naruženjem. Time je sužen sadržaj dosadašnjeg prava integriteta samo na one povrede kojima se djelo ozbiljnije naružilo, deformiralo ili sakatilo. Neće svaka izmjena djela imati posljedice u sferi autorskog moralnog prava integriteta.

Također, u članku 29. stavku 3. sadašnjega ZAPSPa unesena je odredba u kojoj je pravo integriteta kao moralno pravo stavljeno u odnos prema imovinskom pravu prerade. Do sada nije bilo jasno kakav je odnos tih dvaju prava kojima se, praktično, na isti način intervenira u autorsko djelo. Nije bilo jasno kako autor može ili smije izvršavati moralno pravo integriteta prema onome u korist koga je raspolagao svojim imovinskim pravom prerade. Sadašnji ZAPSP otklanja sumnju te uređuje na koji način autor može ili smije izvršavati svoje pravo integriteta u odnosu prema onome u korist koga je raspolagao osnivajući za njega pravo iskorištavanja preradom ili u odnosu prema onome tko je (kao, na primjer, poslodavac) stekao pravo iskorištavanja preradom na temelju po samom sadašnjem ZAPSPu. U takvim slučajevima isključena je mogućnost autora da se prema prerađivaču pozove na svoje moralno pravo integriteta ako je prethodno prerađivač stekao imovinsko pravo iskorištavanja preradom te ako je preradu učinio u skladu s ciljem zbog kojeg je ona odobrena od strane autora ili u samome sadašnjem ZAPSPu (članak 29. stavak 3. novoga ZAPSPa).

Stavljajući pravo prerade iz članka 54. i pravo na poštovanje djela tj. pravo integriteta iz članka 29. sadašnjega ZAPSPa u kontekst članka 115. stavaka 1. i 2. sadašnjega ZAPSPa valja upozoriti na sljedeće. Iako je u stavcima 1. i 2. članka 115. sadašnjega ZAPSPa propisano da se autor ne može protiviti nužnim izmjenama djela arhitekture proizišlim iz razloga narušavanja temeljnih zahtjeva za građevinu i da se u određenim slučajevima kod obnove građevine mogu

¹⁰⁹ Vidi članak 16. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine.

koristiti drugi materijali, to ne znači da se ne poštuje pravo prerade iz članka 29. sadašnjega ZAPSPa. Odredbama stavaka 1. i 2. članka 115. sadašnjega ZAPSPa pravo prerade investitor odnosno vlasnik stječe po samome ZAPSPu. No, međutim, time nije derogirano pravo integriteta iz članka 29. istoga ZAPSPa. Naprotiv, sve ove spomenute prerade temeljem članka 115. stavaka 1. i 2., makar se i napravile bez odobrenja autora jer sadašnji ZAPSP tako dopušta, ne smiju dovesti do deformiranja, sakaćenja i sličnog naruženja djela arhitekture. One se moraju izvesti na način koji omogućava poštovanje autorova moralnog prava integriteta djela ako je prerada učinjena u skladu s ciljevima iz članka 115. stavaka 1. i 2. sadašnjega ZAPSPa. Na primjer, kod nužne izmjene zbog narušavanja temeljnih zahtjeva za građevinu mora se takva nužna izmjena napraviti na način da ne dira u osnovni karakter djela, da ga se ne deformira, ne naružuje, ne sakati. Mora se najviše moguće poštovati izvorna autorova zamisao uz istodobno zadovoljavanje tehničkih zahtjeva i propisa o gradnji koji reguliraju temeljne zahtjeve za građevinu. Naposljetku, ako autor ipak želi učiniti javno poznatim da je djelo arhitekture izmijenjeno temeljem članka 115. stavaka 1. i 2. sadašnjega ZAPSPa mimo njegove volje, može, sukladno stavku 3. istoga članka, zahtijevati da se uz njegovo ime stavi napomena o nužnim izmjenama i vremenu kad je to učinjeno ili da se izbriše njegovo ime kao autora tog djela arhitekture.

Dalje valja upozoriti na sljedeće. Ako je riječ o izmjeni ili obnovi djela arhitekture nastalog na temelju javnog natječaja ili financiranog javnim sredstvima ili ako je djelo nagrađeno strukovnom nagradom, u članku 115. stavku 4. sadašnjega ZAPSPa propisano je da se za svaku izmjenu mora ishoditi suglasnost autora. Dakle, ni one izmjene koje su nužne zbog narušavanja temeljnih zahtjeva za građevinu ne mogu se napraviti bez odobrenja autora. Sada se postavlja pitanje, što to konkretno znači? To znači da u takvim situacijama nije moguće da vlasnik odnosno investitor izmjene napravi mimo autora. Nije moguće da angažira nekog drugog umjesto autora da izradi izmjene ako ih autor odbije napraviti. Međutim, isto tako je propisano u članku 115. stavku 4. sadašnjega ZAPSPa da autor ne smije uskratiti suglasnost bez opravdanog razloga te da je dužan dati suglasnost na način da ne uzrokuje nerazmjerni trošak ili značajno produženje vremena potrebnog za izmjenu ili obnovu djela arhitekture. Ključni moment ove odredbe iz opisanog stavka 4. članka 115. sadašnjega ZAPSPa jest taj da vlasnik odnosno investitor ne mogu angažirati drugu osobu da izradi izmjenu djela arhitekture, dok u situacijama iz stavaka 1. i 2. toga članka mogu angažirati drugu osobu ako autor ne pristane ili ne može napraviti izmjene. Postavlja se pitanje, što ako u slučaju iz stavka 4. članka 115. sadašnjega ZAPSPa autor ipak uskrati suglasnost? Tada je potrebno pokrenuti sudski postupak radi ishoda suglasnosti u kojem će sud ocijeniti je li uskrata suglasnosti bila opravdana te, u skladu s tužbenim zahtjevom, ako nije bila opravdana naložiti autoru da dade suglasnost. U slučajevima i stavka 4. članka 115. sadašnjega ZAPSPa, dakle, vlasnik ne može djelo mijenjati mimo autora dočim u slučajevima iz stavaka 1. i 2. toga članka može.

Stavci 5. i 6. članka 115. sadašnjega ZAPSPa uređuju izmjene kulturnih dobara.

Stavak 5. članka 115. sadašnjega ZAPSPa odnosi se na situacije u kojem je djelo arhitekture koje se obnavlja ili na drugi način mijenja zaštićeno kulturno dobro. To će biti slučajevi kad na takvom djelu nije isteklo autorsko pravo jer nije prošlo 70 godina od autorove smrti - što znači da je autor takvog djela arhitekture koje je proglašeno kulturnim dobrom živ ili su živi njegovi

nasljednici. U takvom slučaju, autor djela koje je kulturno dobro (a ni njegov nasljednik) ne može se protiviti obnovi i izmjenama svojega djela koje se zahtijevaju sukladno Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Dakle, ne traži se autorova suglasnost ni njegovo sudjelovanje u izmjenama njegova djela koje je proglašeno kulturnim dobrom, a koje se obavljaju po nalogu nadležnih konzervatorskih odjela Ministarstva kulture i medija. Riječ je o izmjenama iz bilo kojeg razloga a ne samo zbog narušavanja temeljnih zahtjeva za građevinu. Najčešće će ovdje biti riječ o obnovi kulturne baštine. U takvim slučajevima, s obzirom da izmjenu nalažu nadležni konzervatorski odjeli Ministarstva kulture i medija, sukladno posebnom Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, teško je zamisliti da bi se takvom izmjenom povrijedilo moralno pravo integriteta autora djela arhitekture koje je proglašeno kulturnim dobrom, a koje je uređeno u članku 29. sadašnjega ZAPSPa. Ako bi ipak postojala teoretska mogućnost za takvu opciju da bi možda nadležni konzervatorski odjel naložio izmjenu koja predstavlja deformiranje ili sakaćenje djela koje je proglašeno kulturnim dobrom, autor takvog djela može zahtijevati od nadležnog suda zaštitu svojeg moralnog prava integriteta. Sud će u konkretnom slučaju, sukladno tužbenom zahtjevu autora djela koje je proglašeno kulturnim dobrom odlučiti je li moralno pravo na poštovanje takvog djela, uređeno u članku 29. sadašnjega ZAPSPa povrijeđeno te naložiti odgovarajuću zahtijevanu mjeru. U slučajevima kad nasljednici traže zaštitu moralnog prava integriteta iz članka 29. sadašnjeg ZAPSPa, oni mogu izvršavati to moralno pravo samo na onaj način na koji bi ga izvršavao sam autor, da je živ.¹¹⁰

Stavak 6. nastavlja se na situacije iz stavka 5. istoga članka 115. sadašnjega ZAPSPa i odnosi se također na situacije u kojem je djelo arhitekture koje se mijenja ili obnavlja zaštićeno kulturno dobro. Međutim, taj stavak uređuje odnos između nadležnih konzervatorskih odjela i autora projekta obnove ili izmjene kulturnog dobra. Dakle, postoji zaštićeno kulturno dobro i postoji djelo arhitekture kojim se izrađuje projekt obnove kulturnog dobra. Autor izmjene, uključujući obnove, kulturnog dobra mora pratiti upute nadležnih konzervatorskih odjela Ministarstva kulture i medija. U slučajevima koje pokriva stavak 6. članka 115. sadašnjega ZAPSPa autor izrađuje arhitektonsko djelo - obnovu ili izmjenu kulturnoga dobra. Njegovo djelo nije samo po sebi kulturno dobro već on svojim autorskim djelom arhitekture radi intervencije na kulturnom dobru. To bi bio slučaj, na primjer, kad se radi obnova tvrđava ili zidina ili drugih građevina ili zahvata u prostoru koje su proglašene kulturnim dobrima. Projekt obnove kulturnog dobra također je autorsko djelo, međutim, sloboda autora projekta obnove kulturnoga dobra ograničena je stavkom 6. članka 115. sadašnjega ZAPSPa. U takvom se slučaju autor djela kojim se intervenira u kulturno dobro obnavljajući ga, ne može protiviti zahtjevima koje pred njega stavlja nadležni konzervatorski odjel Ministarstva kulture i medija koji postupa sukladno Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.¹¹¹ Dakle, ne traži se da autor djela kojim se intervenira u kulturno dobro sudjeluje u izmjenama njegovog djela intervencije koje izrađuje nadležni konzervatorski odjel Ministarstva kulture i medija. Takav konzervatorski odjel ne treba tražiti suglasnost autora projekta obnove kulturnoga dobra za one

¹¹⁰ Općenito, u pogledu izvršavanja moralnih autorskih prava nakon autorove smrti, nasljednici moraju postupati onako kako bi postupao autor da je živ, budući da to nije njihovo vlastito moralno pravo već autorovo moralno pravo koje su oni naslijedili. Detaljno o nasljeđivanju moralnih autorskih prava vidjeti Romana Matanovac, Nasljeđivanje autorskog prava, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 54 (3-4), 607-650 (2004), str. 635 – 638.

¹¹¹ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara objavljen je u Narodnim novinama 69/99, 151/03, 157/03, 100/04, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12, 136/12, 157/13, 152/14, 98/15, 44/17, 90/18, 32/20, 62/20, 117/21 i 114/22.

svoje intervencije u taj projekt obnove kulturnoga dobra koje su utemeljene na Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Izmjene projekta obnove kulturnoga dobra po nalogu konzervatorskih odjela Ministarstva kulture i medija mogu se izvršiti mimo volje autora projekta obnove kulturnoga dobra te bez njegova sudjelovanja. Riječ je o izmjenama bilo koje vrste te iz bilo kojeg razloga, koje su utemeljene na Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara a ne samo na narušavanju temeljnih zahtjeva za građevinu. U ovome slučaju, s obzirom na to da izmjenu projekta obnove kulturnoga dobra nalažu nadležni konzervatorski odjeli Ministarstva kulture i medija, sukladno posebnom Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, teško je zamisliti da bi se takvom izmjenom povrijedilo moralno pravo integriteta iz članka 29. sadašnjega ZAPSPa koje postoji kod autora projekta obnove kulturnoga dobra. Ipak, postoji teoretska mogućnost za takvu opciju da bi možda nadležni konzervatorski odjel naložio izmjenu projekta obnove kulturnoga dobra koja predstavlja deformiranje ili sakaćenje tog projekta obnove. Ako smatra da se to dogodilo, autor projekta obnove kulturnoga dobra može zahtijevati od nadležnog suda zaštitu svojeg moralnog prava integriteta te će sud u konkretnom slučaju biti u poziciji provjeriti je li moralno pravo na poštovanje projekta obnove kulturnoga dobra iz članka 29. sadašnjega ZAPSPa povrijeđeno te naložiti odgovarajuću mjeru, sukladno autorovu tužbenom zahtjevu.

Nadležna tijela, tj. konzervatorski odjeli Ministarstva kulture i medija u slučajevima iz stavaka 5. i 6. članka 115. sadašnjega ZAPSPa imaju prednost pred autorom kulturnoga dobra i autorom projekta obnove kulturnoga dobra i ne moraju tražiti njihova odobrenja za svoje intervencije koje su u skladu sa Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Naprotiv, autor kulturnog dobra i autor projekta obnove kulturnog dobra dužni su postupati u skladu sa Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Ne mogu se protiviti nalogima konzervatorskog odjela. Ipak, ako smatraju da im je njihovom odlukom povrijeđeno moralno pravo integriteta iz članka 29. sadašnjega ZAPSPa, svaki u svom konkretnom slučaju mogu od nadležnog trgovačkog suda tražiti određivanje odgovarajuće mjere u skladu s odredbama iz Dijela šestog sadašnjeg ZAPSPa.

Izmjene i obnova arhitektonskog djela

Članak 115.

- (1) Kod nužnih izmjena arhitektonskog djela moraju se uzeti u obzir interesi njegova vlasnika. Autor arhitektonskog djela ne može se protiviti nužnim izmjenama njegova arhitektonskog djela proizišlim iz razloga narušavanja temeljnih zahtjeva za građevinu iz zakona kojim se uređuje gradnja.
- (2) Ako je arhitektonsko djelo potrebno obnoviti iz razloga narušavanja temeljnih zahtjeva za građevinu iz zakona kojim se uređuje gradnja, njegov autor ne može se protiviti uporabi drugih materijala ako su oni od kojih je to djelo napravljeno pokazali nedostatke za korištenje ili ako te materijale nije moguće nabaviti ili ih je moguće nabaviti samo uz nerazmjerne poteškoće ili nerazmjerni trošak.
- (3) U slučajevima iz stavaka 1. i 2. ovoga članka, ako je na arhitektonskom djelu označeno njegovo ime, autor ima pravo zahtijevati da vlasnik zgrade uz njegovo ime stavi napomenu o nužnim izmjenama arhitektonskog djela i vremenu kad je to učinjeno ili da izbriše njegovo ime.
- (4) U slučaju potrebe za izmjenom ili obnovom arhitektonskog djela nastalog na temelju javnog natječaja ili financiranog javnim sredstvima ili u slučaju kad je arhitektonsko djelo nagrađeno strukovnom nagradom, za svaku izmjenu potrebno je ishoditi suglasnost autora arhitektonskog djela. Autor ne smije uskratiti suglasnost bez opravdanog razloga te je dužan dati suglasnost na način da ne uzrokuje nerazmjerni trošak za vlasnika arhitektonskog djela ili značajno produženje vremena potrebnog za izmjenu ili obnovu arhitektonskog djela.
- (5) Ako je arhitektonsko djelo zaštićeno kulturno dobro, prilikom izmjene, uključujući obnove takvog djela, iz bilo kojeg razloga, autor takvog djela nije ovlašten protiviti se izmjenama njegova arhitektonskog djela koje se prema odluci nadležnog tijela zahtijevaju sukladno zakonu kojim se uređuje očuvanje i zaštita kulturnih dobara.
- (6) Autor arhitektonskog djela kojim se mijenja, uključujući obnovu kulturnog dobra, koje se prema odluci nadležnog tijela zahtijevaju sukladno zakonu kojim se uređuje očuvanje i zaštita kulturnih dobara.

Temeljni zahtjevi za građevinu su:

1. mehanička otpornost i stabilnost
2. sigurnost u slučaju požara
3. higijena, zdravlje i okoliš
4. sigurnost i pristupačnost tijekom uporabe
5. zaštita od buke
6. gospodarenje energijom i očuvanje topline
7. održiva uporaba prirodnih izvora.

8. Prostorni planovi i konzervatorske podloge kao nezaštićene tvorevine

Člankom 18. stavkom 3. sadašnjega ZAPSPa propisano je da su prostorni planovi, kao što su plan prostornog razvoja, urbanistički plan i slično, konzervatorske podloge, kao i njihove zbirke, zaštićeni kao autorska djela od trenutka stvaranja, ako su originalne intelektualne tvorevine koje imaju individualni karakter. To, na primjer, znači da se za narudžbu izrade planova prostornog razvoja, urbanističkih planova i slično, konzervatorskih podloga, koji su autorska djela, mogu sklapati autorski ugovori te se plaćati autorski honorari pod povoljnijim poreznim režimom propisanim za sva autorska djela. Međutim, od trenutka kada budu predani u službene postupke ili budu predani službenoj osobi, te vrste autorskih djela prestaju biti zaštićene autorskim pravom i postaju nezaštićene tvorevine, sukladno članku 18. stavku 3. sadašnjega ZAPSPa. To je u skladu s odredbom iz članka 58. Zakona o prostornom uređenju prema kojemu prostorni planovi imaju snagu i pravnu prirodu podzakonskog propisa te se zato na prostornim planovima, njihovim nacrtima i planskim rješenjima ne mogu stjecati autorska prava. Sadašnji ZAPSP time u članku 18. stavku 3. na nov način uređuje poseban režim za zaštitu prostornih planova, kao što su plan prostornog razvoja, urbanistički plan i slično, konzervatorskih podloga i njihovih zbirki.

Posljedica opisanog statusa prostornih planova, konzervatorskih podloga i njihovih zbirki jest ta da se u službenim postupcima mogu mijenjati i na bilo koji način koristiti bez odobrenja izvornih autora. Razlog ovakvom uređenju jest prevladavajući javni interes u pogledu ovakvih vrsta autorskih djela. Naime, prostorni planovi i konzervatorske podloge jesu autorska djela ako udovoljavaju kriteriju individualnog karaktera. Ipak, jednom kada uđu u službenu proceduru, ne bi bilo oportuno omogućiti njihovu ekstenzivnu autorskopravnu zaštitu jer se praktički nikada ili tek s nerazmjerno velikim poteškoćama i troškovima ne bi moglo iznjedruti konačan izgled tih planova i podloga čiji krajnji izgled u velikoj mjeri ovisi o javnim i društvenim potrebama koje tu moraju biti poštovane u prvome planu, ispred individualnih interesa autora. Na primjer, propisani postupci donošenja urbanističkih planova, konzervatorskih podloga ili planova prostornog razvoja kose se s odredbama sadašnjeg ZAPSPa i imaju prednost pred primjenom autorskopравnih pravila.

(3) Službeni tekstovi iz područja zakonodavstva, uprave i sudstva, kao što su zakoni, uredbе, odluke, izvješća, zapisnici, sudske odluke i slično, službeni programi, kao što su školski i akademski programi, programi rada i slično, prostorni planovi, kao što su plan prostornog razvoja, urbanistički plan i slično, konzervatorske podloge, kao i njihove zbirke, zaštićeni su kao autorska djela od trenutka stvaranja, ako su originalne intelektualne tvorevine koje imaju individualan karakter. U trenutku kad budu predani u bilo kakav službeni postupak ili budu predani službenoj osobi radi informiranja javnosti ili javnog korištenja ili kad budu objavljeni radi službenog informiranja javnosti, prestaju biti zaštićeni autorskim pravom.

(4) ...

9. Posljedice neiskorištavanja djela na strani nositelja isključivog prava iskorištavanja

Člankom 70. sadašnjega ZAPSPa propisane su kogentne odredbe o posljedicama neiskorištavanja djela na strani osobe koja je stekla isključivo pravo iskorištavanja. Od tih odredaba nije moguće odstupiti niti ugovorom. Svako ugovorno odstupanje je ništetno, sukladno članku 70. stavku 6. sadašnjega ZAPSPa. Riječ je odredbama koje su implementirane u sadašnji ZAPSP slijedom usklađivanja s europskom pravnom stečevinom¹¹² i rezultat su pregovora na europskoj razini.

Članak 70. sadašnjeg ZAPSPa primjenjuje se u slučajevima kad nositelj isključivog prava iskorištavanja djela ne pristupi iskorištavanju djela u skladu sa svojim pravom. Isključivo pravo iskorištavanja podrazumijeva da jedino stjecatelj može iskorištavati to djelo u skladu sa stečenim pravima, pa ni sam autor više ne može iskorištavati djelo na taj način na relevantnom području dok traje nečije isključivo pravo iskorištavanja. Primjenjujući odredbe iz članka 70. sadašnjega ZAPSPa na djela arhitekture dolazi se do sljedećeg:

Ako je netko stekao isključivo pravo iskorištavanja djela arhitekture na temelju ugovora ili je riječ o poslodavcu koji je pravo iskorištavanja djela arhitekture stekao na temelju sadašnjega ZAPSPa, pa u ugovorenom ili u zakonskom ili u primjerenom roku uopće ne pristupi iskorištavanju djela arhitekture, autor toga djela arhitekture može ga pozvati da ispuní obvezu iskorištavanja u naknadnom primjerenom roku. Ako ni nakon isteka naknadnog primjerenog roka nositelj isključivog prava iskorištavanja ne pristupi iskorištavanju djela arhitekture, autor može jednostranom izjavom raskinuti ugovor. Ovo je uređeno u stavku 1. članka 70. sadašnjega ZAPSPa. Koliki je naknadni primjereni rok nije propisano ali kod djela arhitekture svakako valja uzeti u obzir uobičajene rokove potrebne za početak procesa gradnje, pribavljanje dozvola, pribavljanje izvora financiranja u konkretnom slučaju. Koliki je naknadni primjereni rok, dakle, ne može se točno propisati i određuje se od slučaja do slučaja, ovisno o konkretnim okolnostima.

Sukladno stavku 2. članka 70. sadašnjega ZAPSPa, ako je riječ o koautorskom ili sastavljenom djelu arhitekture, svi koautori ili autori sastavljenog djela arhitekture mogu zajedničkom jednostranom izjavom raskinuti autorskopравни ugovor iz razloga koji su prethodno opisani.

Sukladno stavku 3. istoga članka 70. sadašnjega ZAPSPa, nije dopušteno jednostrano raskinuti ugovor ako postoje opravdani razlozi za neiskorištavanje djela koje je moguće otkloniti, pod uvjetom da se nositelj isključivog prava iskorištavanja pozove na te razloge u roku od osam dana od dana primitka poziva na ispunjenje obveze iskorištavanja u naknadnom primjerenom

¹¹² Pogledati članak 22. Direktive (EU) 2019/790 Europskog parlamenta i Vijeća od 17. travnja 2019. o autorskom pravu i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu i izmjeni direktiva 96/9/EZ i 2001/29/EZ OJ L 130, 17.5.2019, p. 92–125

roku. U tome slučaju, autor je dužan dati nositelju isključivog prava iskorištavanja primjereni rok za otklanjanje razloga za neiskorištavanje djela. Na primjer, nositelj isključivog prava iskorištavanja pozove se na kašnjenje tijela koje izdaje neku dozvolu u vezi gradnje ili se pozove na nadležno tijelo koje je dužno pribaviti financiranje a to tijelo kasni ili su se neki rokovi oduljili. U takvom slučaju autor mora dati investitoru naknadni rok za obavljanje potrebnih radnji koji mora biti primjeren. Kao i u prethodno opisanom, ne može se unaprijed propisati koliki je naknadni primjeren rok ni za te slučajeve već se određuje ovisno o konkretnim okolnostima.

Posljedice raskida slijedom članka 70. stavaka 1. do 3. sadašnjega ZAPSPa ravnaju se prema odredbama Zakona o obveznim odnosima.¹¹³ Ukratko, svaka strana vraća ono što je na ime raskinutog ugovora primila te odgovara za štetu koju je neispunjenjem prouzročila. To znači da, na primjer, naručitelj vraća isporučeno djelo arhitekture kao što je npr. nacrt, skica ili isporučeni projekt a arhitekt mu vraća honorar kojeg je primio na ime naknade za iskorištavanje autorskog djela. Ne vraća naknadu za stvaranje djela, ako je riječ o djelu stvorenom po narudžbi. Ako je u ugovoru o narudžbi ugovorena jedinstvena naknada i za stvaranje i za stjecanje prava iskorištavanja naručenog djela, stranke trebaju odrediti koji je dio naknade za stvaranje a koji dio za stjecanje prava iskorištavanja. Ako se ne mogu dogovoriti o tome, mogu se obratiti nadležnom sudu da to on odredi. Ako je zbog neiskorištavanja i raskida ugovora autoru nastala šteta, on ima pravo i na naknadu takve štete u skladu s općim pravilima iz Zakona o obveznim odnosima.

Nakon jednostranog raskida ugovora zbog neiskorištavanja djela, autor može stvoreno djelo dati na korištenje nekome drugome ili ga samostalno koristiti. U takvom slučaju prvobitni nositelj prava iskorištavanja to pravo gubi i više ne smije iskorištavati djelo.

U stavku 4. članka 70. sadašnjega ZAPSPa propisana je situacija za slučaj da autor ipak ne želi raskinuti ugovor, iako nositelj prava korištenja nije pristupio iskorištavanju djelu. U takvom slučaju, umjesto raskida autor može jednostranom izjavom otkloniti isključivost prava iskorištavanja koja je ugovorena ili koja se po Zakonu predmnijeva. To znači da prvi nositelj prava iskorištavanja (na primjer, naručitelj izrade djela arhitekture) neće izgubiti pravo korištenja niti je dužan vratiti djelo. Ujedno to znači da ni arhitekt ne mora vratiti primljenu naknadu. Kao posljedica nastupa stanje u kojem će arhitekt moći isto djelo arhitekture, npr. istu skicu ili nacrt ili projekt, dati nekome drugome na korištenje i to naplatiti. Međutim, taj drugi neće moći biti isključivi nositelj prava korištenja pa ako se prvi korisnik naknadno odluči ipak koristiti djelo, to će moći učiniti. Oba korisnika će moći koristiti isto djelo a autor može zadržati naknadu primljenu od obojice. To zato što oba korisnika imaju neisključivo pravo iskorištavanja, što znači da svaki nositelj takvog neisključivog prava može koristiti isto djelo na isti način, u istom sadržaju i opsegu kako je ugovoreno. Svakako je autor dužan prema drugome stjecatelju prava korištenja iskazati da je riječ o neisključivom pravu korištenja kao i prvog stjecatelja prava korištenja obavijestiti o tome da je njegovo pravo zbog nekorištenja postalo neisključivo.

Pravo na jednostrani raskid autorskopraavnog ugovora zbog neiskorištavanja djela

¹¹³ Učinci raskida ugovora zbog neispunjenja propisani su u članku 368. Zakona o obveznim odnosima.

Članak 70.

- (1) Ako nositelj isključivog prava iskorištavanja u ugovorenom ili u zakonskom ili u primjerenom roku uopće ne pristupi iskorištavanju autorskog djela, autor ga može pozvati da ispuni obvezu iskorištavanja u naknadnom primjerenom roku. Ako ni nakon isteka naknadnog primjerenog roka nositelj isključivog prava iskorištavanja ne pristupi iskorištavanju djela, autor može jednostranom izjavom raskinuti ugovor.
- (2) Ako je riječ o koautorskom ili sastavljenom djelu, svi koautori ili autori sastavljenog djela mogu zajedničkom jednostranom izjavom raskinuti autorskopравни ugovor uz primjenu stavka 1. ovoga članka.
- (3) Autor nema pravo na raskid ugovora zbog neiskorištavanja djela:
 - ako je neiskorištavanje rezultat okolnosti za koje se razumno može očekivati da ih može sam ispraviti ili
 - ako postoje opravdani razlozi za neiskorištavanje djela koje je moguće otkloniti i ako se nositelj isključivog prava iskorištavanja pozove na te razloge u roku od osam dana od dana primitka poziva na ispunjenje obveze iskorištavanja u naknadnom primjerenom roku; u tome slučaju autor je dužan dati nositelju isključivog prava iskorištavanja primjereni rok za otklanjanje razloga za neiskorištavanje djela.
- (4) U slučajevima kad prema odredbama ovoga članka autor ima pravo na jednostrani raskid ugovora zbog neiskorištavanja djela, umjesto raskida on može jednostranom izjavom otkloniti isključivost prava iskorištavanja koja je ugovorena ili koja se po ovome Zakonu predmnijeva.
- (5) Ovaj članak ne primjenjuje se na autore računalnih programa te na koautore i autore doprinosa audiovizualnih djela.
- (6) Ugovorne odredbe koje su u suprotnosti s ovim člankom ništete su.

10. Odnos novoga ZAPSPa i propisa kojima se uređuje gradnja

Načelno i uvodno, sadašnji ZAPSP je poseban propis, *lex specialis* u odnosu prema svim drugim propisima kad se odgovara na pitanja je li nešto autorsko djelo, koji je sadržaj autorskog prava, kako se ono ostvaruje, koja su vremenska i sadržajna ograničenja autorskog prava, kakav je odnos autorskog prava i prava vlasništva itd. Dakle, sva pitanja koja se tiču autorskoga prava uređena su u sadašnjem ZAPSPu, on je *sedes materiae* autorskog prava. Očita je, nadalje, namjera pisca sadašnjega ZAPSPa da se njime opsežno urede i svi autorskopравни aspekti povezani posebno s djelima arhitekture. To svjedoče prethodno opisane odredbe o detaljnom i preglednom uređenju autorskopравниh aspekata djela arhitekture, razrađenost elemenata tj. pojava oblika djela arhitekture, odredbe o mogućim korištenjima djela arhitekture čak i mimo volje autora. Propisano je i kada pojedini elementi djela arhitekture kao što su prostorni, uključujući urbanistički planovi, postaju nezaštićene tvorevine. Propisane su posebne odredbe o djelima arhitekture stvorenim prema ugovorima o narudžbi te u radnom odnosu. Kao što je i u tim slučajevima sadašnji ZAPSP poseban zakon u odnosu na Zakon o obveznim odnosima te Zakon o radu,¹¹⁴ tako je sadašnji ZAPSP poseban zakon i u odnosu prema propisima kojima se uređuju gradnja i prostorno uređenje. Naravno, sve to kad je riječ o autorskopравниh pitanjima. Kao što sadašnji ZAPSP neće određivati je li za gradnju neke građevine potrebno izraditi idejni, glavni i izvedbeni projekt, koji su tehnički zahtjevi za gradnju, planiranje prostora i slično te kako se izrađuju i što su prostorni i urbanistički planovi tako ni Zakon o gradnji i Zakon o prostornom uređenju ne mogu odrediti jesu li idejni, glavni i izvedbeni projekt autorska djela i koje su pretpostavke da oni steknu autorskoppravnu zaštitu niti koji je autorskoppravni status urbanističkog plana. Jedino, na primjer, ako se prostorni i urbanistički planovi Zakonom o prostornom planiranju proglase podzakonskim propisom, kao što je to učinjeno u članku 58. stavku 1. Zakona o prostornom uređenju, onda već po samom ZAPSPu na njima ne može biti autorskoppravne zaštite jer sam sadašnji ZAPSP propisuje što su nezaštićene tvorevine pa tako među nezaštićene tvorevine svrstava zakone i druge propise, u svojem članku 18. stavku 3.

Dakle, sva pitanja o tome je li neka tvorevina autorsko djelo te koje su pretpostavke za autorskoppravnu zaštitu i ostala prethodno navedena autorskoppravna pitanja mogu se rješavati samo po sadašnjem ZAPSPu kao specijalnom zakonu u kojem se na sustavan i opsežan način uređuju autorsko pravo i srodna prava. Zakon o gradnji, Zakon o prostornom uređenju i drugi

¹¹⁴ Zakon o radu objavljen je u Narodnim novinama 93/14, 127/17, 98/19 i 151/22.

propisi kojima se uređuje gradnja nisu izvor prava po bilo kojem autorskopravnom pitanju koje je uređeno sadašnjim ZAPSPom. U nastavku su obrazloženja pojedinih odredaba iz zakona i drugih propisa kojima se uređuje gradnja u kontekstu sadašnjega ZAPSPa te u kontekstu postavljenih pitanja.

10.1. Članak 58. Zakona o prostornom uređenju naspram sadašnjeg ZAPSPa

Kao što je prethodno istaknuto, sukladno članku 18. stavku 3. sadašnjega ZAPSPa, prostorni planovi, kao što su plan prostornog razvoja, urbanistički plan i slično te njihove zbirke, autorska su djela od trenutka stvaranja ako imaju individualan karakter. To znači da su rezultat kreativnog djelovanja jednog autora ili više koautora – u pravilu stručnjaka arhitekata, prvenstveno u pogledu estetskih izbora između više mogućih opcija. Oni su autorska djela ako nisu determinirani isključivo stručnim pravilima i propisima kao ni tehničkim mogućnostima i pravilima ili funkcionalnošću, već su kao cjeline zadovoljili kriterij da su originalne intelektualne tvorevine koje imaju individualan karakter, što je u prethodnom tekstu već iscrpno i detaljno opisano. Međutim, u trenutku kad autori ovih planova predaju te planove u bilo koju službenu proceduru, oni prestaju biti zaštićeni autorskim pravom. Od tada postaju javno dobro koje se bez odobrenja autora i bez plaćanja naknade mogu na bilo koji način koristiti. U tome svjetlu treba gledati i odredbu iz članka 14. Zakona o prostornom uređenju koja propisuje načelo javnosti i slobodnog pristupa podacima i dokumentima značajnim za prostorno uređenje. Naime, u članku 14. stavku 1. Zakona o prostornom uređenju propisano je da javnost ima pravo sudjelovati u postupcima izrade i donošenja prostornih planova u skladu s tim Zakonom. Dakle, kad su autori predali prostorni plan u službeni postupak koji je Zakonom o prostornom uređenju propisan za donošenje prostornih planova ili kad su ga predali službenoj osobi u nadležnom tijelu koje je naručilo izradu takvog plana, na njemu više nema autorskoga prava. Zato je moguće sudjelovanje javnosti, davanje primjedaba i prijedloga, mijenjanje plana tijekom postupka donošenja. Time javnost u cjelini niti bilo koji pripadnik javnosti niti bilo koja službena osoba neće i ne može postati autorom plana jer autorskog prava na planu više nema kad je predan u službenu proceduru ili predan službenoj osobi. Dakle, bilo kakvo sudjelovanje bilo koje fizičke ili pravne osobe na bilo koji način tijekom službene procedure više ne može dovesti do autorstva slijedom članka 18. stavka 3. sadašnjega ZAPSPa jer autorskog prava na planu više nema, on je postao nezaštićena tvorevina. Kad plan, slijedom propisanog postupka bude donesen u svom konačnom izgledu i sadržaju, poštujući odredbe Zakona o prostornom uređenju, on postaje podzakonski akt temeljem članka 58. stavka 1. Zakona o prostornom uređenju.

Stavak 2. članka 58. Zakona o prostornom uređenju koji propisuje da se na prostornim planovima, njihovim nacrtima i planskim rješenjima ne mogu stjecati autorska prava bespotreban je, jer se njime uređuje pitanje autorskopavnog statusa prostornih planova i podzakonskih akata a to je pitanje već uređeno u članku 18. stavku 3. sadašnjega ZAPSPa. Prema tim odredbama sadašnjega ZAPSPa službeni tekstovi iz područja zakonodavstva, uprave i sudstva, kao što su zakoni, uredbе, odluke, izvješća, zapisnici, sudske odluke i slično, nisu zaštićeni autorskim pravom. Također, propisano je i da prostorni planovi, kao što su plan

prostornog razvoja, urbanistički plan i slično te njihove zbirke nisu zaštićeni autorskim pravom od trenutka predaje u službenu proceduru ili od trenutka predaje službenoj osobi.

Načelo javnosti i slobodnog pristupa podacima i dokumentima značajnim za prostorno uređenje

Članak 14.

- (1) Javnost ima pravo sudjelovati u postupcima izrade i donošenja prostornih planova u skladu s ovim Zakonom.
- (2) Država i tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave moraju o stanju u prostoru obavještavati javnost, omogućiti i poticati njezino sudjelovanje razvijanjem društvene povezanosti i jačanjem svijesti o potrebi zaštite prostora te upravljanjem sudjelovanja (prikupljanje i organizacija prijedloga, pribavljanje stručnih mišljenja o javnim stavovima, posredovanje medija i sl.).
- (3) Javnost ima pravo pristupa informacijama, odnosno podacima o prostoru kojima raspolažu javnopravna tijela i pravne osobe koje podatke čuvaju za ta tijela, a koji nemaju povjerljivo značenje sukladno posebnom zakonu.

10.2. Članak 132. Zakona o prostornom uređenju naspram sadašnjega ZAPSPA

Člankom 132. Zakona o prostornom uređenju propisano je da se autorska prava na zahvatu u prostoru projektiranom idejnim projektom i provedenom zahvatu u prostoru u skladu s tim projektom stječu sukladno posebnom zakonu, osim ako ugovorom o izradi projekta nije ugovoreno drukčije.

Članak 132.

Autorska prava na zahvatu u prostoru projektiranom idejnim projektom i provedenom zahvatu u prostoru u skladu s tim projektom stječu se sukladno posebnom zakonu, osim ako ugovorom o izradi projekta nije ugovoreno drukčije.

Citiranom odredbom Zakona o prostornom uređenju ne može se urediti pitanje stjecanja autorskog prava na idejnom projektu i na zahvatima u prostoru. Prethodno je već detaljno obrazloženo što su idejni projekti i zahvati u prostoru i kada su to autorska djela. To će biti slučaj kad su idejni projekti i zahvati u prostoru originalne intelektualne tvorevine koje imaju individualni karakter. Sadašnji ZAPSP je specijalan zakon kojim se uređuju sva autorskopravna pitanja, a osobito ona koja uređuju što je autorsko djelo i tko je autor te kako se i kada stječe autorsko pravo kao i prava iskorištavanja autorskog djela. Nije moguće drugim zakonom, propisati kako se i kada stječe autorsko pravo. Ono se stječe ispunjenjem onih pretpostavki koje su propisane sadašnjim ZAPSPom a koje su ovdje prethodno detaljno obrazložene. Zakon o prostornom uređenju je tehnički i proceduralni propis. On uređuje tehničke aspekte prostornog uređenja te procedure u pogledu prostornog uređenja. Članak 1. Zakona o prostornom uređenju jasno određuje predmet i cilj sustava prostornog uređenja te je iz tih odredaba jasno da ovaj Zakon ne uređuje autorskopravne aspekte.

Predmet Zakona i cilj sustava prostornog uređenja

Članak 1.

Ovim se Zakonom uređuje sustav prostornog uređenja: ciljevi, načela i subjekti prostornog uređenja, praćenje stanja u prostoru i području prostornog uređenja, uvjeti planiranja prostora, donošenje Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske, prostorni planovi uključujući njihovu izradu i postupak donošenja, provedba prostornih planova, uređenje građevinskog zemljišta, imovinski instituti uređenja građevinskog zemljišta i nadzor.

Što je pisac odredbe iz članka 132. Zakona o prostornom uređenju htio propisati može se samo nagađati. Ta se odredba sastoji od dva dijela jedinstvene rečenice. U prvome dijelu propisano je da se autorska prava na zahvatu u prostoru projektiranom idejnim projektom i provedenom zahvatu u prostoru u skladu s tim projektom stječu sukladno posebnom zakonu. Taj poseban zakon jedino može biti sadašnji ZAPSP odnosno prijašnji Zakon o autorskom pravu i srodnim

pravima iz 2003. godine, koji je bio na snazi u vrijeme donošenja Zakona o prostornom uređenju. Drugi dio rečenice koja čini odredbu iz članka 132. Zakona o prostornom uređenju glasi: „osim ako ugovorom o izradi projekta nije određeno drukčije.“ Taj dio članka 132. Zakona o prostornom uređenju nije moguće protumačiti na način koji bi bio u skladu s hrvatskim pravnim poretom. Naime, iz toga dijela odredbe proizlazilo bi da se ugovorom o izradi projekta može odrediti stjecanje autorskog prava na intelektualnim tvorevinama drukčije od onog što je propisano sadašnjim ZAPSPom. Naime, u članku 4. stavku 1. sadašnjeg ZAPSPa propisano je da autorsko pravo pripada, po svojoj naravi fizičkoj osobi koja stvori djelo. Iz toga proizlazi da se autorsko pravo po naravi stječe stvaranjem. Također, u članku 2. stavku 1. prijašnjeg Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine bila je propisana istovjetna odredba. Dakle, autorsko pravo se stječe činom stvaranja djela a ne na temelju ugovora kojim se djelo naručuje. To nije moguć način stjecanja autorskog prava.

Stoga članak 132. Zakona o prostornom uređenju treba smatrati derogiranim i neprimjenjivim. Naime, sadašnji ZAPSP je u odnosu na Zakon o prostornom uređenju poseban zakon (*lex specialis*) ali uz to je još i kasniji zakon (*lex posterior*). I prijašnji Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine je u odnosu na Zakon o prostornom uređenju bio poseban propis (*lex specialis*). Time njihove odredbe imaju prednost u primjeni o autorskopравnim pitanjima, ispred Zakona o prostornom uređenju i svakog drugog zakona.

Nadalje, način uređenja da se autorsko pravo stječe činom stvaranja propisan je u članku 2. stavku 1., Bernske konvencije za zaštitu književnih i umjetničkih tvorevina koja je kao međunarodni ugovor po pravnoj snazi iznad zakona. Ona uređuje koji je predmet zaštite književnih i umjetničkih djela te među njih svrstava i djela arhitekture. Jedini izuzetak u pogledu stjecanja autorskog prava kojeg Bernska konvencija propisuje u stavku 2. članka 2. jest mogućnost da se za autorskopравnu zaštitu u pojedinoj državi ugovornici propiše da je potrebno fiksiranje djela na materijalnu podlogu. U hrvatskim autorskopравnim propisima to kao pretpostavka za autorskopравnu zaštitu nikada nije bilo propisano. No, u svakom slučaju, nigdje i nikad se ne spominje da bi se autorsko pravo stjecalo ugovorom, ni u jednom od zakona o autorskom pravu država potpisnica Bernske konvencije, kojih je na dan 9. lipnja 2022. godine bilo 181.¹¹⁵

Bernska konvencija - Članak 2.

1. Izrazi “književna i umjetnička djela” obuhvaćaju sve tvorevine iz književnoga, znanstvenoga i umjetničkoga područja, bez obzira na način i oblik njihova izražavanja, kao što su: knjige, brošure i ostala pisana djela; predavanja, govori, propovijedi i druga djela iste naravi; dramska ili dramsko-glazbena djela; koreografska i pantomimska djela; glazbene skladbe s riječima ili bez njih; kinematografska djela, s kojima su izjednačena djela izražena postupkom sličnim kinematografiji; djela crtanja, slikarstva, arhitekture, kiparstva, urezivanja, litografije; fotografska djela, s kojima su izjednačena djela izražena postupkom sličnim fotografiji; djela primijenjenih umjetnosti; ilustracije, zemljopisne karte; planovi, skice i plastična djela koja se odnose na zemljopis, topografiju, arhitekturu ili znanost.

2. Pridržano je, međutim, zakonodavstvima zemalja Unije propisivanje da književna i umjetnička djela, ili pak jedna ili više kategorija između njih, zaštićena su samo ako su fiksirana na materijalnoj podlozi.

Slijedom obrazloženog, odredbu iz članka 132. Zakona o prostornom uređenju ne može se primijeniti i u budućnosti bi ju trebalo brisati. Ne može se ugovorom odrediti da li se autorsko pravo stječe ili ne. Ugovorom o izradi projekta moguće je jedino urediti stječe li na temelju toga ugovora investitor kakva prava iskorištavanja u pogledu projekta koji je autorsko djelo. Na

¹¹⁵ Izvor WIPO: <https://www.wipo.int/export/sites/www/treaties/en/docs/pdf/berne.pdf> (posljednji posjet 12.6.2023.)

pitanje je li projekt autorsko djelo odgovara članak 14. stavak 1. sadašnjega ZAPSPa i on će biti autorsko djelo ako je originalna intelektualna tvorevina koja ima individualan karakter. Autorsko pravo nastaje ili ne nastaje, sve ovisi o tome jesu li ispunjeni kriteriji iz članka 14. stavka 1. sadašnjega ZAPSPa da neka tvorevina stekne autorskopravnu zaštitu u trenutku stvaranja. Nikakav ugovor, pa ni onaj o narudžbi autorskog djela, nema i ne može imati ništa s time. Ugovorom o narudžbi autorskog djela uređuju se prava i obveze ugovornih strana. Ne uređuje se pitanje je li autor, koji je strana u ugovoru o narudžbi, uistinu napravio autorsko djelo ili nije. Ako je ono što je napravio njegova originalna intelektualna tvorevina koja ima individualan karakter, onda jest napravio autorsko djelo sukladno članku 14. sadašnjega ZAPSPa.

10.3. Članak 75. Zakona o gradnji naspram sadašnjega ZAPSPa

Člankom 75. Zakona o gradnji propisano je da se autorska prava na građevini projektiranoj glavnim ili drugim projektom i građenjem u skladu s tim projektom stječu sukladno posebnom zakonu, ako je to ugovoreno ugovorom o izradi projekta.

Članak 75.

Autorska prava na građevini projektiranoj glavnim ili drugim projektom i građenjem u skladu s tim projektom stječu se sukladno posebnom zakonu, ako je to ugovoreno ugovorom o izradi projekta.

Kao što je prethodno rečeno u odnosu na članak 132. Zakona o prostornom uređenju, tako ni ovom citiranom odredbom iz članka 75. Zakona o gradnji ne može se urediti pitanje stjecanja autorskog prava na građevini projektiranoj glavnim i drugim projektom i građenjem u skladu s tim projektom. Kao što je već naglašavano u prethodnom tekstu, sadašnji ZAPSP je specijalan zakon kojim se uređuju autorskopravna pitanja te nije moguće drugim zakonom propisati kako se i kada stječe autorsko pravo, tko je autor i što je autorsko djelo. Autorsko pravo se stječe ispunjenjem onih pretpostavki koje su propisane sadašnjim ZAPSPom a koje su ovdje prethodno detaljno obrazložene. Zakon o gradnji je, isto kao i Zakon o prostornom uređenju, tehnički i proceduralni propis. On uređuje tehničke aspekte projektiranja i gradnje te procedure u pogledu gradnje. Članak 1. Zakona o gradnji jasno određuje predmet i cilj Zakona o gradnji te je iz tih odredaba jasno da taj Zakon ne uređuje autorskopravne aspekte.

Predmet i cilj Zakona

Članak 1.

- (1) Ovim se Zakonom uređuje projektiranje, građenje, uporaba i održavanje građevina te provedba upravnih i drugih postupaka s tim u vezi radi osiguranja zaštite i uređenja prostora u skladu s propisima koji uređuju prostorno uređenje te osiguranja temeljnih zahtjeva za građevinu i drugih uvjeta propisanih za građevine ovim Zakonom i propisima donesenim na temelju ovoga Zakona i posebnim propisima.
- (2) ...

Što je pisac odredbe iz članka 75. Zakona o prostornom uređenju htio propisati može se nazrijeti iz obrazloženja koje je dano u ime Vlade Republike Hrvatske u ustavnosudskom sporu kojeg je pokrenula Hrvatska komora arhitekata s ciljem proglašenja članka 75. Zakona o gradnji suprotnim Ustavu Republike Hrvatske.¹¹⁶ U tom je sporu Ustavni sud ocijenio da Hrvatska komora arhitekata prijedlogom za ocjenu ustavnosti članka 75. Zakona o gradnji nije dovela u pitanje *ratio legis* osporene odredbe zbog kojeg bi trebalo pokrenuti postupak za ocjenu suglasnosti te odredbe s Ustavom. Ujedno se Ustavni sud proglasio nenadležnim za ocjenjivanje

¹¹⁶ Odluka Ustavnoga suda broj U-I-1232/2016 od 21. studenoga 2017.

međusobne usklađenosti zakona odnosno propisa iste pravne snage, koje stajalište je izrazio u rješenju broj U-I-1489/2001 i dr. od 20. veljače 2002.

Vlada je u svojem očitovanju u bitnome navela: „Citirana odredba članka 75. Zakona o gradnji nema utjecaja na pitanje smatra li se određeno djelo autorskim djelom ili ne.“ Nakon toga je na drugome mjestu u svojem očitovanju navela: „Zbog zaštite prava projektanta i investitora, a u smislu otklanjanja nedoumica koje su moguće u pogledu predmeta ugovora, pa i u pogledu definiranja predmeta ugovora u smislu da li se ugovara izrada projekta koji je originalna intelektualna tvorevina ili izrada uobičajenog projekta koji ispunjava zakonom i drugim propisima propisane uvjete, Vlada Republike Hrvatske naglašava da je bilo potrebno predmetno pitanje urediti Zakonom o gradnji na način kako je to propisano člankom 75. Zakona o gradnji. U suprotnome, ako predmetno pitanje ne bi bilo uređeno citiranom odredbom Zakona o gradnji, nakon sklapanja ugovora o izradi projekta ostalo bi otvoreno pitanje predstavlja li glavni projekt autorsko djelo ili ne, a što je od velikoga utjecaja na pravnu sigurnost ugovornih stranaka te, s tim u vezi, posebice na financijske aspekte građenja građevine i mogućnosti njezinog popravka i rekonstrukcije u budućnosti. Naime, potreba za propisivanje takve odredbe proizašla je iz čestih sporova oko pitanja predstavlja li građevina projektirana glavnim projektom autorsko djelo ili ne, a koji se sporovi pojavljuju u slučajevima kada investitor bilo tijekom građenja ili nakon što je građenje završilo želi iz različitih razloga isti djelomično promijeniti.“

Ustavni sud je kao ustavnopravno prihvatljive prihvatio navode Vlade da osporeni članak 75. Zakona o gradnji ima legitimni cilj - zaštita prava projektanta i investitora u smislu otklanjanja nedoumica koje su moguće u pogledu predmeta ugovora iz članka 52. stavka 4. Zakona o gradnji.

Ne ulazeći u ustavnopravne ciljeve i usklađenost s Ustavom (jer to zapravo nije ni relevantno), sadržajno gledano, a što je za ovdje postavljena pitanja relevantno, očitovanje Vlade je samo u sebi kontradiktorno te sam članak 75. Zakona o gradnji nije ispunio taj istaknuti tzv. legitiman cilj – zaštitu prava projektanta i investitora u smislu otklanjanja nedoumica u pogledu predmeta ugovora iz članka 52. stavka 4. Zakona o gradnji. Naime, na jednome mjestu Vlada u očitovanju kaže da članak 75. Zakona o gradnji ne utječe na to smatra li se određeno djelo autorskim djelom ili ne a potom u nastavku navodi da će se pitanje predstavlja li građevina autorsko djelo ili ne riješiti ugovorom kojeg prema članku 52. stavku 4. Zakona o gradnji sklapa investitor s glavnim projektantom. Ostaje nejasno, ako članak 75. ne utječe na pitanje smatra li se određena tvorevina autorskim djelom ili ne, kako onda Vlada kaže da ako ne bi bilo članka 75. onda bi nakon sklapanja ugovora o izradi projekta ostalo otvoreno pitanje predstavlja li glavni projekt i građevina autorsko djelo ili ne?

Kao prvo, i suprotno tvrdnjama Vlade, članak 75. Zakona o gradnji se uopće ne referira na pitanje je li glavni projekt autorsko djelo ili nije već govori isključivo o autorskim pravima na građevini. Kao drugo, članak 75. Zakona o gradnji navodi da bi se autorska prava stjecala „građenjem“, što je pravno potpuno nemoguće. Nema niti jedne države na svijetu u kojoj bi se autorsko pravo na djelima arhitekture stjecalo činom građenja građevine. Kao treće, članak 75. Zakona o gradnji kaže da se autorska prava stječu „ako je to ugovoreno ugovorom o izradi

projekta“ što je također pravno nemoguće u kontekstu ovdje već prethodno citiranih odredaba iz članka 4. stavka 1. sadašnjeg ZAPSPa, članka 2. stavka 1. prijašnjeg Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine te članka 2. Bernske konvencije. Sve te autorskopravne odredbe jasno ukazuju da se autorsko pravo stječe činom stvaranja djela. Dakle, tvrdnje iz očitovanja Vlade da bi se člankom 75. Zakona o gradnji trebale riješiti nedoumice „koje su moguće u pogledu predmeta ugovora, pa i u pogledu definiranja predmeta ugovora u smislu da li se ugovara izrada projekta koji je originalna intelektualna tvorevina ili izrada uobičajenog projekta koji ispunjava zakonom i drugim propisima propisane uvjete.“ pogrešne su. Iz obrazloženja Vlade proizlazi da bi investitor i arhitekt unaprijed ugovorili da li je predmet njihova ugovora projekt koji je autorsko djelo ili je predmet njihova ugovora projekt koji nije autorsko djelo. Činjenica što u ugovoru piše ne može determinirati je li tvorevina nastala sukladno tome ugovoru autorsko djelo. Pitanje je li tvorevina autorsko djelo uređuju odredbe sadašnjega ZAPSPa a ne ugovor.

Ako bi se odredba iz članka 75. Zakona o gradnji tumačila na način da bi se autorska prava na građevini izrađenoj prema projektu stjecala ako je to ugovoreno ugovorom o izradi projekta, to bi bilo u direktnoj koliziji s člankom 4. stavkom 1. sadašnjeg ZAPSPa, te člankom 2. Bernske konvencije temeljem kojih se autorska prava stječu činom stvaranja autorskog djela. Odredba iz članka 75. Zakona o gradnji bila je u koliziji i sa člankom 2. stavkom 1. prijašnjeg Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine, koji je također uređivao da se autorska prava stječu činom stvaranja.

Stoga članak 75. Zakona o gradnji treba smatrati neprimjenjivim. U derogiranju odredbe iz članka 75. Zakona o gradnji može pomoći i činjenica da je sadašnji ZAPSP u odnosu na Zakon o gradnji poseban zakon (*lex specialis*) ali i kasniji zakon (*lex posterior*). I prijašnji Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine je u odnosu na Zakon o gradnji bio poseban propis (*lex specialis*). Time odredbe prijašnjeg Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. godine kao i odredbe sadašnjega ZAPSPa imaju prednost u primjeni o autorskopравnim pitanjima, ispred Zakona o gradnji i svakog drugog zakona.

Slijedom obrazloženog, odredbu iz članka 75. Zakona o gradnji ne može se primijeniti i u budućnosti bi ju trebalo brisati. Ne može se ugovorom odrediti stječe li se autorsko pravo ili ne. Ugovorom o izradi projekta moguće je jedino urediti stječe li na temelju toga ugovora investitor kakva prava iskorištavanja u pogledu glavnog projekta koji je autorsko djelo ili građevine koja je autorsko djelo. Na pitanje je li glavni projekt ili građevina autorsko djelo odgovara članak 14. stavak 1. sadašnjeg ZAPSPa. Tvorevina će biti autorsko djelo ako je originalna intelektualna tvorevina i ima individualan karakter. Autorsko pravo nastaje ili ne nastaje po samom ZAPSPu, ovisno o tome jesu li ispunjeni kriteriji iz članka 14. stavka 1. sadašnjega ZAPSPa. Ugovor nema ništa s time.

10.4. Ostali propisi o gradnji naspram sadašnjega ZAPSPa

Zakon o poslovima i djelatnostima prostornog uređenja i gradnje¹¹⁷ ne uređuje autorskopravna pitanja. Projektantski nadzor iz članka 55. toga Zakona može dovesti do prerade projekta ako se tijekom gradnje uspostavi da je potrebno nešto u projektu mijenjati iz bilo kojeg razloga, no autorskopravni aspekti te promjene reguliraju se sadašnjim ZAPSPom a ne Zakonom o poslovima i djelatnostima prostornog uređenja i gradnje. S obzirom da prema stavku 1. članka 55. Zakona o poslovima i djelatnostima prostornog uređenja i gradnje projektantski nadzor može obavljati samo onaj tko je izradio glavni projekt prema kojem se gradi građevina. Kroz pružanje usluge projektantskog nadzora u pravilu ne nastaju nikakva „nova“ autorska prava već projektant obavlja projektantski nadzor u skladu s Pravilnikom o standardu usluga arhitekata. S obzirom na standard usluga projektantskog nadzora i tamo navedenih poslova koji se obavljaju u okviru projektantskog nadzora, valja zaključiti da u načelu projektantski nadzor ne podrazumijeva intervencije u projekt koje bi bile autorskopravne naravi. U svakom slučaju, odredba iz članka 55. Zakona o poslovima i djelatnostima prostornog uređenja i gradnje prema kojoj projektantski nadzor obavlja osoba koja je izradila glavni projekt logično je rješenje i usklađeno sa sadašnjim ZAPSPom, budući da autor projekta obavlja nadzor nad realizacijom tog „svog“ projekta u obliku građevine ili drugog zahvata u prostoru.

Projektantski nadzor
Članak 55.

(1) Poslove projektantskog nadzora obavlja projektant arhitektonske, građevinske, strojarke i/ili elektrotehničke struke koji je izradio glavni projekt prema kojem se gradi građevina.

(2) Osoba koja obavlja projektantski nadzor odgovorna je u svojstvu projektanta odgovarajuće struke.

(3) Ako projektant projekta, u skladu s kojim se izvode radovi, za vrijeme izvođenja radova više ne obavlja projektantsku djelatnost ili izričito svojom voljom pismeno izrazi da to ne može iz objektivnih razloga, poslove projektantskog nadzora obavlja projektant odgovarajuće struke.

Pravilnik o obveznom sadržaju idejnog projekta i Pravilnik o obveznom sadržaju i opremanju projekata građevina¹¹⁸ ne uređuju autorskopravna pitanja. U svim autorskopравnim pitanjima povezanim s idejnim i glavnim projektom kao i drugim vrstama projekata primjenjuje se sadašnji ZAPSP. U oba navedena Pravilnika uređuju se sadržaj idejnog projekta i drugih projekata građevina. Svi ti projekti sagledavaju se kao cjeline te se u odnosu na cjelinu projekta određuje jesu li u pogledu te cjeline zadovoljene pretpostavke za autorskopравnu zaštitu. To će biti tako ako je projekt kao cjelina originalna intelektualna tvorevina koja ima individualan karakter. Dakle, ako, na primjer, glavni projekt sadrži odgovarajuće projekte pojedinih struka (elektrotehnički, strojarški, građevinski) koji su potrebni za ispunjavanje svih zakonskih i stručnih pretpostavki i standarda gradnje, onda se taj glavni projekt gleda kao cjelina svih njegovih sastavnih dijelova i autorskopравna zaštita proteže se na cjelinu, tj. na sve projekte pojedinih struka koji čine glavni projekt. To, međutim, neće utjecati na činjenicu da unutar projekata struka postoje dijelovi koji su čisto funkcionalni, tehnički i utilitarni pa su time slobodni za korištenje i nisu zaštićeni autorskim pravom. No, kao što je rečeno prethodno u ovome tekstu i detaljno elaborirano, sami estetski izbori autora glavnog projekta (jednog ili više njih) između više mogućih rješenja koja sama po sebi nisu zaštićena autorskim pravom, mogu u dovesti do autorskopравne zaštite ako zadovoljavaju kriterij osobnog autorovog pečata – individualnosti djela kao cjeline. Glavni projekt kao cjelina bit će autorsko djelo ako je kao

¹¹⁷ Zakon o poslovima i djelatnostima prostornog uređenja i gradnje objavljen je u Narodnim novinama 78/15, 118/18 i 110/19.

¹¹⁸ Pravilnik o obveznom sadržaju i opremanju projekata građevina objavljen je u Narodnim novinama 118/19 u 65/20.

cjelina originalan i ima individualan karakter. S druge strane, također, projekti pojedinih struka (elektrotehnički, strojarski, građevinski) koji po propisima čine obavezni ili uobičajeni dio glavnog projekta mogu i kao samostalni projekti struka biti originalne intelektualne tvorevine koje imaju individualni karakter te time zaštićeni kao samostalna autorska djela, ali i ne moraju. No, sve to ne utječe na činjenicu da kao dio cjeline glavnog projekta ulaze u pojam glavnog projekta kao cjeline koji je autorsko djelo arhitekture sam po sebi ali i kao element tj. pojavni oblik jedinstvene autorske zamisli koja se odražava kroz djelo arhitekture u svim svojim elementima, od skice do realizirane građevine ili zahvata u prostoru.

Prof. dr. sc. Romana Matanovac Vučković